

Amžiną atilsį dangaus provincijoje	p. 2
danguje virš Ukrainos raudona poliarinė karo pašvaistė	p. 9
Žanrų vaiduokliai: kelionės pasakojimas	p. 14

Vienadienis

*Jei su Laiku gerai sugyventum,
jis tavo laikrodžiui padarytų, ką tik tu nori.*

**Lewis Carroll, „Alisa Stebuklų šalyje ir
Veidrodžio karalystėje“***

Nenumanau, kiek dar turiu laiko.

Šis pasakojimas gali nutrūkti bet kurią akimirką. Pakibti vidury žodžio. Užgesti sakiniui nepasibaigus. Tašką šioje keistoje istorijoje teks padėti jums. Taip, jums – žmogui, išdrįsusiam skaityti šias painias eilutes, parašytas bepročio, kuris niekada nebepamatys aušros. Kitas laikrodžio rodyklės žingsnis gali būti paskutinis.

Nesklandumai prasidėjo maždaug prieš savaitę.

Gal dešimt ar dvylika dienų. Daugiausiai dvidešimt. Šioje pragariškoje situacijoje neįmanoma rasti atskaitos taško. Nesame Velso romano fantastai, galintys bet kada laisvai grįžti į pradžią. Paleisti rūdžių suėstą Laiko mašiną ir pakeisti prakeiktą praeitį. Kelio atgal nėra ir niekada nebuvo. Žmogaus pasirinkimas – galutinė ir nekontanti sąvoka. Niekada nesusigrąžinsi bedugnėn įmestos monetos.

Iš pradžių mums nesakė apie erdvinius sutrikimus. Laiko iškraipymus. Jonų anomalijas ir staigias mirtis. Žmonės mirdavo todėl, kad jų kūnai tiesiog sudegdavo – dažnai vos per kelias minutes.

Net ir šiandien, „Antrosios revoliucijos“ laikais, dalis žmonių vis dar gyvena uždaroje visuomenėse, atskirtose nuo viso integruoto pasaulio. Be visagalio tinklo ir net primityviausio ryšio. Be gimstamumo kontrolės priemonių ir vakcinacijos nuo virusinių ligų. Be teisės rinktis.

Jie pavadino tai „laisve“. O mes pirmenybę teikiame mūsų piliečių saugumui. Tik dabar nebežinau, kas iš mūsų kvailesnis. Juk vienus kontroliuoja totalitarinė valstybė, o kitus – archajiška religija. Likusieji, regis, vadinantys save „laisvaisiais“, iš tikrųjų yra palikti likimo valiai. Juk mirties smagračio nebesustabdysi...

Ne iškart pradėjome skambinti pavojaus varpais. Viena ar dvi mirtys tėra statistika. Natūralioji atranka, pripažinkite. Absurdiška, bet gripas pasiglemžia gerokai daugiau žmonių nei lėktuvų katastrofos. Savižudybės – dažnesnės nei mirtys darbe. Tačiau pakanka kokio nors aukšto pareigūno ar jo artimųjų mirties, kad įvykis sukrėstų visą šalį.

Ketvirtadienį, rugsėjo vienuoliktąją, mirė ministro pirmininko dukterė.

Ji pabudo maždaug septintą. Nusiprausė, išsivalė savo mažus sniego baltumo dantukus ir papusryčiavo. Dalyvavo licėjaus užsiėmimuose ir būreliuose. Septynioliktą valandą ją paėmė vairuotojas. Nuvežė į restoraną, kur jos laukė motina ir vyresnysis brolis. Stalas svarbiems svečiams buvo rezervuotas nuolatinei. Balta staltiesė, gyvos gėlės ir vitrininiai langai, pro kuriuos atsiveria vaizdas į Chreščatyką.

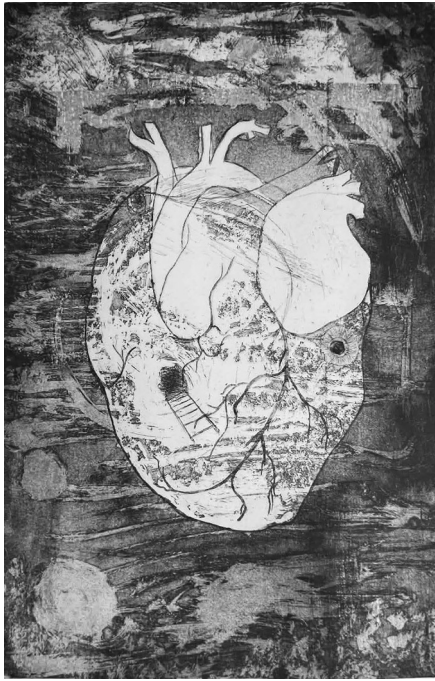
Jos amžinai užimtas tėvas dalyvavo tarptautinėje konferencijoje pasaulinės energetikos klausimais. Apie tragediją jam pranešė po Australijos mokslininko pranešimo, kuriame šis įrodinėjo mėnulio bangų energijos naudojimo tikslingumą žymiai platesniu mastu. Ministro pirmininko lėktuvas pakilo į orą tryliką valandą vietos laiku. Po valandos sostinės oro uostas jį pasveikino dulkсна. Po dvidešimties minučių tarnybinis automobilis sustojo prie jo namų durų. Dukros veido, net ir mirusios, jis taip ir nepamatė. Jos kūnas subyrėjo...

Ko gero, skaitėte naujienas. Tai ir buvo kritinis taškas.

Laiko manipuliacijos. Štai ką mūsų kompanija „Chronos“ darė pastaruosius dvidešimt metų. Slapta tarptautinė korporacija su milijoninėmis investicijomis ir ypatingą laboratoriją mieste-vaiduoklyje arba uždarojoje „pelyno teritorijoje“, idealiai tikusioje moksliniams tyrimams. Mes ne vieninteliai ten įkūrėme mokslinių tyrimų centrą. Buvo ir kitų, kuriuos labiau domino genų projektai, biologiniai eksperimentai ir naujai alternatyvios energijos šaltiniai. Žinoma, neapsieita ir be ginklų.

Atbaidyti turistus nebuvo sunku. Po dutūkstantųjų valdininkai užsigeidė pralobti iš naujos turizmo aukso gyslos – „kelionių į atskirties zoną“. Kitaip tariant, tai, kas iš jos

Ihoris Antoniukas (g. 1991) – ukrainiečių rašytojas, istorikas, pedagogas, kariškis, XX a. pr. siaubo ir keistosios literatūros tyrinėtojas. Debiutavo mistinių ir siaubo apsakymų rinkiniu „Pušų šnabždesys“ (*Шенім сосеи*, 2018). Čia skelbiamas apsakymas *Одходенка* iš antrosios knygos „Monetą mes kiekvienas“ (2024) išverstas į keliolika užsienio kalbų. Antoniuko trumposios prozos publikuota daugelyje ukrainiečių ir užsienio siaubo ir mokslinės fantastikos žurnalų bei antologijų.

Lauros Adomavičiūtės Sargent ofortas

liko po balandžio gaisrų „linksmaisiais“ du tūkstančiai dvidešimtaisiais**. Jie suorganizavo transportą, paruošė gidus. Beveik prie kiekvieno apgriuvusio pastato pritvirtino lenteles su pavadinimais, prispausdino tų prakeiktų QR kodų. Lvive turistiniai kodai vaizdavo liūtus, Černivciuose – ežius, o čia, įsivaizduokite, nupiešė čupakabrą. Juokas pro ašaras.

Norėdami paslėpti savo veiklą, sukūrėme dirbtinius padidintos radiacijos laukus. Iš tikrųjų – nieko mirtino, bet turistų prietaisai pypsėjo kaip išprotėję. Todėl šie baiminosi eiti toliau. Nebereikia jokių draudžiamųjų ženklų, visą parą budinčios apsaugos ar spygliuotos vielos. Žmonės kaip biologiniai padarai geriausiai reaguoja į signalus. Pavlovo šuo yra puikus to pavyzdys.

Iš pradžių viskas buvo giežtai įslaptinta. Tarsi mūsų veikla būtų buvusi ištrauka iš praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio pradžios amerikiečių seralo scenarijaus. Slapta laboratorija. Vaiduokliame miestas. Iki šiol nežinome eksperimentai su laiku ir erdve. Iš tikrųjų visko esmė – pinigai. Pirmiausia užpatentuok, tada – pasirodyk visam pasauliui. Antraip tavo velniškai genialią idėją nukosės ir parduos už beprotiškus pinigus. Kinams ar draugams už vandenyno. Nematau jokio skirtumo. Visi jie vienodai trokšta pasigirti savo nauju žaislu. Žmonės niekada nesikeičia. Net visiškos pražūties akivaizdoje atsiras pasiruošusių iš to susižerti lengvo pinigų.

Bet ne viskas taip greitai, luktelėkite. Dar turiu keletą dešimčių minučių. Viliuosi, kad turiu. Todėl grįžkime į pradžią. Ne, ne į mirčių pradžią – į mano pradžią...

Iš tikrųjų visa ko pradžia buvo teorija, pateikta vaikiškoje enciklopedijoje kietais viršeliais ir su nespaltvotomis iliustracijomis. Gavau ją septintojo gimtadienio proga. Daugumai tokio amžiaus berniukų dovanodavo dviratį arba riedučius. O aš galėjau apie tai tik pasvajoti. Skaityti pradėjau anksti, jau būdamas penkerių. Vaikščioti taip ir neišmokau iki šiol. Taip, supratote teisingai: šias eilutes rašau prirakintas prie neįgaliojo vežimėlio. Jis tapo mano vieninteliu draugu. Jis išmokė mane kantrumo.

Prisimenu, skaitydamas susidomėjau keista idėja, ir ji nedavė ramybės keletą metų. Akimirką įsivaizduokite: jei vieną iš brolių dvynių, kuriuos net motina dažnai painiodavo vaikystėje, išsiųstume į kosmosą, o kitą paliktume čia, Žemėje, tai po dvidešimties metų pamatytume visiškai skirtingus žmones. Vienas brolis, tarkim, vardu Mychaylas, nugyvens čia visavertį gyvenimą: dirbs viršvalandžius, nuolat gers ir rūkys kaip garvežys (daugiau nei du pakelius kasdien) ir, neduokdie, ves trečią kartą. Kitas, Mykola, ramiai keliaus kosmoso platybėmis, gėrėdamasis žvaigždėmis ir žiaumodamas bjaurų maistą iš plastiko tūbelės, o dalis jo raumenų atrofuosis kaip paralitiko.

Kai įvyks „šimtmečio susitikimas“, Mychaylas atrodys kaip šešiasdešimtmetis pliktelėjęs seniokas su puokšte ligų ir antrojo laipsnio nutukimu, o astronautas Mykola, – žinoma, po tam tikros reabilitacijos Žemėje, – atrodys kaip trisdešimt penkerių simpatiškas vyrukas, neblogų fizinių duomenų ir puikios potencijos. Šiuo atveju svarbu ne gyvenimo būdas. Įsiminkite visiems laikams: viską lemia laikas.

Kosmose laikas eina kitaip nei Žemėje. Ten jis tarsi sulėtina žingsnį, niekur nebeskuba. Paimkite visą savo šeimą, kraustykitės į kosmosą ir nugyvenkite ten gerokai ilgiau. Susodinkite į erdvėlaivį mokslininkus, kuriems trūksta laiko Žemėje išrasti vaistams nuo mirtinų ligų. Knygų žiurkę, nuolat besiskundžiančią, kad neužteks gyvenimo visoms pasaulio knygoms perskaityti. Gražumėlis.

Sakysite, kvailystė? O aš – septynerių – maniau kitaip. Svajojau, kad „ateis laikas“ – ir tapsiu jo valdovu. Galėsiu pagreitinti nykias pilkas savaites ir ištempti kone iki amžinybės šlovingiausio triumfo akimirką. Galite pamanyti, kad esu beprotis. Iš tiesų neturėjau kitos išeities. Vaikams, įkalintiems vežimėliuose, šaltos žiemos dienos tęsiasi kur kas ilgiau nei skriejantiems rogutėmis.

Pirmuosius penkiolika metų buvau apsėstas šios idėjos. Rinkau bet kokią su tuo susijusią informaciją: mokslines hipotezes, įvairias teorijas ir pseudomokslinius traktatus apie laiko anomalijas, poslinkius ar skyles erdvėje. Perskaičiau kalnus knygų, krūvas periodinių leidinių. Mano lentynos lūžo nuo laikraščių ir žurnalų iškarpų. Kompiuterio standieji diskai buvo grūste prigrūsti milijardų žodžių, bet svarbiausias jų – žodis „laikas“.

Kitus penkiolika metų savanoriškai praleidau užsidaręs mokslinio centro „vienutėje“ ir tarsi beprotis dirbau iki visiško išsekimo. Kartais prabusdavau permirkęs prakaitu, karščiuodamas ir laužomas skausmų visame kūne. Galva svaigdavo, o skrandį grauždavo alkis. Bet visa tai buvo smulkmenos, palyginti su tuo, ką turėjau gauti mainais. Laikas. Jis buvo vienintelis ir slapčiausias tikslas.

Žmogus – sociali būtybė, todėl net didžiausias nedorėlis kartais nori su kuo nors pasikalbėti. Išsipasakoti, pavėrkšlenti ant peties. Niekada to netroškau, nė sekundės. Vengiau bet kokių ryšių su išoriniu pasauliu. Tapau vienos iliuzijos įkaitu.

Nežinau, kaip mane susirado kompanija „Chronos“, bet anksčiau ar vėliau tai turėjo įvykti.

Moderniausia įranga ir absoliuti veiksmų laisvė. Man tai darė įspūdį, bet nė akimirks neleidau sau atsipalaiduoti. Didieji bosai, mokantys už beprotiškiausią tavo idėją, visada tikisi teigiamo rezultato. Niekam nerūpi, koks esi genialus. Žmonės reikalauja tik tavo darbo rezultatų ir nieko daugiau. Jokių sentimentų ar draugiškų patapšnojimų per petį. Šiandien tu žvaigždė – šviesk ir džiaukis. Nes rytoj niekas tavęs neprisimins. Pasaulis niekada nestovi vietoje. Kaip ir laikas.

Nukelta į p. 5 ►

* Iš anglų kalbos vertė Kazys Grigas.

** Turimi omeny Čornobylio atskirties zonoje 2020 m. balandžio 4 d. įsiplieskę gaisrai, kurie apėmė daugiau nei 20 tūkst. ha teritorijos ir sunaikino unikalius istorinius kaimus, turistines vietas, kėlė grėsmę atominės elektrinės infrastruktūros objektams (*vert. past.*).

Amžiną atilsį dangaus provincijoje

Per saulės užtemimą dera klausytis Wagnerio, grimztant į trierišką melancholiją. Šiomet per užtemimą saulė tiesiog paniro į vakaro debesį, ne taip kaip 2017-aisiais, kai dienos metu Žemę apkabino nedraugiškas kosminio šalčio glėbys. Viską užliejo pilkšvas, metalinis šešėlis, jame trumpam užmigo gyvūnai ir paukščiai. Įsivyravo bauginanti tylą, savo neįprastu vakuumu per tyli prie nuolatinio garsinio fono pratusiai klausai.

Gamta jau dabar pamažėl tylą, siaučiasi dar vos juntamu rudens kvapu, nusimeta augimo, žydėjimo, poravimosi ir jaunikių vedimo rūpesčius. Žemė klusniai gręžiasi nuo saulės – ilsėtis ramybėje, mirty, jos šaltame letarge. Rudenį ir žiemą nakvodama sodyboje, vos sudėjusi bluostą, pakirstu nuo triukšmo, kurį sukuria mano pasąmonė – kad užtuotu tylos neįauk. Tada, regis, girdžiu virpant žemę, vibruojant šalčio prisigėrusį orą, girdžiu trūkšmingą savo kvėpavimą, širdies tvinksnius, einančius kiaurai pagalvę, galvoje dūžgiantį minčių guotą. Viduje esu paradoksaliai garsi, ir tylos vakuumas akimirksniu persipildo mano vidiniu triukšmu.

Kartkartėmis atsiverčiu prie lovos gulintį šiųmetinį „Poezijos pavasario“ almanachą. Chaotiškai perbėgu per pavardes, rinkdamasi intuityviai, o kartais – selektyviai (o taip, kam gi nebūdinga rinktis iš meilės ir iš neapykantos).

Randu jos pavardę – tos, kurios poetinis balsas buvo tapęs vaikystės balsu, kurios vaizdiny egzistavo atmintinai mokėtuose eilėraštukuose ir tarp jų eilučių.

Kai būdavo baugu – užmigti tamsoje ar likti vienai namie – dėliodavau jos eiles mintyse kaip mažas vaikiškas maldas – naivias, net linksmas, todėl raminančias, o kai kurias – paslaptingai mąšlias; jose, jaučiau, užkoduota kažkas daugiau nei tik saugus ir nuotaikingas nuotykis. Ir jau tada vaikiškoje sieloje dilgtelėdavo vėliau iki begalybės išsikerojęs ilgesys.

„Namus namučius“ skaitydavau broliui prieš miegą, net nežiūrėdama į puslapius, versdama juos ten, kur, žinodavau, baigiasi vienas eilėraštis ir prasideda kitas.

Violetą Palčinskaitę per fotoaparato objektyvą stebėjau vieno literatūrinio renginio metu. Buvo 2022 metų vasario 23 diena. Buvo, kaip įprasta, žaisminga, gal kiek drovi; fotografavau jos rankas su juodai lakuotais nagais, pirštus, kartkartėmis nevalingai paliečiančius šalia gulintį knygų nugarėles. Jos parašytų knygų. Klausiau pasakojimo, o gal labiau balso – panašaus į tą, kurį įsivaizduodavau tada, kai negalėdavau užmigti: jaunatviško, su vietomis prasimušančiomis vaikiškomis intonacijomis.

Panašus intonacijos – ir jos atsiminimų knygoje „Atminties babylonai, arba Aš vejuos vasarą“ (2015). Knygoje – Violetos Palčinskaitės jaunystė, bendradarbiavimas su režisieriais Juozu Miltiniu, Gyčiu Padegimu, bičiulystė su Judita Vaičiūnaite, Bite Vilimaite, Donatu Banioniu. Žaismingas pasakojimas pertraukiamas ten, kur kalbama apie motiną, getą, į pagalvę siūtą duoną.

Gėlės Violetai Palčinskaitėi. 2022. Eglės Frank nuotrauka

Po renginio išaušusi vasario 24-oji tapo iki šiol trunkančios Rusijos invazijos į Ukrainą atskaitos tašku. Šių metų „Poezijos pavasario“ almanache – Violetos Palčinskaitės eilėrašties baigiasi eilutėmis:

*Girdžiu:
– Ateik!
Negeros žinios etery...
Iš Ukrainos...*

Tuoj. Aš ateinu.

Mano vaikai nebeskaito mano vaikystės knygų, bet vis vien užsispyrusi laikau didžiulę jų biblioteką – tiesa, sodyboje. Einu ieškoti joje „Namų namučių“ (1977). Dar ir dar kartą skaitau iki šiol atmintinai mokamus eilėraščius, kol prieinu prie tų, kurie tada, vaikui, keldavo klausimų, į kuriuos ne visad būdavo atsakoma, – kad ir apie peleno lašu tapusį berniuką iš „Baltųjų nykštukių“:

*Budžiu ir klausaus, įsisupęs į tylą –
Geltoni klevai paslapčia man prabyla...
O jūs už mane – atskubėkite drąsiai
Su puokštėmis astrų – į pirmąją klasę.*

Dabar dangaus provincijoje iš Violetos Palčinskaitės eilėraščio „Šagalo ožka“ diena tebūnie amžina ir kaip vaikystėje ilga; o ir vasaros ten, neabejoju, nebereikia vyti.

Pamenu, kaip vaikystėje pirštu vedžiodavau po „Namų namučių“ iliustracijas, kurtas grafikės Marijos Ladigaitės-Vildžiūnienės: ištaškuotas mažais taškeliais, lyg vabzdžių guotais, kurie šiltą vasaros popietę sukuriuoja įkypose saulės skraistėse.

Ilgėjantys galuvasario šešėliai – tokie kaip tie paveikslėliai: dar perregimi, azūriniai, vėliau vis tankėjantys, galų gale užaudžiantys saulę. Vasara ir vėl ateis, tik po kabliataškio. Po jo, skaitant tekstą, reikia padaryti pauzę. Kabliataškyje tebūnie – dangiška tylą.

– EGLĖ FRANK –

STASYS ANTUŠAS

fontanas

vaikystėje
išrasdavau įvairius žaidimus

iš loto kubelių
degtukų dėžučių
ir daiktų
kurių paskirties nežinojau

galvojau
koks būsiu
aštuoniolikos
ar devyniolikos

ir kaip ilgai
dar reikės laukti

bet nieko nenutiko

2026-ųjų vasarą
svajojau likti mieste

gerti kavą
niekur nevažiuoti

vasaros vakaras
prie fontano

beje
ir Vilniaus Gaonas
beveik nemiegodavo
valgė tik bulves

studijų metais
profesorius man tarė

jūs paprastai aiškinatė

vanduo kartoja
tą patį judesį

virš stogų
dar šviesu

sėdžiu ant suolo

štai koks tapau
aštuoniolikos
ar devyniolikos

tik truputį vėliau

Taškas kaip įvykis ir laikysena kalboje

Mylėk savo klausimus ir gyvenk juose. Tik taip vieną dieną, nepastebėjęs, gyvensi atsakymuose.

Rainer Maria Rilke

Studijuodamas filosofinį konsultavimą dalyvavau pratybose, kurios buvo pasiskolintos iš japonų dzeno meistro. Užduotis buvo paprasta: kelias minutes sutelkti dėmesį į vieną pasirinktą ir nejudantį tašką erdvėje. Pasirinkau tašką, stebėjau jį ir kartu bandžiau pagauti save stebintį – tai, kas tuo metu vyko manyje. Kai pratimas baigėsi, žvilgsnis atsipalaidavo. Ir visai atsitiktinai dar kartą pažvelgiau į tą pačią vietą. Taškas pajudėjo. Lėtai, atsargiai, tarsi saugotųsi. Juodas taškas – voras.

Tai nebuvo vien regėjimo pataisa. Tai įvyko manyje: nuostabos, lengvo šiurpo, budrumo ir persitvarkymo mišinys. Tai, kas buvo laikyta forma, pasirodė kaip gyvybė. Taškas atsakė būti ženklui ir tapo pasaulio dalimi. Iš šios patirties ir kilo klausimas, kuris veda šį tekstą: kas yra taškas tada, kai jis nustoja būti tik gramatinis ženklas ir tampa įvykiu?

Taškas dažniausiai suvokiamas kaip menka gramatinė detalė, beveik nepastebimas ženklas sakinio pabaigoje. Jis atrodo techninis, neutralus, tarnaujantis tik tvarkai. Tačiau patirtyje taškas neretai reiškia kur kas daugiau. Jis gali būti vieta, kur mintis nustoja tekėti ir ima stovėti, kur kalba nustoja būti procesu ir tampa įvykiu. Šis tekstas kyla iš klausimo apie tašką ne kaip ženklą, bet kaip fenomeną: kaip momentą, kuriame kalbėtojas prisiima atsakomybę už tai, kas pasakys.

Kasdienėje patirtyje kalbame daug ir lengvai. Mintys liejasi, sakiniai jungiasi, pasakojimai tęsiasi. Tačiau ne visa kalba, kuri yra ištariama, iš tiesų įvyksta. Dažnai kalbėjimas lieka atviras, grįžtamas, tarsi vis dar priklausytų juodraščio būsenai. Tokia kalba gali būti prasminga, bet ji neįpareigoja. Ji lieka neįvykusi kaip aktas. Fenomeno-

logiškai galima sakyti, kad kalba be taško pakimba tarp galimybės ir sprendimo. Kol sakiny neturi taško, vis dar galima atsitraukti, pasitaisyti, atsiimti. Atsakomybė atidedama. Kalba vyksta, bet neįvyksta.

Taškas kalboje dažnai suvokiamas kaip pabaiga, tačiau patirtyje jis veikia kitaip. Padėtas taškas nereiškia, kad daugiau nebėra ką pasakyti; jis reiškia, kad tai, kas jau pasakys, yra pakankama būti palikta. Šio pakankamumo patirtis yra vieta, kur kalba iš proceso virsta aktu, o kalbėtojas – atsakingu už savo žodžius. Ne žodžiai suteikia prasmei galiojimą, bet pati prasmė pirmiausia leidžia žodžiams būti pasakytams, rašė Edmundas Husserlis. Taigi tampa svarbi formuluočių: aš leidžiu sau būti pasakytam. Joje susitinka du iš pirmo žvilgsnio priešingi judesiai. „Leisti“ reiškia aktyvų sutikimą – sprendimą nebesukubėti, nebesprausti kalbos į aiškią formą. „Būti pasakytam“ reiškia pripažinti, kad kalba yra ne tik mano valdoma priemonė, bet ir erdvė, kurioje pasirodo tai, kas dar neturi vardo. Šioje laikysenoje subjektas nei pasitraukia, nei viską kontroliuoja. Jis dalyvauja.

Čia ypač tinka Rilke's kvietimas mylėti savo klausimus – leisti jiems būti, dar jų neišsprendžiant. Taškas tada tampa ne prievartinio uždarymo, o švelniuo sustojimu, kuriame kalba gali įvykti ne per aiškumą, bet per sutikimą. Žodžiai ateina tyliai, kai mes jiems nebesipriešiname.

Įdomu tai, kad istoriškai taškas kalboje atsirado ne kaip loginis uždarymas, o kaip kvėpavimo ženklas. Antikinėje Aleksandrijoje dirbęs Aristofanas Bizantietis pasiūlė sistemą, kurioje skirtingo aukščio taškai žymėjo nevienodo ilgio pauzes skaitant balsu. Tai buvo ne gramatinė, o kūniška skyryba – balsui ir plaučiams skirta orientacija tekste. Pirmasis taškas veikė kaip leidimas sustoti, įkvėpti oro, atgauti ritmą, o ne kaip sprendimo ar galutinumo deklaracija. Ši ištaka artima fenomenologinei intuicijai: kalba pirmiausia patiriama kūne, o jos lūžiai ir sustojimai įvyksta dar iki refleksijos.

Kasdienėje kalboje taškas dažnai grįžta kaip metafora. Sakome „iki čia“, „nuo šios vietos“, „padėti tašką“. Šiose frazėse taškas nebėra vien ženklas – jis tampa perėjimu. Metafora leidžia patirti taško veikimą be apibrėžimo. Jis pasirodo kaip tylus vidinis posūkis, kai tęsti nebereikia.

Poezijoje taškas dar labiau nutyla. Jis stabdo kvėpavimą, sukuria tylos tarpą, leidžia žodžiams nusėsti. Dažnai jis atsiranda ne todėl, kad mintis būtų užbaigta, o todėl, kad daugiau sakyti būtų per daug. Taškas čia saugo ne aiškumą, o jautrumą.

Psichoterapinėje patirtyje taškas pasirodo kaip vidinis lūžis. Tai momentas, kai sakiny pasakomas iki galo ir nebeatšaukiamas. Pokytis įvyksta ne per interpretaciją, o per sustojimą. Padėtas taškas leidžia patirčiai būti įtrauktai į žmogaus istoriją. Kalba tampa veiksmu, kuris keičia patį kalbantįjį. Taškas čia veikia kaip gydanti riba – jis nutraukia begalinį kalbėjimą ir sukuria erdvę, kurioje pasakytas dalykas gali būti išgirstas.

Būti su tuo, kas jau įvyko, yra sąlyga taškui. Kol patirtis dar taisoma, prasmė dar spaudžiama, o refleksija dar skuba, taškas neįmanomas. Jis atsiranda tik tada, kai sustinkame pasilikti su tuo, kas pasakys, nebedengdami to tęsiniais, paaiškinimais ar išlygomis. Taškas tampa vieta, kur patirtis, prasmė ir refleksija laikinai sutampa kalboje. Šiuo požiūriu taškas yra ne tik išorinis skyrybos ženklas, bet ir vidinis įvykis – tylus sprendimas nebeatitraukti.

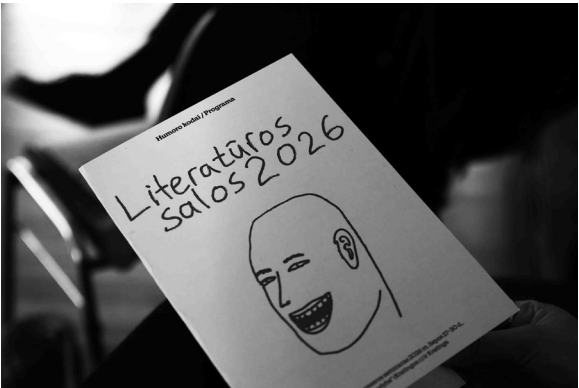
Taškas nėra metodas ar taisyklė. Jis yra laikysena. Gebėjimas sustoti ne todėl, kad nebėra ką pasakyti, bet todėl, kad tai, kas jau pasakys, tampa pakankama. Taškas pasirodo ten, kur kalba nebėra vien vidinis srautas, bet tampa įvykiu, kuriame dalyvaujame visa savo buvimo kaina.

Taškas nebūtinai lieka ten, kur mes jį palikome

Taškas

– MORKUS DUSEVIČIUS –

Jaunimo sala

Lino Daugėlos nuotrauka

Ir vėl susigundžiau. Pirmiau pamačiau užuominą apie šiųmetinio akademinio vasaros seminaro „Literatūros salos“ temą ir autorių, kuriam pranešimuose bus skiriamas didžiausias dėmesys, – kelių iš seminaro organizatorių, tai yra Akvilės Rėklaitytės, Taisijos Oral ir Ievos Elžbietos Kristinaitytės, asmenukė ant Palangos tilto. Paskui jau buvo lauktas kvietimas registruotis. Vieta, kaip paaiškėjo, – kaimo vienkiemis „Jaunimo sodyba“ netoli Kretingos, nevisiškas pajūris, bet vis tiek. O pats seminaras skirtas paminėti Motiejaus Valančiaus 225-ąsias gimimo metines ir komizmui literatūroje aptarti. Tikrai neprošal artimiau susipažinti su Valančiumi, tačiau aišku, kad sukirbino seminaro tema ir pavadinimas „Humoro kodai“. Regis, taip mažai kalbame apie juoką literatūroje. Gal net ir juokiamės per mažai ar per liūdnai, tarsi niekaip negalėtume išsivaduoti iš postkolonijinio mąstymo ar pernelyg paisytume stigmatizuojančio prietaro „nesijuok ryte, nes vakare verksi“. Vis dėlto nesinori pripažinti, kad esame rimties bei susikaupimo paveldėtojai, amžino gaudžio ir rūškanos tauta ir, be kandžios ironijos (kuri veikia yra kritika nei linksmas juokas), net nemokame riebiai pajuokauti. Nors iš tiesų mokame, tik gal nežinome. Tiesiog, kaip savo pranešime pasakys Liudas Jovaiša, mūsų humoro istorija neparašyta, nes humoro, kaip eilinės žmogaus kasdienybės, LDK niekas nedokumentavo.

Ir štai, žinių troškimo bei jūros artumo suviliota, paskutinės liepos savaitės pirmadienio rytą lūkuriuoju Kretingos stotyje, kol manęs pasiimti užvažiuos į seminarą automobiliu vykstančios kelios dalyvės. Apniukę ir vis nulynoja, stotis pilna keleivių, ant suolo susiraitęs snaudžia benamis. Gaunu žinutę, kad mano būsimosios pakeleivės dar šiek tiek užtrunka. Turbūt pietų metu nespėsime atvykti. Kur nors nueičiau šio to užkąsti, bet vos iškišu nosį iš stoties, prapliumpa lyti. Priglundu prie sienos, kur nuo stogo kraigo neužlyja. Ana ten kepyklėlė, tik kažkodėl uždaryta, kituose artimiausiuose pastatuose – sulčių spaudykla, šunų kirpykla, savitarnos skalbykla ir sodo bei daržo reikmenų krautuvė. Beveik jau ir juokinga. O kartu ir gera – laukimas yra nieko neveikimo laikas, taip būtinas literatūrai. Mintyse prisisuka eilutės iš Vlodo Šimkaus eilėraščio:

[...]
*Yra tokie miestukai –
su cisternomis,
viešbučiais,
50-tų metų tipo kultūros namais –
išvažiuok.
Yra laukai,
pašiurpę medžiai, lizdai,
yra daug laiko.
Pagalvok –
gal iš tikro kažkas ne taip.*

(iš rinkinio „Geležis ir sidabras“, Vilnius: Vaga, 1968)

Kai atvykstame į „Jaunimo sodybą“, iš pat pradžių beveik nepastebiu senbuvų, vietoj jų labai daug jaunų, gražių žmonių – atrodo, vien studentai. Pats vienkiemis iš tiesų didžiulis ir labai gražus: atvykusius pasitinka gėlių klombos ir dviaukštis namas, per vidurį kiemo driekiasi žalia pieva, greta jos eilėn sustatyti maži rąstiniai nameliai, tolėliau medinis kluonas, aplink kurį būriuojasi saliečiai, – matyt, ten bus pagrindinė seminaro erdvė, šalia jo pavėsinės ir tvenkinys su žąsimis bei pora ančių, dar toliau koplyčia su gyvenamaisiais kambariais ir sodybos šeimininkų namas, o už jo aptvaras, kur ganosi keli asilai ir ožkos.

Smunku į didįjį namą, jame randu valgomąjį. Pietūs pasibaigę, tačiau stalai dar nenukraustyti. Sėduosi ant suolo palei stalą, pilu į dubenį pravėsusią sriubą, kraunu į lėkštę kepsnį. Baltomis staltiesėmis aptiesti stalai driekiasi per visą pailgą valgomojo erdvę, aplink juą šeimininkės, kurioms – dar ne sykį pajusime – didelis malonumas pamaitinti žmones. Nuo galustalės pakyla paskutiniai pietautojai. Suprantu, kad pražiopsosiu, o tiksliau – pravalgysiu Salų atidarymą, bet negaliu įveikti savyje primato. Vėliau tą ir dar kitą dieną visi kalbės apie įspūdingą Salų pradžią bei lietuvių ir vokiečių kilmės kunigą Hermaną Šulcą, kuris pasakojo, kaip dar vaikas būdamas kartu su tėvu traukėsi nuo karo – tuomet jo akyse žuvo tėvas, o jis laikė jo ranką. Galiausiai jam pavyko emigruoti. Grįžęs į laisvą Lietuvą, štai čia, savo senelių žemėje, jis įkūrė labdaros ir paramos fondą „Jaunimo sodyba“. Pastatė ana tuos mažus namelius, o paskui didįjį namą ir kitus pastatus ir visa tai paskyrė vaikams, jaunimui. Sugrįždamas į šią sodybą iš dvasinių misijų Afrikoje, atsiveždavo ir vaikus iš Ruandos. Kaip tai valančiška.

Kol kluone susirinkę saliečiai vis dar klausosi Hermano Šulco, aš lauko pavėsinėje rūkau ir patiriu savotišką idilę. Prie tautiniais motyvais išmargintų durų guli didelis senas šuo, netoliese gadena žąsys, šlama medžiai – dar vienas nieko neveikimo momentas, lyg pasirošimas prieš intensyvios šių Salų programos startą. Visas dienas

numatytos pranešimų sesijos, daug pranešimų, iš viso dvidešimt penki. Taip pat – iš ankstesnių Salų išaugusios teksto analizės dirbtuvės grupėse (nors susiplėšyk, kaip norėsis į visas grupes) ir Laimos Kreivytės moderuojama diskusija apie juoką kaip visuomenės kritikos formą, ir susitikimas su poetu Gintaru Grajausku, kurį, be abejo, labai įdomiai kalbins Pijus Opera, ir vienos dienos išvyka į Kretingą bei į Valančiaus gimtinės sodybą, ten ir ekskursija po Kretingos bažnyčios rūsius, ir lankymasis prie kadais buvusio Liūnės Janušytės namo, virš kurio fasadinio įėjimo kabo užrašas „Parduodama“, ir dar tekstų iš atminties skaitymai bei visi kiti neformalūs vakaro užsiėmimai, ir paskutinį rytą visų atlaikiusiųjų iki Salų galo laukiantis konkurso „Metų straipsnis“ laureato paskelbimas bei apdovanojimas. O kur dar viso to tarpuose čia susirinkusių dėstytojų ir studentų pašnekėsiai pašnekėsėliai. Galva nuo visko sukas, uch.

Ir tuomet startas – prasiveria kluono durys ir laukan išeina į vaikštynę su rateliais besiremiantis žilaplaukis, lydimas jam patarnaujančios moters, dargi mane praeidamas paklausia, ar skanus dūmas. Labai, sakau šypsodamasi, ir jis man taip pat nusišypso. Stebiu tą žmogų, lėtai nueinantį takeliu, jį nusekantį šunį. Tai tas žmogus, kurio istorija visus taip sužavėjo, tik aš ją pravalgiau, o paskui ir prarūkiau. „Ajajai“, – ironiškai linguoja galvą Maslow.

Kluone tvyro maloni vaikystės kaimo aura. Prieky lyg skalbiniai ant virvelės išdžiaustyti popieriaus lapai su karikatūromis ir žurnalų ar laikraščių iškarpomis, šone stalas su kavos termosu ir sviestiniais sausainiais. Scena ir publika – giliau kluono erdvėje, po rąstinėmis lubomis, virš kurių matyti atviras antras aukštas, tinkamas šienui ar vestuvinėkam suguldyti. Scenoje sveikinimo žodį taria „Literatūros salų“ krikštatėvis ir vienas įkūrėjų Mindaugas Kvietkauskas – kaskart besikeičiančiose Salose matydama jį kartu su Brigita Speičyte, patiriu stabilumo jausmą. Už scenos ir iš šonų – langai dydžio sulig parduotuvių vitrinomis, o už jų gamta. Klausydamasi prelegentų nesyk užsižiūrėsiu į vėjo kedenamas beržų ir drebulių šakas ar sulinguojančias melsvažales pušaites. Kai Solveiga Daugirdaitė kalbės apie Nepriklausomybės saulėlydžiu maištavusią satyrinę Liūnę Janušytę, už langų aršiai sugagens žąsys. O per vieną iš „Studentų pievoje“ skaitomų pranešimų apie politinę satyrą Vytautės Žilinskaitės „Kelionėje į Tandadriką“ pievele prašokuos triušis. Ir kartais, kai stikluose sušmėžuos einančiųjų per kiemą atspindžiai, dingosis, kad per miškelį už kluono prabrenda kokia dvasia, pasiskolinusi kurio nors iš saliečių pavidalą.

Pirmąją pranešimų sesiją atidarantis Viktoras Bachmetjevas pasakoja apie Kierkegaard'o permąstytas humoro egzistencines sferas ir komiško stadijas, aiškina, kas yra kaprizas, ironija ar grynasis humoras ir kuo jie skiriasi vienas nuo kito. Nesu tikra, kad viską suprantu, bet, regis, pagaunu kažkokią pamatinę komiško struktūrą, kuri padės aiškiau suprasti ir kitų pranešėjų teorines prieigas. Bent viena aišku – tas, kuris juokina, turi pranašumą, savotišką galią kontroliuoti. Tačiau Viktoro pristatytą teoriją tuojau pat papildo ir net jai oponuoja antrosios Salų prelegentės Ingos Vidugirytės pranešimas apie moterų juoką. Išties, istoriniame kontekste visi juokintojai yra vyrai, o moterys – tik tos, kurios pašiepiamos. Kaip trigeris mane paveikia pranešime išsakyta mintis, kad anksčiau, norėdamos tapti sėkmingos, komediantės turėjo būti bjaurios, na, nes arba graži, arba juokinga, tačiau dabar, esą, pasaulis kinta, sėkmės lydimos komikės beveik privalo būti gražios, nors vis tiek atstovauja grožio opozicijai.

Salose gaunu žinutę iš draugės aktorės, vienintelės Lietuvoje profesionalios bufonės. Bufonados žanro ji mokėsi Prancūzijoje, o prieš metus apsigynė magistro darbą apie bufonadą ir būtų mielai apie savo tyrimą paskaičiusi pranešimą šiose Salose, tačiau nespėjo užsiregistruoti. Dabar ji prašo, kad papasakočiau jai viską, ką išgirsiu Salose. Grįžusi po Salų nueisiu į jos monospektaklį. Tuomet jau galėsiu atskirti bufonadą nuo klounados, svarstyti, kad bufono pokštavimas, priešingai nei klouno, yra bene aukščiausias komiško laipsnis, kuomet hierarchija apvirsta ir pats menkiausias visuomenės atstumtasis netikėtai įgyja pranašumą, galią kalbėti ir sakyti tiesą aukštesniems už jį. Ypač tada, kai prieš pasipuošusią publiką stovintis bėna-

mio personažas užduoda egzistencinį klausimą „Kas aš?“, bet iš tiesų priverčia to paties savęs paklausti ir kiekvieną žiūrintįjį. Ir man kils klausimas, kodėl ta aktorė vaidina benamį, o ne benamę? Apskritai bufonas yra tarsi be lyties, bet šįsyk labiau vyras negu moteris. Ir pagaliau kuriai pozicijai atstovauja ši sėkmingai garsėjanti bufonė, kai po spektaklio išeina į sceną nusilenkti ir parodo savo veidą?

„O tai kas tada tinka tyrinėti moterų juoką, jei netinka tradicinės teorijos?“ – pasigirsta Ingai Vidugirytei skirtas klausimas iš salės. Tai taip, čia taip gražiai sustruktūravom komiško tyrinėjimo prieigas, ir štai atėjo feminizmas ir sugriovė viską. Matau, kaip sukurta arčiau scenos sėdinti Laima Kreivytė. Kaip gerai, kad apie tai kalbame. Ir kitądien, per Laimos moderuojamą diskusiją, darsyk sugrįžtame prie šitos temos. „Bet į publiką pažiūrėjus, – sako Pijus Opera, – vyrauja moterys.“ Prieš porą metų ir aš tai pastebėjau, akivaizdu, kad mažiau vyrų domisi filologiniais tyrimais. Bet šiaip, tiek Pijus, tiek Lukas Šidlauskas (Šventinis Bankuchenas) sako neskirstantys pagal lytį. Kitaip ir negalėtų sakyti, bet aš jais tikiu. Dar tikiu ir todėl, kad man jų humoras yra juokingas, nes visų pirma intelektualus. Ir kodėl žmonėms vis dėlto juokingiausias antras galas?

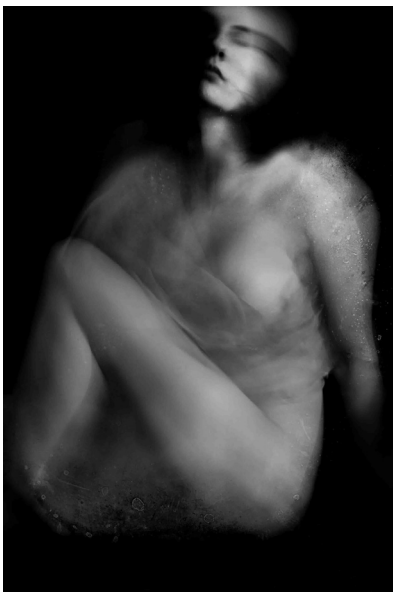
Bet kaip netikėtai juokinga, kai Bronė Stundžienė, kaip pati sako, užbaigianti pirmą Salų sesiją su blevyzgne tema, cituoja mūsų obsceniškas folklorines dainas – talalines. Erotinę, o tiksliau – nešvankybų temą tęsia ir kito ryto pirmasis pranešimas – klasikinės literatūros tyrinėtojas Tomas Riklius kuo rimčiausiu veidu kalba apie sekso streiką, erekciją, falus, stūmoklius ir putytes, tai yra apie obsceniško humoro funkciją antikinėje tradicijoje. Vis dėlto, pasak Tomo, viskas yra kur kas rimčiau: jo aptariamoje graikų dramaturgo Aristofano komedijoje „Lisis-tratė“ neišsipildžiusi erekcija yra niekaip nelaimimo karo metafora (kažkur girdėta), taip sakant, kankinimasis, kol moterys laikinai perima valdžią, kad išspręstų konfliktą. O nešvankumas tiesiog šiaip tinkamas komedijai, nes yra labai universalus. Vis galvoju: kuriai gi kierkegoriškajai komiško stadijai priklauso nešvankybės? Norėčiau iš šių blevyzgų nesijuokti, bet neišeina.

Neturėdama jokių konkrečių įsipareigojimų šiose Salose, galiu sau leisti dalyvauti visose sesijose ir atsipalaidavusi klausytis visų pranešimų. Juoba kad absoliučiai visi yra įdomūs. Tik kartais smegenys pasuoja, neatlaiko tokio intensyvumo, atrodo, žodžius girdžiu, bet jų prasmės – ne, todėl kažką tenka praleisti. Užtat per patį Salų vidurį, iškart po diskusijos ir vakarienės išsiraunu į pajūrį. Betgi ir šiaip, kalbame su kartu į Karklę važiuojančiomis Laima Kreivyte ir Taisija Oral, būtų nuodėmė būti taip arti jūros ir prie jos nenuvažiuoti. Kol lėtai vaikštinėjame po paplūdimį ir gėrimės putotomis bangomis, Salose publika linksmina folkloro grupę, groja armonika, visi mokosi tautinių šokių judesių ir apie Valančių niekas negalvoja. Tuo metu aš brendu per vėsų vandenį ir juntų, kaip rimsta galva. „Ajajai“, – ironiškai mirkteliu Maslow. Šokiai yra socialinis poreikis, o jūra – egzistencinis.

Kai grįžtame į sodybą, folkloro grupė jau išvykusi, o kluone įrengtoje šokių aikštelėje skamba grojaraštis, sukurtas iš dalyvių pageidavimų. Mes šokame ratelyje, klykiame ir dainuojame. Tik staiga pastebiu, kad aplinkui likę vien jaunuoliai, ir pasijuntu kaip ta teta, kuri giminių baliuose dedasi jaunatviška. Jie juda taip plastiškai, žaismingai ir laisvai, kad suprantu, jog šokti mokosi ne tiktai diskotekose. Aš irgi nepėsčia, bet čia ir dabar sau atrodau taip, lyg bandyčiau skelti 6/7 bajerį, kuris jiems juokingas, o man tik šiaip. Štai ką turėjo omenyje Marijus Šidlauskas, kai prieš skaitydamas savo pranešimą apie Valančiaus gadynės juokavimus arba, kaip pats pareiškė, apie beveik liūdnumo, gaudžio kلودus, palyginus su Tomo Rikliaus prieš tai skaitytu nuotaikingu pranešimu, pasakė: „Kai kurie iš mūsų čia tik pradeda gyventi, kai kurie baigia.“ Tai čia man šokiai ir pasibaigia. Užmigdama dar girdžiu jaunus balsus, garsų studentų juoką. O ryte sutinku juos kuo žvaliausius prie pusryčių stalo, pasirošusius vykti į pranešimų sesiją Kretingoje.

Kretingos bibliotekoje po kelių pranešimų susitinkame su poetu Gintaru Grajausku. Apsidairau – salė pilnut pilnutėlė, prisirinko nemažai kringiškių. Pijus Opera kalbina taip, lyg klausimą sugalvotų čia ir dabar, bet suprantu, kad iš tiesų itin gerai pasiruošęs. Jiedu daug kalba apie poeto jaunystės laikus, juokingus nutikimus ir patį juoką. „Humoras yra gyvo žmogaus savybė“, – sako poetas. Bėgal gyvas ir jaukus man pasirodo jų pokalbis, o ir pats autorius atrodo išlaikantis pavydėtinai taikų santykį su aplinka ir savimi. Svarbiausia – su savimi. Klausydamasi pajuntu kažką tibetietiško, bet gal tai tik į bibliotekos lango rėmą barbena plastikinė žaliuzių virvelė, tarsi koks vėjo varpelis – bambukinis skambalas kregždėms ir piktoms dvasioms baidyti. Ir kai poetas pasako, kad darbas, visoks organizacinis ir panašiai, iš tiesų tik užima galvą ir trukdo laisvam buvimui, kurio reikia rašymui, aiškiai pajuntu: Salos tiek manyje kūrė mokslininkę, tyrinėtoją, o staiga jos kuria manyje rašytoją.

Po vandeniu

Daivos Kairevičiūtės nuotrauka

Paryžius yra vieno mauko baseinas. Nerių į jo smaragdinį, drungną vandenį – išplėtusi akis, apsupta margo tyvuliavimo, geriu jį godžiai. Iriuosį jo gatvėmis ir nuolat, be perstojo matau veidus iš praeities – žiūrėdama į svetimus, maišau prisiminimų kortas: štai praeina Povilas ir Adelė, o dabar Liza ir Pjeras. Išneriu kažkur prie Senos – ją išvalė 2024-ųjų olimpiadai, nors šokti į ją ryžtasi tik drąsuoliai ar karščio iškankintieji, kuriems jau vis tiek kur, nes rūpi tik gaivus gūsis.

*žiūri į atspindį gėstančios žemės
giliai vandeny*

(*Marcelijus Martinaitis*)

Užvertusi galvą jau dairausi į namų langus – mieliausias užsiėmimas. Kada namus jau gali vadinti namais? Ar išvažiavus įmanoma sugrįžti?

Kavinėje miesto centre pietų renkasi slapti meilūžiai. Prie vieno staliuko sėdi dviese. Ilgi, purūs, kiek pašviesinti garbanoti mulatės plaukai, švelni, kreminė veido oda. Jos dryžuota ilga suknelė-marškiniai, rūpestingai perjuosta diržu su gražiai suformuotu kaspinu, sunkūs tamsūs batai. Jis tipinis baltas buržua, tvarkingas ir nuobodus iš išorės, kiek žilstelėjęs. Amžiaus skirtumas didelis.

Nuolat matau gyvenimus Paryžiuje, girdžiu bereikšmius pokalbius, jie – neišvengiami, o aš jų nevengiu.

Raspajaus rajono kavinėje padavėjo akys raudonos kaip triušio. Iš burnos sklinda rūgštus, su cigaretėmis susimaišęs kvapas. Kojos einant švysčioja, o taurės ant nešamo padėklo teliūskuojasi.

Mulatė kreipiasi į jį:

- Kur tualetai?
- Pas kaimynus.
- Kaip? Gaila.
- Juokauju – ten, už laiptų.

•

Kai šiame pasaulyje ieškojau draugės, nuėjau sportuoti prie Reomiūro metro, bet niekas pilateso salės tvaikie nesišypojo. Gūžtelėjau pečiais ir tapau tokia pat nematoma.

Gatvėje pasivaideno, kad esu Azijoje, ir tai praskaidrino dienos nuotaiką. Įėjus į kinų restoraną skambtelėjo varpelis, o nuo prekystalio mojavo stambi porcelianinė laimė nešanti katė. Senučiukas čia pat minkė tešlą, jo dukra stikline spaudė kiniškų koldūnų formas, anūkė jas pildė žolelėmis kvepiančiu mėsos įdaru. Susikaupe, tyloje, jie atrodė lyg stiprus šeimos kumštis.

Paėmiau dėžutę koldūnų vakarienei ir dar dvi dėžutes kiauliena kvepiančių baodžių. „Bye bye“, – tarė jie nutęsdami galūnes, kaip girdėjau Vietname, Kambodžoje ar Honkonge.

Kitą dieną apie tai papasakosiu Lukui. Jis gyvena prie Monparnaso stoties, pro jo langus tolumoje matyti Eifelio bokštas, rytais jis su maišiuku nuo šaligatvio renka Lolitos, savo balto šuniuko, kakučius. Lukas visada svaiginančiai kvepia, jis puikiai išmano apie kvapus, tai jo darbas pagaliau. Jo veidas skaistus, akys kaip dangus, plaukai kaip ežio spygliai, o paltai pirkti vintažiniuose Berlyno butikuose per „Vinted“. Lolita pritraukia virtines smalsuolių, nes ji miela pūkuotukė – žmonės taip lengvai pasiduoda šuniukų kailio ir šilumos žavesiui.

Lukas kvatojasi šiltai, tarsi pažadai išsipildytų jo smarkro duobutėje.

Pasijuoksimė kartu iš vieno renginio, iš žmonių – žinoma, tai gal ir kvailas, nemalonus elgesys, bet toks ramnantis.

– Ar tu norėtum ką nors įsimylėti?

– Kaip, iš naujo? Aš tingiu.

– O aš drįsčiau pasvajoti. Žinai, kodėl? Nes Paryžius toks didelis – yra kur pabūti, ko norėti.

Jis pakels mano plaštaką ir pabučiuos krumplius.

– Kaip gaila, – pasakys, – kad tu nori tik pasvajoti.

•

Policijos sirenos įsisiurbia į ausis vos išėjus iš metro tunelio, akys merkiiasi nuo ryškios šviesos, lyg staiga būtų nuplėšta stogo skraistė ar išnirta paryčiaus iš naktinio klubo.

Ta pati moteris laukia prie išėjimo: pusiaugulomis, vartosi tai ant vieno, tai ant kito šono. Niekada nemačiau jos veido – tik dryžuotą suknelę. Jos žvilgsnis nukreiptas į grindinį, ji baisiai aimaunoja, o aš kaskart pakraupstu, susigėstu to vaizdo.

Jos rankoje – popierinis puodelis. Škart nuleidusi akis įmetu monetą.

Per gatvę perbėgu paskui jauną porelę su vežimėliu, mirksi raudona. Niekas čia nelaukia prie šviesoforų – gyvenimas skuba it greitis TGV traukinys.

Kitoje gatvės pusėje vyras stovi prie plačiai atlapotų mašinos durelių ir glostinėja vairą. Pirštinėtomis rankomis liečia jo paviršių it moterį. Mašina neišvaizdi, pilka ir maža. Už jos, prie sienos, suklupdyti keli juodbruvi vyrai, o virš jų stypso raumeningi žaliūakai civilių drabužiais.

Vyrų rankos surakintos už nugaros. Įsisiurbiau žvilgsniu į klūpančio jauno vyro akis, jose pamatau deguto spalvos nuskendusį paukštį.

„Mama, tu visada į visus žiūri. Tai nėra malonu.“

Dukra trūkteli už rankos. Einame palei ilgą kapinių sieną. Už jos ilsisi Baltrušaitis, sakau dukrai. Jos manymu, visada ieškau kažkokių ženklų ir pasakoju tai, ką ji tuoj pat pamirš, – nes čia pat užverčia akis į dangų, kaip ta visada nustebusi ar visko mačiusi prancūzaitė.

Ji jau galvoja apie ką nors saldaus. Jos plaukus švelniausiai glosto vėjas. Jie – van Gogho kviečių laukas, vibruojantis, gyvas, su mėlynų vilkdalgių prieskoniu.

Ją kirpo Vika – pasitiko mus ištiesusi rankas. Kalbėjo nedaug, gal, kaip įprasta jos būdai, nebūtų kalbėjusi iš viso, bet ji ilgisi kažko, kas primintų jos šalį: buvusį vyrą, šeimą, kalbą, maistą, draugių akis, plaukus, tai, ką paliko Ukrainos rūkuose. Vika prisimena mergaites savo vaikystės kieme – lietuves Rūtą ir Ingridą, – nes dėl jų šviesios odos ir įmantrių šukuosenų visos norėjo būti į jas panašios.

Šiandien Vika kirpo susilenkusi, prikandusi lūpą iš skausmo. Jos vyras neseniai mirė – širdis. Ji mano, kad tai susiję: širdies skausmas ir jos nugara.

Ji sako, kad dukra su juo kalbėdavosi kas vakarą – apie kiną, sugrįžimą į Kyjivą ir politiką. Buvo jam artimesnė.

Vika bandė peršukuoti mano dukros plaukus. Kai dėl ko nors nerimauja, dukra juos suka apie pirštą, ištampo. Šviesios jos garbanos krito ant švelniai pilkų grindų, maišėsi su kitomis, ne iki galo sušluotomis. Pagyvenusi moteris kėdėje šalia labai plonu, vaiko balsą primenančiu tonu lyg mantrą kartojo, kad plaukus leidžianti tik Vikai plauti – ir tai daro kasdien. Tik Vikai. Tik jai.

Mes išeiname ir viskas lieka mums už nugarų, kaip tame filme „Žvėris“ (2023), kur gražiosios Léa Seydoux vaidinama personažė ir jos mylimasis (akt. George MacKay) atsisveikina su viltimis potvynio ir liepsnų apsem-tame lėlių fabrike, o tada vienu ypu įtraukiami į mirtinas gelmes.

•

Škart, kaip man neįprasta, į veidrodį nežiūrėjau – tiesiog perliejau veidą drungnu vandeniu. Koją šiek tiek skaudėjo, ypač statant ant žemės, bet iš esmės nesiskundžiau, buvo geriau. Šiek tiek pamasažavau sėdmenis kumščiu – aukštyn, žemyn – ir dar kartą įsivaizdavau savo stuburą, panašų į tą, stovintį Andy kabinete, kur visi slanksteliai suskaičiuoti kaip lentelėje ir surišti.

Nesulaikiau – prieš veidrodį vis dėlto patempiau odą virš lūpos. Ji lyg armonika susitraukė atgal į tas prarajas, į kurias, it alpinistė, diena iš dienos slydo mano jaunystė.

Gaivus ryto kvapas kuteno nosį – jaučiausi nepaprastai žvali, kaip tie, kurie keliasi su šviežiais malta kava, atveria sunkius garažų vartus, lekia tekini su vežimėliais į vaikų darželius, mina dviračius, leidžiasi į savo aiškiai apibrėžtus darbus. Pati šįryt esu minioje įsivaizduojamų, mistinių it saulėlydis žmonių, kurie keičia ir tvarko pasaulį, ir man tai pasirodo artima.

Šiugždesiai. Eidama it kramtomąją gumą minkiau burnoje žodį, rastą ryte „Šiaurės Atėnuose“, – jis tiko bruzdantiems medžių lapams, besidarbuojančiai po puvėkais pelei, cukruotam kvapui iš duoninės.

Ir metalinių durų girgždesiui baseino prieangyje, kur reikėjo palikti batus ir persiauti. Šleptelėjau ant suolo ir čia pat buvau praryta chloruoto banginio – kūnas tapo lipnus, kojų oda paširpo, į odą, regis, skverbėsi vaistų kvapas.

Seno tigro kailio rašto maudymosi kostiumėlio spalva tiko prie nublukusių, drėgnų šlapimo spalvos plytelių ir dar labiau pabrėžė per žiemą išbalusią mano odą. Duriantys dušo lašai priminė, kodėl baseinai rytais yra atgrasūs. Peržengiau chloro pilną baseinėlį ir įsilydau į puštutę ba-

seino salę su milžiniškais langais ir tuščiais suolais tribūnose, neseniai perdažytais, dulksvai žalsvais.

Ilgasis ledinis baseinas – ruoniams. Mano ištizėlių ligonių grupei tenka antrasis, balšvas, šiltesnis, su viename kampe sūkuriuojančia srove. Įšokau permelyg entuziastingai, nes norėjau sušilti, ir stuburą persmelkė skausmas.

Prieš gydomąją mankštą mane pasitiko Andy, rezidentas, būsimas kineziterapeutas.

– *Bonjour*.

– Viskas gerai?

– Gerai, o jums viskas gerai?

– Man viskas puikiai.

Seniau gal ir būčiau pasiskundusi, dabar nuryju – patirtis. Niekam niekas Paryžiuje neįdomu ir niekas apie nieką nemąsto, tik apie save.

Sulenčiau koją. Tada kitą. Po vandeniu jos buvo ne-skausmingai lanksčios, siekė sėdmenis.

Jis šypsojosi.

O tada ir aš pažvelgiau atidžiau. Jo tamsus, tarsi gerai saulėje įdeges torsas blizgėjo nuo vandens lašelių, ant jo nebuvo nė vieno plaukelio – kaip korėjiečių modelių. Pakėliau akis: kaklas kaip kaklas, akys įkypos. Nei vardo, nei kilmės, nei istorijos – tik kūnas, tik akimirka, kuri yra dabar.

Jis panarė po vandeniu, mačiau tik juodus šlapius plaukus, išsisklaidžiusius kaip jūrinės žolės. Kai išniro iš sukurio – lyg žuvis iš reklamos, – jau nesišypojo.

Erdvę užpildė kiti garsai, balsai: į vandenį leidosi dar trys moterys, tos banginės drumstė drungną vandenį.

– Jūs čia dažnai?

– Pirmą kartą.

– Man patinka Andy, jis atidus, bet taip anksti keltis...

Stebėjau, kaip išprausti į juodus, rudus, taškuotus kostiumėlius tų moterų kūnai buvo išvagoti istorijų, netekčių, skausmų. Iš arčiau jų oda atrodė sausos duonos faktūros, nusėta papildomomis, mėlynėmis, randais nuo skustuvo. Rankos – glebios it žuvys, kaktos pervertos egzistencinio nerimo siūlėmis. Tai kūnai, primaitinti laiko nuodų kamuoliais, nuo kurių nagai suragėja, o visa oda apsitraukia aligatoriaus žvynais.

„Šiknon tą senatvę“, – sušnibždėjau, bet negeras jausmas smelkėsi giliai it akupunktūrinė adata – negi ir man jau viskas, negi tai esu aš?

Įbedžiau akis į Andy, ir gerklę užspaudė kamuolys – ašaringas, priekaištingas.

Ar tai tu, Andy, kaip tame prancūzų režisierės filme „Substancija“, pasiūlysi man mistinį preparatą? Ar aš, kaip gliiti gyvatė, išsinersiu iš senstančios odos? Po velnių, noriu naujo kraujo, noriu virsti sveikatos, pasiekimų ir botokso zombiu, kaip sakė Byung-Chul Hanas, noriu būti pernelyg gyva, kad numirčiau.

Iškeliu koją iš vandens aukščiau už kitas. Esu stangresnė, man ne taip skauda nugarą, dar galiu pašokti ne kaip pavargėlė. Žvilgsniu šaudau kulkomis į kitas moteris, o jos žiūri į mane kaip į priekvairę, kuri nei iš šio, nei iš to apsisuka, lipa, šoka slidžiais baseino laiptais vilkdama skaudamą koją. Per tigro kailio raštą srūva chloruotas vanduo.

•

Tania sekmadienį eina *guliat’* – per šlapią žolę, link medžių ir proskynų – tokių panašių į Ukrainos. Ji eina kepti šašlykų, rinkti grybų, o gal plaukti ežere nelegaliai, man šmėsteli. Nes Prancūzijoje tai draudžiama, bet aš nebesigilinu.

Kai pirmą kartą pamačiau Tanią, dar kažko bijojau. Gal jos nepažįstamumo. Galėjau įsivaizduoti bet ką, net mirtį nuo plėšikų, kuriems ji gudriai atvertų duris, rankų. Kai pirmą kartą pamačiau ją su sinteponine raudona striuke ant pečių, ji ką tik už kampo buvo surūkiusi cigaretę, o jos akys žibėjo kaip juodos katės.

Valydama dėžutes, vydama šluotele vorų lizdus, gąsdindama actu skruzdės, plaudama blakstienų tušo likučius nuo kriauklės, ji man greitakalbe papasakojo: kaip gimė, gyveno, anksti ištekėjo, kaip santykius naikino alkoholis, o vėliau – vyro smūgiai, vaikai, kuriuos ji viena vilko ant savo siaurų pečių, kol atrodė, kad tuoj subyrės į gabalėlius.

Bet visa tai – tikrai šūdas (mano žodis), palyginti su karu. Ji pagrūmojo priešui, iškėlė savo baltą ilgą ranką prieš jos pusę mokyklos išžudžiusį žmogėdrą – o juk tai buvo jauni vaikinai, kuriems viskas prieš akis.

Jos akys švelnios, jaukios. Jos rankos įgudusios, vikrios, lyg iš plastilino lipdo ukrainietiškus virtinukus su vyšnio-mis, plėšia celofaną nuo turguje pas lenkus dukrai nupirktų ukrainietiškę raugintų agurkėlių. Prancūzų kalba jai labai sunki, bet madam iš Fošo prospekto tarška su ja per programėlę, ji skaito ekrane: siūlau kartu parūkyti balkone.

Iki šiol viskas ant jos pečių, kaip ir kadaise, bet ji vieną dieną šeimai apsisukė, kad iš geležies austą likimo skraistę nusimeta. Ji įsimylėjo jauną vyrą Ivaną, vėl dažosi plaukus juodai, eina ne tik į mišką, bet ir į naktinį klubą. Tegul visi paspringsta – argi ji negali būti su jaunu? ►

Vienadienis

► Atkelta iš p. 1

Pinigai man niekada nerūpėjo. O viešumas ir šlovė – juo labiau. Amžinos varžybos dėl pareigų ar titulų. Tai – smulkmenos, kurias anksčiau ar vėliau pasiglemš užmarštis. Ar pastebėjote įdomų faktą? Šiandien paprastai žmonės dažniau kalba apie „Cezario“ salotas nei apie Romos valdovą. O „Napoleono“ gabalėlis svarbesnis už iškiliausią „ilgojo amžiaus“ karvedį.

Palaipsniui viskas mūsų pasaulyje praranda spalvas. Atmintis sudyla tarsi senovinė moneta. Bet tik ne mano misija – niekada. Vienintelis mane užvaldęs tikslas – sugauti laiką. Ir vieną dieną man tai pavyko...

Prietaisai užfiksavo šuolį ir pokytį.

Iškart pastebėjau, kaip strimgalviais pasileido laikrodžių rodyklės, o mūsų ekranuose stačiai išprotėjo raudoni skaičiai. Akimirksniu pašoko visų jutiklinių daviklių rodmenys. Ėmė be paliovos pypsėti. Atrodytų, tiriamasis vis dar sėdi erdvioje patalpoje ir mėgaujasi maistu, tačiau jo gyvybiniai rodikliai smarkiai pasikeitė. Svoris padidėjo keliais kilogramais. Veidas apsunko, o pilvas, tarsi ištiktas pagreitinto nėštumo, smarkiai suapvalėjo. Nespėjau nė mirktelėti, bet, patikėkit, viskas įvyko vos per sekundę.

– Šuolis! – tik tiek teįsprūdo. Ne išsyk patikėjau savo akimis. – Dangau švenčiausiasis... Pagaliau! Prakeiktas šuolis!

Ėmiau blaškytis, stebėdamas rodmenų skydelį. Dar kartą patikrinau visus duomenis. Prietaisai parodė tą patį rezultatą. Analogišką. Ne, klaidos būti negalėjo. Nors po tiekos nepertraukiamo darbo dienų sistema galėjo ir sukvailioti.

– Šuolis, – vėl ištariau, bet pusbalsiu, tarsi būgštaudamas sugadinti triumfo akimirką.

Ji pati jauna. Ji lekia visur, yra pašėlusi, gali net į medį įsiropšti ir žuvį sužvejoti, niekada nepriauga svorio, nors Ivanas perka šokoladukų – ne taip kaip jos vyras, surydavęs iš turgaus vaikų grietinę. Ivanas ją lepina.

O sūnus Lenkijoje pasakė, kad viskas, ką jis pasiekė statybų versle, yra dėl jos – dėl motinos meilės. „O kadaise net neapkabindavo.“

Vaikai kaip vaikai, bet anūkai – iš Dievo. Po jų gimimo sieloje šoka angelai – tai nežemiškas jausmas, sako ji; žodžių tam jausmui nusakyti pasaulyje nėra.

Kai baigsis karas, sako ji, mes abi važiuosime į Ukrainą, pas Olesią – stebuklingo medaus. Ji žiniuonė: iš akių gali pasakyti, kas ir kaip, nepasislėpsi. Pasaulyje per daug dalykų, kurie nėra tokie, kokie atrodo, per daug stebuklų.

Vaikinas, atsiradęs, nors smegduobė jį prarijo karo įkarštyje, moteris, prisilietusi prie akmens iš vienuolės rankų ir ištiesinusi kuprą, vaikas, kurio ilgai ieškota ir jau buvo prarasta viltis, o jis pasirodė iš miško tankmės.

Na, tikrai ne tu viena tuo tiki, Tania, – sakau. Ir aš tikiu viskuo, ir medaus noriu. Juk net dukra man sakė, kad yra kilusi iš raganų genties – mano genties. Stebuklais aš tikiu.

-

Liekna ir protinga moteris vakarėlyje, į kurį esu pakviesta kaip kūrėja, kuri gyvena tarp dviejų kultūrų, pasakoja, kad kadaise čia gyveno, būdama studentė.

Butas antrame aukšte, jo sijos medinės, koridorius ilgas ir siauras – einu juo apgraiбомis. Jis kvepia praeitimi, romanais. Pasiekiu virtuvę / svetainę, joje būrys nepažįstamų moterų. Jos visos kalba angliškai.

Stabteliu prie šviesiaplaukės moters, ji pjausto sūrį ant lentelės prie ryškiai apšviestos kriauklės, nuo jos rankų, regis, svyla šaldytuvo rankena. Ji vis pjausto, o per atokvėpį pilsto šaltą vyną. Ji kalba taip, kaip man patinka – britiškai, ji režisierė, irgi pakviesta dėl kultūrų, dėl projektų, dėl miesto. Norėčiau jai padėti pjaustyti, būti paslaugi ir mandagi, bet trokštu kalbėti, todėl man nepavyksta. Pasakoju jai apie savo nerimą: jei šiame vakarėlyje netikėtai patekčiau į audros sūkurį, gal ji man ištiestų ranką? O jei manytų, kad nematau ženklų ar keistai pertraukinėju, težino: paneriu į gilų smaragdinį baseiną ir nespėjau išnerti.

Ji pritaria, sako viską suprantanti ir pasakoja toliau.

Mūsų pokalbis su šiomis moterimis šįvakar nebus apie sūrius ar orą. Jis – apie žmones, kurie kenčia, kurie praranda. Iš žemės gelmių išsirauna šaknis, nagais išlupa perlus iš kriauklių. Ir apie mus – sunkias nuo amžinos Žemės traukos, apsigavusias, prisi-pildžiusias, apie tigres, pjaunančias dramblius dėl tigriukų, lai-žančias žaizdas, pastojančias, prarandančias, gimdančias – vos gyvas, piktas, tikrai piktas.

Ir taip, išvengusios bereikšmių pokalbių, pasiraitojusios jausmų rankoves, mes priartėjome: persipjovėme riešus, apsikaitėme seserystės krauju.

Metro vagone, jau po visko, vos kvėpavau į garuojantį orą, susisukau į žalią šaliką.

– VITA VILIMAITĖ LEFEBVRE DELATTRE –

Mano rankos nervingai virpėjo. Suraukta kakta išrasojo. Per nugarą perbėgo šaltukas. Akimirką užsimaniau šokti iš vežimėlio, pulti į kiemą, kaip pamišęs, ir šaukti visam pasauliui, kad man pagaliau pavyko. Aš sugebėjau! Aš tai padariau! Padariau neįmanomą, neįsivaizduojamą dalyką. Nenusakomą. Bet tik akimirką. Taip, teisingai, akimirką...

Tada mano žvilgsnis vėl nuslydo į nevaikštančias kojas, ir viskas akimoju stojo į savo vietas. Beveik viskas... Juk tyrimai perėjo į naują, sudėtingesnę lygį. Laikrodžių rodyklės pašėlusiai skriejo į priekį, bet dabar neskubėjau aš. Mano tikslas buvo bemaž pasiektas.

Per metus rezultatai pasitvirtino. Per dvejus ateinančius metus, kai atlikome bandymus su žmonėmis, nenustatėme jokių nukrypimų. Jokių klaidų, trūkumų ar atvirkštinio veiksmo atvejų. Jokių kontraindikacijų, kaip šiuolaikinėse vakcinose. Iš tikrųjų, vakcinos taip pat kartais žudo. O aš gi dovanojau žmonėms antrą gyvenimą. Kaip tame Endriu Nikolo filme „Įkalinti laike“, rodytame antrojo tūkstantmečio pradžioje.

Mano išdidumas buvo beribis. Iš laimės svaigo galva. „Sėkmės svaigulys“ – skamba keistai, bet tai geriausias mano laimėjimo apibūdinimas. Ir būtent jo mastai pradėjo žudyti. Tikrojo aukų skaičiaus niekam nepavyks nustatyti. Statistika visada meluoja.

Per trejus metus kompanija „Chronos“ pradėjo gaminti... laikrodžius. Taip, būtent juos.

Iš pradžių pagaminta ribota serija – dvidešimt ar trisdešimt vienetų, ne daugiau.

– O kaip tai veikia? – nepatikliai klausdavo manęs pirmieji klientai.

– Paprastai, – atsakydavau šypsodamasis. – Taip paprasta, kad iš pradžių net nesuprasite atlikę „pokyčių“.

– Atleiskite, – vyras priešais mane nesupratingai sumirksėjo, o aš pamaniau: „Kaip šis idiotas valdo visą valstybę? Supervalstybę.“ – Ką atlikę?

– „Pokyčių“, – pakartojau kiek santūriau. – Paprasčiauariant – šuolį laike.

– Jūs juokaujate? – prezidentas urbė mane akimis. – Juk juokaujate, tiesa?

Jo rausvas veidas ištįso, o iš burnos prasi-veržė kimus švokštimas. Vyras susiėmė už pilvo ir bandė sulaikyti juoko priepuolį, o man pasirodė, kad jis tuoj apsisėms. Viskas truko bemaž dvidešimt sekundžių.

– Ar esu panašus į juokdarį? Ar į vieną iš prezidentų? – kai galop jis liovėsi juoktis, supratęs, kad nejuokauju, tęsiau. – Mūsų prietaisais „Kairos“ pakeičia žmogaus laiko ribas. Atlieka manipuliacijas, keisdamas tikrąją padėtį. Tai reiškia, kad nuo šiol patys valdote savo laiką plačiausia šio žodžio prasme.

– Pala, pala... – jis visiškai sutriko. – Ką turite galvoje sakydamas „plačiausia“?

– Atsakykite man į klausimą, – ėmiau aiškinti kaip vaikui, – ar jums taip pat nepatinka skristi lėktuvu šešias aštuonias valandas?

– Tarkime, ne... Nugara paskausta.

– Su „Kairos“ prietaisu jūsų kelionė tetruks minutę...

– Kaip suprast? To negali būti! – Ko gero, jis pamanė, kad esu nepilno proto. – Tai neįmanoma!

– Ką mėgstate labiausiai? – tęsiau. – Dovanokit už įžulumą: koks jūsų hobis, pone prezident?

– Nesuprantu, kodėl to klausiate...

– Ne spaudai, žinoma, – nuraminau. – Klausiu reikalo dėlei.

Ilgai negalvojęs jis atsakė.

– Tikriausiai nepatikėsite, – pažvelgė man į akis, – man patinka vedžioti savo šunį. Vienam.

– Patikėsiu, – atsakiau. – Vienatvė brangiai kainuoja.

Prietaisą jis vis dėlto įsigijo. Žmonių įtikinėjimas – ne mano darbas, bet popieriuje pateikti rezultatai padarė savo. Prieš skrydį, kaip buvo žadėjęs, jis man paskambino.

– Aš lėktuve!

– Sėkmingo skrydžio... – palinkėjau. – Susisikambinsime po dviejų, ne, po trijų su puse minutės.

Per tas šešias valandas spėjau paskaitinėti Ėrichą Fromą, išgerti kelis puodelius kavos ir mažumą nusnūsti. Žinojau, kad skambučio sulauksiu mažiau nei po trijų, dviejų, vienos...

Devyni signalai. Skambutis nutrūko...

Vėl skambutis. Žinoma, atsiliepiau ne iš karto. Lai palaukia. Nusiramina.

– Alio, – ramiai pasakiau. – Kaip jūsų skrydis?

Iš pradžių ragelyje išgirdau sunkų kvėpavimą, paskui duslų atsikosėjimą ir oro rijimą, primenantį pirmuosius disfagijos požymius.

– Kam dar rodėte šį prietaisą? – slopiaipaklausė.

– Tik jums, – sumelavau, žinodamas, kad „Kairos“ buvo pademonstruotas bene dešimčiai turtingiausių pasaulio žmonių. – Juk suprantate, kad naujienos greitai plinta.

– Aš paimsiu dar penkis, sutarta?

– Ne taip greitai, – šyptelėjau, – nors dabar galbūt kaip tik greitai. Po trijų savaitių jie bus jūsų.

– Ačiū, pasikliauju jums, – atsakė jis, o tada patetiškai pridūrė: – Visa šalis jums pasikliauja!

Nieko nepasakiau. Jo žodžiai man sukėlė pykinimą. Drebulį. Tokios beprasmės frazės paprastai skamba per laidotuves.

„Šalis“, sako jis. O kas gi yra ta „šalis“? Ir ką bendro ji turi su manimi?

Užuot atsisveikinęs, jo paklausiau:

– Taip ir nepasakėte, kuo jis vardu?

– Adolfas, – atsakė prezidentas, – jis vokietis.

Juokingiausia, kad tai buvo gryna tiesa.

Vėliau jis iš tiesų visą savaitę – pagal įprastus laiko matus – vedžiojo savo šunį. Savaitę gyvenimo iššvaistė dėl prakeikto šuns. Savaitę! O gal jis galų gale pagyveno savo malonumui? Tipinis vyras, likęs vienas su savo norais.

Juk „Kairos“ suteikia galimybę manipuluoti savo laiku.

Pabodo stovėti spūstyje – persukit į priekį. Iki darbo dienos pabaigos dar šešios valandos – sukite būgną. Laukiate kitos serijos premjeros – pakanka paspausti mygtuką. O štai kai vienam Azijos politikui sekretorė po pietų atsegė kelnių sagą, prietaisais užfiksavo sulėtiną „pokyčių“.

Kaip sužinojome apie „sagą“? „Kairos“ fiksuoja ir atkuria viską, kas vyksta trijų metrų spinduliu aplink jį. Juk niekas neskaito išsamios instrukcijos. Tai mirties nuosprendis, kurį vartotojai pasirašė patys. O mes nesame tokie smulkmeniškai kaip „iPhone“ su jų „balso reklama“. Jei jau žaidi – žaisk su tūzu rankovėje.

Pardavus tūkstantį įrenginių, prasidėjo serijinė gamyba. Bendrovės akcijos pakilo iki dangaus, o įkūrėjai maudėsi piniguose. Metų pabaigoje, jų teigimu, man švietė Nobelis ir daugybė kitų apdovanojimų. Tačiau vėliau viskas nuėjo šuniui ant uodegos. Prasidėjo laiko sutrikimai...

Atsitiktinai aptikau geltonosios spaudos straipsnį kažkokiam negirdėtame ketvirtojo pasaulio šalies laikraštyje, kuriame buvo pasakojama, kaip trisdešimtmetis vyras paseno vos per dieną. O netrukus jo kūnas per kelias minutes išdžiūvo. Subyrėjo.

Iš pradžių pamaniau, kad jis tenorėjo nusižudyti. Pažaidė su „Kairos“, nustatęs laikmatį maksimalia galia. Įspūdinga antraštė: „Laikas žudo.“

Tinklas plėtėsi, mes statėme „laiko kontrolės angarus“. Dešimtimis, šimtais. Tačiau pasitaikydavo tokių pamišėlių, kurie savo „mygtukus“ laikė įjungę po kelias savaites. Ir, užuot švaistę savo, jie kažin kodėl leido vėjais kitų laiką. Vogdavo svetimas minutes, dienas ir gyvenimo metus. Aš iki šiol nesuprantu, kaip tai nutiko, bet mes rimtai susimovėme.

Vienas po kito pasipylė pranešimai apie staigias mirtis. Sudegė. Vos per vieną dieną pelenais galėjo pavirsti dešimtys ir šimtai žmonių. Tokio milžiniško mirtingumo nuo pasaulio nepaslėpsi. Dabar mirtis sekė kiekvieną. Laikas žudė be įspėjimo. Sulig kiekvienu laikrodžio rodyklės judesiu. Ir kai akyse subyrėjo ministro pirmininko duktė, supratau – tai pabaiga...

Girdžiu įsiutusius šūksnius už mūsų biuro langų. Užuo-džiu lydyto plastiko ir degančių padangų smarvę. Matau, kaip žlunga pasaulis... Žinote, man visiškai nerūpi žmonės. Tegul sau miršta! Visi! Tevirsta pilkais pelenais savo artimųjų akyse. Man nusispjaut. Jie to nusipelnė.

Šioje situacijoje labiausiai gailiuosi savęs. Tik šiandien man atsivėrė akys. Aš nė karto nepasinaudojau „Kairos“. Man jo nereikėjo. Beprotis! Tūkstančiai žmonių juo taip pat nesinaudojo, bet mirė. „Kairos“ žudė net tuos, kurie rodykliai nesukiojo, – jis vogė jų gyvenimo minutes ir perduodavo kam nors kitam.

Rytą pažvelgiau į savo laiko rodmenis ir nepatikėjau savo akimis. Tai neįmanoma, neteisinga. Mano skaitmeniniai rodmenys pasiutiškai krito. O kai įjungiau „Kairos“ – savo kūrinį ir gelbėtoją, – šis suklydo. Nesuveikė. Tai, kas paimta, ne visada grąžinama. Mano gyvenimas, paaukotas šio Žudiko kūrimui, nuėjo niekais per vieną akimirką.

Jaučiau, kaip rusena mano kūnas. Dega iš vidaus. Praeis akimirka, ir iš manęs liks tik pelenų krūva. Be sielos, be vardo. Niekas nė neprisimins.

Mes gyvename tol, kol mus prisimena.

Aš taip pat – vienadienis.

Ії: Ігор Антонюк. Монету підкине кожен. Жорж: Харків, 2024 Vertė Donata Rinkevičienė

Grifados? Trifidai, trogloditai ir trilobitai!

Šios dramos veikiantieji asmenys yra šie: trifidai, trogloditai ir trilobitai. Jeigu paklaustumėte: „O kas tai per veiksmas ir kodėl tokie keisti personažų vardai?“, atsakyčiau, kad tokį įmantrų scenos personalijų apibrėžimą nulėmė aprašomo dalyko – šiuolaikinio piešinio parodos „Grifados“ Lietuvos dailininkų sąjungos galerijoje – pavadinimas ir pats pobūdis. Nors kuratoriai Petras Lincevičius ir Darius Rakauskas pabrėžė, kad žodis „grifados“ tereiškia linijas, kurias pirmą kartą žmonės nusižiūrėjo nuo nagus į medžių kamienus galandančių lokių, man pačiam tikslinantis reikšmę, net ir pasitelkus amerikietiškas internetinės paieškos priemones (tokias kaip „Google“) ar dirbtinį intelektą (kad ir nepamainomąjį savo nusišnekėjimu „ChatGPT“), natūralaus intelekto likučiai galvoje linijiškai piešė visai kitokias asociacijas. T. y. minėtus trifidus, trogloditus ir trilobitus. Dar kaip koks priešistorinis pilietis (gal net denisovietis ar neandertalietis) vizualizavusi žirandolius (puošnius sietynus) ar, paprasčiau, tiesiog žirafas (*Giraffa camelopardalis*). O juk žiūrovų teismui pateikiant devyniolikos įvairių generacijų ir skirtingų lyčių autorių piešinius tenorėta „eksperimentuojant plėsti piešinio ribas ir ieškoti naujų jo egzistavimo formų“ (cituoju pranešimą spaudai ir anotaciją).

Aišku, galėčiau pasiginčyti arba bent garsiai pats sau suabejoti piešinio – tokios pirmaprados technikos – negėbėjimu eksperimentuoti. Turint omenyje, kad žmonija į medžių kamienus nagus galandančių lokių pėdsakus imituoja keliasdešimt tūkstančių metų, kažkokie bandymai ir naujų galimybių atvertys labai tiesmukai primena dviračio išradinėjimą. Kita vertus, besikapstant savo sąmonės raukšlėse ir klaidžiojant pasąmonės labirintais (o piešinys kaip išraiškos priemonė man asocijuojasi su tokiais dalykais), nėra nieko neįmanomo. Regis, kuratoriai Darius ir Petras tokiai mano „grifadai“ (taip savavališkai ir dileantiškai, be jokio filologinio pasiruošimo pavadinau tarsi gerai žinomą, bet daugybę naujų atverčių pasižyminčią tiesą) neprieštarautų, juolab kad patys deklaravo: „Mene galime išskirti dvi kūrybinės praktikos kryptis: sisteminę konkretes idėjas ar mąstomo konteksto vizualizaciją meno kūrinį arba spontanišką, intuitivą, iš vidinės paskatos kylančią ir nuo racionalaus sprendimo atsieta raišką. Piešinys gali atstovauti abiem šioms kryptims – jis gali tapti eskizu būsimam projektui, išplintančiam į kitas medijas, tačiau gali ir likti savarankiška, nuo žanro ribų nepriklausoma meninės raiškos forma.“ Apie tai, tiesą sakant, ir yra aprašomoji paroda. Nes juk piešinys (beje, kaip ir fotografija) gali būti TIK priemonė arba NET tikslas. O gal atvirkščiai – NET priemonė ir TIK tikslas?

„Grifadose“ akivaizdžiai regime platų piešinio sampratos spektrą – nuo automatiškų pakraigaliojimų iki sąmoningų pastangų padaryti meno kūrinius – objektus, instaliacijas. Piešėjai (turbūt retas iš jų save laiko vien tokiu) čia tikrai įvairiai braižo visokeriopai pasirinktus paviršius (vis dėlto dominuoja klasika – popierius, bet yra ir drobė, fanera ar net galerijos interjero erdvė, mūsų tinklainė, smegeninė regos žievė...).

Tad kodėl trifidai, trogloditai ir trilobitai? Priminsiu, ką kiekvienas iš šių terminų reiškia. Trifidai – tai išgalvoti au-

Aušra Andziulytė. Vabzdžių skrydžiai trumpiausią vasaros naktį. 2025

galai plėšrūnai iš Johno Wyndhamo mokslinės fantastikos romano „Trifidų dienos“ (*The Day of the Triffids*, 1951). „Trogloditai“ – senovinis žodis, kilęs iš graikų *trōglodytēs*: *trōglē* – „ola, urvas“, *dyein* – „lįsti, nerti“. Pažodžiui tai būtų maždaug „urvų gyventojai“. Civilizuotos Antikos žmonės (graikai, romėnai) taip vadino įvairias tautas ar gentis, kurios, jų manymu, gyveno urvuose arba labai primityviomis sąlygomis. „Trilobitai“ – skamba panašiai, bet reiškia šiek tiek kitką. Taip vadinama paleozojaus eroje gyvenusi iš trijų skilčių sudarytų jūrinių nariuotakojų gyvūnų klasė. Apžiūrinėdamas parodą išmąsčiau, kad ne pačios autorius (turbūt tūlas išsižeistų, pavadintas kad ir trogloditu), bet jų piešybos taktikas galima suskirstyti remiantis šiomis kategorijomis.

Realybėje neegzistavę augalai (retas iš mūsų nėra skaitęs knygos ar matęs kurios nors ekranizuotos versijos), viena vertus, negali nežavėti savo išmanumu (gebėjimu vaikščioti, mąstyti) ir praktine jų panaudojimo aplinkoje (išgaunamu aliežumi), kita vertus – gąsdina žudikiškais instinktais. Man regis, piešinys, kaip ir bet kuri kita meninio mąstymo forma, irgi turi tokių savybių. Jeigu reikėtų bestį pirštu, savo rodomąjį nukreipčiau kad ir į Aušros Andziulytės „Vabzdžių skrydžius trumpiausią vasaros naktį“ ar „Paskutinį praeinančios vasaros atodūsi“, „Žemės alsavimą vasaros rytą“ (visi – 2025, kalkė, mišri technika). Ne tik poetiški pavadinimai, bet ir nervingas piešimo priemonės prisilietimas prie pagrindo, tiesiog virpantis linijos pobūdis veikia geluoniškai, kaip trifidiška, ilga, botagą primenanti nuodinga ataugėlė. Taigi, piešinys gali būti nuodingas! Ar bent jau skatintina, kad jis geltų, nes tokiu būdu nepalieka mūsų abejingų...

Trogloditai, priešingai nei mūsų įsivaizduojami urviniai, Herodoto „Istorijos“ IV knygos 183 skyriuje aprašyti kaip iš visų žmonių greičiausi, ropliais besimaitinantys ir šikšnosparnių čirpimą primenančia kalba susišnekančios Etiopijos gyventojai. Tiesmukiausiai šį teiginį iliustruočiau Karolinos Latvytės-Bibiano komentaru apie jos pačios piešinius rašikliu, pavadintus „nieko negirdėjau“, kaip galima įtarti – užgimusius staigiai ir beveik netyčia, atsitiktinai, lyg tarp kitko: „Vaizdas keistai susilieja. Ne-

girdžiu nei žodžių, tik linksiu galva. Kartais nesuprantu, kodėl viduje tokia įtampa. Kodėl taip sunku kalbėti. Ar net tylėti.“ Panašiai Roberta Dičkutė pasitelkusi biuro kėdės ratukus (kaip priemonę) ir batų tepalą (pigmentą) reflektuoja kasdien kartojamo judesio kuriamą saugumo iliuziją. Jis, esą, „pamažu slopina spontaniškumą ir kūrybiškumą“. Neironizuodamas pasakyčiau, kad ne vienas iš mūsų, net ir po mažo ar didelio reikalo intymioje erdvėje nuleisdamas vandenį, turbūt pagalvoja apie gyvenimo trumpalaikiškumą... Taigi, piešinys privalo šnekėti, tegul ir šikšnosparniško ultragarso diapazone ar net tylėdamas!

Paleozojiniai trilobitai gyveno vandenyje. Jie ropodavo po smėlį ir dumblą, rausdavosi nuosėdose (kažkodėl norisi prikergti – „kultūrinėse“), rinkdami organines liekanas ar medžiodami už juos smulkesnius gyvūnėlius. Galvoju (net ir nebūdamas Franciu Baconu, tačiau pritardamas jo empirinio metodo metaforai), kad dalies piešėjų (o ir šiaip menininkų ar net paprastų mirtingųjų, renkančių įspūdžius, kolekcionuojančių patirtis ar tiesiog mintis) elgsena yra labai panaši. Jie tūno savo asmeniniuose skysčiuose, kartais surietę chitino ir kalcito šarvais padengtus kūnelius, akumuliuodami juos ištinkančias būsenas ir su jais ar šalia įvykusias situacijas. Turbūt panašiausia logika yra būdinga Broniaus Rudžio kompozicijoms iš ciklo „Erotisme des nombres / Skaičių erotika“ (2023, popierius, mišri technika). Prisipažindamas, kad yra kamuojamas balto, tuščio lapo fobijų (o kas šiais laikais to nebijo?), deklaruodamas save kaip provokatorių (pritariu – piešti tikrai yra iššūkis), autorius savojoje kūryboje yra tiesiog pritvinkęs nuorodų, išnašų, citatų, parafrazių. Ir taip – piešinys nuo tikrųjų grifadų, tų lokiškųjų nagų įrantų, turi skirtis trilobitiškai kultūrinėmis įkrovomis. Net ir už vienos menkutės linijos slypi tūkstantmetė žmonijos istorija. Čia yra tikro piešinio stiprybė.

Piešinys (kaip ir ne viena abstrakti sąvoka) turi daugybę vardų, o labai konkrečiai veikia – piešimas – dar daugiau veidų. Tad ir veiklą, ir jos rezultatai galima pavadinti bet kaip, net ir „grifadomis“. Daugeliu atvejų tai tėra gražus žodžių žaismas, verbalinė, dėmesį atkreipti verčianti rinkodaros ekvilibristika. Bet juk svarbiausia yra ne tai. Mūsųose neretai padejuojant, kad piešinys nūdienos kultūros lauke yra nustumtas į nišinę poziciją (kaip ir džiazas, medalių menas ar kampanologija), ši paroda, kaip ir kitos panašios iniciatyvos, yra vertinga savaime. Juolab kad vardų (menininkų) ir jų produktų (piešinių) kolekcija surinkta atsakingai, solidžiai, tegul ir žiūrovams atgręžiant tik vieną – grifadišką piešinio veidą, bet, kaip matome, įstengiant įžvelgti ir kitus (trifidiškus, trogloditiškus, trilobitiškus) jo profilius.

– VIDAS POŠKUS –

Grupinė šiuolaikinio piešinio paroda „Grifados“
Dailininkų sąjungos galerijoje (Vokiečių g. 2, Vilnius)
veikia iki rugpjūčio 29 d.

Jaunimo sala

► Atkelta iš p. 3

Prieš kažkiek metų Salose skaičiau pranešimą – esą mano rašysima ir jau beveik rašoma disertacija galėtų būti satyros formos. Atrodė, kad turėtų būti baisiai šmaikštus reikalas, nors iki galo ir pati nesupratau, ką noriu pasakyti. Dabar galvoju: jeigu humoras ar komiškas, ar ironija, kaip nesyk išgirdau šiųmetinių Salų pranešimuose, yra lūkesčio neišsipildymas, neigimas arba paneigimas, tai ta nepavykusi baigtinybė, mano taip ir neparašyta disertacija ir yra satyra, anaipol netrukdanti man maltis akademiniame vasaros seminare klausytojos statusu. Be to, kaip sako Marijus Šidlauskas, rimtumas ir protingumas kartais nepadeda, o Salos, pasak jo, yra jaunatviška alternatyva rūškanam akademizmui. Išties, šios Salos atrodo labai atsijauninusios. Ir kai Valdemaras Klumbys skaito pranešimą apie žurnalą „Šluota“ ir sovietinį humorą kaip auklėjimo įrankį, susimąstau, kiek šiame klūne yra žmonių, realiai nors kiek pažinusių sovietmetį ir iš patirties suprantančių apie prelegento minimą tuometinės inteligentijos pavydą vidurinei klasei dėl valstybės suteikiamų privilegijų, tai yra galimybės vogti ir vartotojiškumo. Ant rankų pirštų suskaičiuotum. O ir programoje studentiško pranešimų sekcija „Studentų pieva“ ir šiomet naujai išskirta „Doktorantų pieva“ kartu sudėjus gerokai lenkia vyresniųjų, tai yra dėstytojų ir mokslininkų, pranešimų skaičių. Tikrai, atsinaujinimo sala, kaip vienos

pranešimų sesijos įžanginėje kalboje pasako Akvilė Rėklaitytė.

Stebiuosi ir žaviuosi studentų minčių struktūriškumu, jų gebėjimu sklandžiai reikšti mintis, galiausiai jų akademiniams gabumais. O jei kas sekasi ne taip gerai, jiems kažkaip pavyksta tai kompensuoti savo charizma ir artistišku. Tad gal nerimavimas dėl dirbtinio intelekto įtakos, esą jaunuomenė bunka, yra klaidingas? Gal kaip tik, sutaupydami begalę resursų informacijos paieškoms ar kitiems techniniams dalykams, jie turi daugiau laiko kūrybiškiems sprendimams? Štai vienos jaunos pranešėjos prezentacija yra jos pačios nupiešta, o kita į skaidres įtraukusi QR kodą, kurį nuskenavęs patenki į tas pačias skaidres ir gali perskaityti smulkų tekstą, kurio neižiūrėtum projektorius ekrane. Kokia geniali ir kartu paprasta išeitis – juk taip gali atidžiau peržiūrėti skaidres, jei reikia, sugrįžti atgal ar išsisaugoti telefone, užuot fotografavęs.

Atrodo, kad jie gabūs visose srityse, prie kurių tik prisiliečia, – nuo Sigito Gedos, Oskaro Milašiaus ar Petro Roizijaus tekstų tyrinėjimo iki kojūkais pradėto protmūšio, žaismingai pervadinto į „beprotmūšį“, nuo špagato šokių aikštelėje iki artistiško poezijos ir prozos skaitymų „Tekstų iš atminties“ vakare. Tiesa, jie skaito ne iš atminties, o iš ekranų – savaip performuoja tradicijas, bet nieko nepadarysi. Beje, šiems skaitymams gerą toną užduoda Salose dalyvaujanti lietuvių ir ukrainiečių kilmės Toronto universiteto studentė Elžbieta. Vakaro pradžioje ji skaito Kęstučio Nako pjesę „Kai Lietuva valdė pasaulį“ („When Lithuania Ruled the World“), tiksliau, ne skaito,

o vaidina – čia ji Mindaugas, čia misis Mindaugas, čia Vytautas, čia žynys, čia Algirdas, o čia jau kokia potenciali kunigaikščio nuotaka iš užsienio. Skaito angliškai, tai yra originalo kalba, bet tik todėl, kad vertimas neperteikia tiek satyros, farso ir absurdo, kiek užmanyta paties autoriaus. Mes kikename, šypsomės, gražus ir šiek tiek įžūlus šiuolaikinis amerikiečių slengas mūsų tautos herojų lūpose, graži ir smagi Elžbietos vaidyba. Bet visų gražiausia yra tai, kad kai šiai mūsų išeivių palikuonei nesiseka ką nors greitai pasakyti švaria lietuvių kalba ar rasti tinkamą žodį, o kiti jai siūlo nesivarginti ir kalbėti angliškai, ji atsako: „Ne, ne, aš labai noriu išmokti lietuviškai ir kalbėsiu lietuviškai.“

Žiūrėdama į šiuos vaikus, tiek pristatinėjančius savo tyrinėjimus, tiek žaidžiančius ant medinių sūpynių Valančiaus sodyboje, – mano akimis, juk dar visai vaikus ir kartu tokius tvirtai apsisprendusius ir talentingus, – galvoju apie Gintaro Grajausko išsakytą mintį, atsakymą į Pijaus klausimą apie baimes, jog jis teturi vieną vienintelę egzistencinę, bet ir gana realią baimę – kad mūsų neužpuktų rusai, nes kaip gaila būtų, jie visa tai, kaip mes dabar gyvename ir ką turime, jie sugriautų. Taip, būtų sielvartingai gaila. Žiūriu į šitą jauną kartą ir galvoju, kuo jie, tie, kurie išliktų gyvi, taptų – išeiviais, partizanais? Pristaikeiliais? Vargu, jie per laisvi, kad pasiduotų. Nebent netyčia apsigautų ar palūžtų, kaip tas herojus ir antiherojus viename iš Žanos Raškevičiūtės straipsnio – pavargęs partizanas Algirdas Šermukšnis 1951-aisiais. Bet juk teisi Žana, kai, atsiimdama apdovanojimą už metų straipsnį, savo kalbą

Posthumanistiniai bestiarijai draugystei ir militarizacijos gausmai

Šiame tekste trumpai žvilgtersiu į kelias pastarąsias Šiuolaikinio meno centro (ŠMC) parodas, kurios žymi tam tikras šios institucijos kuratorinio mąstymo ir interesus slinktis.

Šiuo metu ŠMC veikianti (iki rugsėjo 6 d.) tarptautinė paroda „Superklėjai, arba Sukurti draugą“, kaip rašoma parodos kataloge, yra naujojo centro vadovo (ir šios parodos kuratoriaus) Valentino Klimašausko parodinės programos ir naujo centro etapo pradžia. Parodoje siekiama permąstyti meno institucijos santykį su auditorija, padėti megzti ir peržvelgti ryšius tiek su kitu, tiek su šiuolaikinio meno kūriniais. V. Klimašauskas pabrėžia rūpesčio ir dosnumo – tiek auditorijai, tiek meno institucijų darbuotojams, tiek patiems menininkams – stoką šiuolaikinio meno lauke ir šiuos aspektus sieja su nauja menine ŠMC veiklos vizija. Dosnumo ir atvirumo gestais greičiausiai iš dalies siekiama nubaidyti ankstesnes įvaizdines ŠMC šmėklas ir vaiduoklius, kuriuos dažnai lydėjo tokie epitetai kaip „elitiškumas“, „nesuprantamumas“, „hermetiškumas“, „distancija“, „konceptualumas“, „minimalizmas“, „baltas kubas“, „juodas kubas“, „medijų menas“ ir kt.

Praeities ŠMC turbūt nevertėtų perdėm demonizuoti, jis greičiausiai nebuvo išskirtinis šiuo požiūriu, tiesiog atidžiai stebėjo ir artikuliuavo tai, kuo gyveno tuometinis globalus meno laukas. Dabartinis ŠMC gręžiasi į tai, kas pastaruoju metu rūpi šiuolaikinio meno bendruomenei. Atida ir rūpestis dažnai tampa fokuso objektu šiuolaikybės meno praktikose. Menininkai kelia su šiuolaikybės susijusius klausimus, reflektuoja kintančią dabarties temporalumą, patirčių prigimtį. Jie išreiškia susirūpinimą esama dabarties būkle, siūlo įvairias pasaulio įvaizdinimo versijas, galimus intervencijų būdus ir alternatyvius ateičių scenarijus. Rūpesčio diskursas kuratorystėje tampa operatyviu įrankiu ir raginimu karo, krizių, neramumų, visuomenės fragmentacijos akivaizdoje rūpestingai kučiuoti – permąstyti pačias kuratorystės praktikas, įtraukti rūpestį į savo kūrybines darbotvarkes, kurti tvarius, ilgalaikius tarpusavio ryšius, rūpintis menininkais, auditorijomis, įtraukti marginalizuotas temas į kuratorinius naratyvus ir pan.

Paroda „Superklėjai“, kurioje dalyvauja arti 50 Lietuvos ir užsienio menininkų, pasitinka ŠMC erdvėms neįprastai tankia ir marga figūrų gausa. Figūratyvaus meno sugrįžimas į ŠMC erdves – dar viena nauja kuratorinė slinktis, gan nuosekliai atsikartojanti keliuose naujausiose ŠMC parodose. Pastarajame dešimtmetyje jaunesnės kartos menininkai vis dažniau renkasi figūratyvaus meno priemones, reaguodami į globalios skaitmenizacijos invaziją, hibridinius karus ir neoliberalaus kapitalizmo kompromitaciją.

Iėjus į didžiąją ŠMC salę, pasitinka tiršta hibridinių figūrų bendruomenė, tarsi nužengusi iš bestiarijų. Tik ne viduramžišių – su vieneragiais, feniksais, drakonais, baziliskais ir kitomis mitinėmis būtybėmis. Veikiausiai tarsi posthumanistinių paradigmų įvaizdinimo enciklopedija. Kunstkamera arba įdomybių kabinetas, tik ne Renesanso, o jau šiuolaikybės. Atrodo, tirštoje meninės erdvės dabartyje susitiko teoretikės Donnos J. Haraway chimeros, kiborgai, įvairios chtoniškos būtybės: nuo labai senų iki ką tik atsiradusių – su čiuptuvais, ūseliais, antenomis, voragyvių kojomis ir kt.; taip pat įvairūs gyvūnų, žmonių ir augalų mišrūnai, daugiaramniai, daugiakojai, daugialgalviai hibridai. Paroda tarsi kviečia steigti tarprūšinių būtybių bendrabūvio platformą, kurioje, kaip ir mokslininkų Lynn Margulis ir Jameso Lovelocko Gajos hipotėzėje, tyrinėjamos simbiozės tarp įvairių žmogiškųjų ir nežmogiškųjų gyvybės formų galimybės. Susiklijuoti ir susikompostuoti – panašiai kaip Haraway chtuluceno sampratoje, kuri siūlo tarprūšinį bendrabūvį problemų akivaizdoje: kurdami ryšius su kitomis rūšimis turime mokytis sugyventi ir mirti, gyventi bendroje tirštoje dabartyje, kurioje susipynusi begalybė neišbaigtų konfigūracijų – vietų, temporalumų, materijų, reikšmių. Haraway yra svarbus simpoetinis santykis – vienas kito kūrimas bendruose susipynimuose, kūrimas kartu su kitais. Teoretikė siūlo komposto sąvoką kaip tokio simbiotinio ir simpoetinio bendrabūvio formą.

užbaigia mintimi, kad kurdami herojų naratyvą praleidome kasdienybę, viską, kas yra ilguose tarpuose tarp trumpų kovų. Ir toji kasdienybė, kurioje, dievaži, šįsyk taip gera būti, yra čia ir dabar.

Paskutinė Salų diena yra ta diena, kuomet abiturientai sužino stojimo į aukštąsias mokyklas rezultatus. Kaip simboliška, pagalvoju ir išsiuščiu žinutę savo vaikui: „Laukiu žinių.“ Už poros valandų parašo: „Spėk.“ – „Ištojai“, – atrašau. Atėjo laikas atsitraukti ir paleisti. Tuomet prisimenu Brigitos Speičytės pranešime išsakytą mintį, kad Valančiaus „Palangos Juzė“ turi bildungsromanui būdingų bruožų, nes pasakoja apie jaunuolio tapsmą suaugusiuoju, subrendimą ir atsiskyrimą nuo tėvų. Ir man pasirodo, kad ir šitos Salos turi bildungsromanui būdingų bruožų.

Paskui dar sykį apžvelgiu „Jaunimo sodybą“, nusišypsau ir Vladiui Šimkui atsakau, kad pagalvojau – viskas taip.

Martin Káňa. Golemas. 2016. Paroda „Superklėjai, arba Sukurti draugą“. Andrejaus Vasilenko nuotrauka

tezėje, tyrinėjamos simbiozės tarp įvairių žmogiškųjų ir nežmogiškųjų gyvybės formų galimybės. Susiklijuoti ir susikompostuoti – panašiai kaip Haraway chtuluceno sampratoje, kuri siūlo tarprūšinį bendrabūvį problemų akivaizdoje: kurdami ryšius su kitomis rūšimis turime mokytis sugyventi ir mirti, gyventi bendroje tirštoje dabartyje, kurioje susipynusi begalybė neišbaigtų konfigūracijų – vietų, temporalumų, materijų, reikšmių. Haraway yra svarbus simpoetinis santykis – vienas kito kūrimas bendruose susipynimuose, kūrimas kartu su kitais. Teoretikė siūlo komposto sąvoką kaip tokio simbiotinio ir simpoetinio bendrabūvio formą.

Parodoje „Superklėjai“ taip pat norima steigti koegzistavimo terpę, tik natūralų kompostavimo procesą, grįstą organiniais irimo ir atsinaujinimo procesais, čia keičia sintetinio humuso vizija. Didžiojoje ŠMC salėje tankiai apgyvendintos hibridinės būtybės manifestuoja savo neorganinį kūniškumą ir mišrios sudėties įvairovę. Kūnas čia hibridas, kurio kaulais, krauju ir raumenimis tampa stiklo pluoštas, metalas, plieno vata, plastiko lakštai, epoksidinės dervos, srieginiai strypai ir veržlės, silikonas, putų polistirenas, polietilenas ir daugybė kitų organinių ir neorganinių medžiagų. Vis dėlto taktinė sąveika ir betarpiškos interakcijos su šiomis posthumanistinėmis būtybėmis – skulptūriniais golemais – nėra galimos. Tai primena muziejinėms erdvėms įprasti draudimai ir įspėjimai neliesti, nelipti, nesėsti, nesivesti į ekspoziciją gyvūnų ir pan. Jos pažeidžiamos, trapios, reikalaujančios saugaus atstumo. Tos pačios modernistinių balto kubo erdvių sankcionuojančios taisyklės ir kanonai, ataidintys iš lietuvių kino klasikos filmo „Kai aš mažas buvau“ (rež. Algirdas Araminas, 1968) ištraukos, rodomos parodos didžiojoje salėje. Tik čia pažeidžiamus sovietinio modernizmo keraminius ar stiklo objektus keičia tokie pat trapūs šiuolaikybės skulptūriniai mišrūnai. Belieka tik medijuotos sąveikos galimybę kiekvieno vaizduotėje – virstanti į hibridinį transo ar reivo vakarėlį, kino seansą, operos ložę, poezijos skaitymus, ekscentriškų marginalų ir neformalų sambūrį ar futuristinių diskusijų agorą. Daliai auditorijos tai taps puikia vaizduotės mankšta ir fantazijų projekcijos terpe, galbūt net padės susiklijuoti naujais ryšiais su kitais praeiviais ir pakeleiviais, virtualiais hibridiniais pašneko-vais, atrasti intymesnį santykį su kitu, *queer*, pratinti akį prie to, kas neįprasta, svetima, nutylima, represuojama, marginalizuojama, ar sukels minčių apie galimas alternatyvias tarprūšines ateitybes. Kitiems turbūt tokia tirštos dabarties vizualizacija ir hibridinio bendrabūvio galimybė kels baimę, atstūmimą, svetimumo pojūtį, neįjaukumą ir jie, kaip ta porelė iš filmo, bėgs lauk megzti ryšių ten, kur viskas labiau įprasta, artima, sava.

Prieš tai ŠMC vykusi paroda „Varpai ir patrankos. Šiuolaikinis menas militarizacijos akivaizdoje“ (kuratoriai Virginija Januškevičiūtė ir Valentinas Klimašauskas) žymi dar vieną naują ŠMC kuratorinę praktiką. ŠMC daugybę metų laikėsi politinio nuošalumo ir į savo sales vengė įsileisti kritinį politinį diskursą. Ši pozicija ėmė keistis ne taip ir seniai, galbūt reaguojant į esamą geopolitinį kontekstą bei bendras šiuolaikinio meno tendencijas – vis aiškiau ir garsiau artikuliuoti, reaguoti bei veikti politinius procesus. Faktas, kad anksčiau miestų varpai ir bronzos skulptūros prirėkusi būdavo perlydomi į karo amuniciją, parodoje tapo atspirties tašku tyrinėti, kaip militarizacija, karo technologijos ir saugumo ideologijos yra tyrinėjamos šiuolaikiniame mene. Kuratorius domino šiuolaikinių konfliktų anatomija ir galios neregimumo, užsimaskavimo fenomenai bei kaip juos reflektuoja menininkai savo praktikose.

Šią parodą turbūt kaip niekad buvo aktualu surengti dabartinių lokalių ir globalių neramumų kontekste, kai karas ne tik alsuoja į nugarą realiomis grėsmėmis iš diktatūrinių priešišių šalių režimų, bet ir pačioje šalyje yra aktualizuojamas užmaskuotomis veikimo taktikomis, hibridinėmis formomis – kurstant susipriešinimą, baimę ir

desperaciją. Karo vaizdai, prieš ketverius metus Rusijai užpuolus Ukrainą šokiravę ir gąsdinę, palaipsniui tampa kasdienio informacinio srauto dalimi ir geopolitinės dabarties norma bei neišvengiamybe. Karas išlipa iš karo lauko ir keliai į mūsų kompiuterius bei telefonus (taip pat į meno kūrinius ir meno ekspozicines erdves), o minkštosios ir neregimos galios gijos raizgo ir veikia ne tik mūsų kasdienybės ritualus, bet ir smegenų neuronus. Neseniai ŠMC buvo eksponuojama kita politinį diskursą reflektuojanti su KADIST parengta paroda „Sienos yra naktiniai gyvūnai / Borders are Nocturnal Animals“. Kuratorės Neringa Bumblienė ir Émilie Villez pasirinko labiau poetines kuratorines prieigas Lietuvos ir ją supančio regiono kolonijiniam diskursui reflektuoti, o meno kūrinių ryšiai su politinėmis realijomis dažnai slėpėsi po subtiliais ir tankiais metatekstų ir kontekstų sluoksniais.

Rengiant politinį diskursą analizuojančias parodas, kai dalyvauja kelių šalių institucijos, neišvengiamai susiduriama su „neregima“ įtaka. Kuratoriams ypač svarbu netapti priimtinių / politkorektiškų / „teisingų“ pozicijų įbalsintojais. Palestinos tema, turbūt ne mažiau kraujuojanti nei Ukrainos, dažnai tampa nepageidaujamu, marginalizuotu naratyvu. Palestinos klausimą reflektuojantys kūriniai į parodą „Varpai ir patrankos“ pateko dėl kuratorių tvirtų pozicijų. Pastaruoju metu kūriniai šia tema šiuolaikinio meno parodose Lietuvoje (pvz., Kauno bienalėje, Nidos kolonijos parodose ir kt.) gan nedviprasmiškai artikuliuoja menininkų ir kuratorių politines koordinates. Tai dažnai disonuoja su oficialiomis valstybinėmis pozicijomis. Parodos „Varpai ir patrankos“ kuratoriai tarsi ir išreiškė empatiją Palestinai. Kita vertus, ją iš dalies neutralizavo ŠMC rūsyje eksponuojamas Deimanto Narkevičiaus filmas „Legendos išsipildymas“ apie Vilniaus žydų bendruomenę ir ją lydėjusius išbandymus Holokausto metais. Atrodo, tarsi kuratoriai diplomatiškai ir politkorektiškai bandė įtikti kelioms skirtingiems ideologiniams naratyvams, apkašydami ir nujautrindami skaudžią dabarties aktualybę istorinės kaltės šydu.

Kelios menininkų (-ių) kartos parodoje perteikė savo santykį su dabartimi militarizacijos akivaizdoje taikydami (-os) skirtingas menines strategijas. Visgi, nors raiškos formos įvairios, turbūt ne vieną lankytoją nustebino ŠMC anksčiau nebūdinga tapybos darbų gausa. Pasak V. Januškevičiūtės, jaunoji ukrainiečių menininkų (-ių) karta, dirbanti karo tema, sąmoningai naudoja tradicines meninės raiškos formas – iš dalies pastūmėti (-os) karo. Didelio formato drobes ir tradicines technikas rinkosi ir lietuvių menininkė Indrė Rybakovaitė cikle „Pokyčio vietos“, kurį pradėjo dar iki Rusijos karo prieš Ukrainą, analizuodama neįjautos temą, o prasidėjus karui ciklą tęsė susitelkdama į karo tematiką. Skaitmeninės technologijos siejamos tiek su hibridiniu karu, tiek su neoliberalaus kapitalizmo kompromitacija, todėl jų vis dažniau atsiskaido jaunesnės kartos meninėse praktikose.

Monumentalumu ir vizualiniu poveikumu iš kitų darbų išsiskyrė bendras Philippo Gollio, Oleksijaus Radynskio ir Hito Steyerl projektas „Nuotėkis“ (*Leak*, 2024) apie XX a. 8 deš. pradėtą tiesti dujotiekį tarp Rusijos ir Vokietijos. Paveikios, didelio mastelio instaliacijos masina žiūrovą pasinerti į erdvinį sensorinį reginių (kartais šurpių) ir informacijos (kartais šokiruojančios) atrakcioną. Brangiai parduodami popmeno kūriniai karo tematika, estetizuotos protesto akcijos virsta šiuolaikinio meno kūriniais, kai juos nusiperka ir / ar eksponuoja meno institucija. Karo tematikos estetizavimas, anestetizavimas, aproprijavimas ir komercializavimas turbūt yra viena grėsmių, su kuriomis neišvengiamai susiduria ne tik šios, bet ir visų kitų panašios tematikos parodų kuratoriai, meno institucijos bei šiuolaikinis meno laukas apskritai. Kaip išvengti dar vieno, meno kontekste – estetizuoto, būdo dauginti karo atvaizdus? Kaip išvengti, kad neutrali ir saugi balto kubo erdvė netaptų anestetiku žiūrėti iš distancijos, patogiai – lydint hipnotiniams foniniams garsams, jaukiai įsitaisius minkštuose sėdmaišiuose švelnioje prietemoje – į pasaulį vis dažniau ištinkančią savigriovą? Tai iššūkiai, šiuolaikybės meno laukui itin aktualūs vis dažnesnių konfliktų, visuomenės poliarizacijos, ekologinių krizių, invazinės kapitalo bei militaristinės agresijos akivaizdoje.

Klijuotis naujais ryšiais, plėsti patirtis ir kolektyvinę vaizduotę, megzti tarprūšinių draugysčių ir bendrabūvio galimybes, smalsiai klausti, aktyviai reaguoti, nesutikti, priešintis, įsiklausyti, puoselėti rūpesčio praktikas, jaukintis kitoniškumą, kliautis fantazija ir spontaniškumu ir dar daugybė kitų neįžodintų diskursyvių takų ir takelių, kuriuos viltingai mina kuratoriai ir menininkai tirštoje dabartyje ir ieško alternatyvų, kaip patirti tikrovę bei joje (iš)gyventi.

Persodinimas

(Vienos dalies pjesė)

Pabaiga. Pradžia Nr. 14

VEIKĖJAI

VERONIKA – Gabrieliaus sutuoktinė, apie 40 metų
GABRIELIUS – Veronikos sutuoktinis, apie 65 metai
JONAS – kaimynų sūnus, 17 metų
MORTA – Jono motina
KOSTAS – vyresnysis Jono brolis, 23 metų
VINCENTAS DAGILIS, policininkas, 43 metų
MERGINA (LIUCIJA), apie 17 metų

6 scena

Šviesu scenos dešinėje, krėslė sėdi Veronika. Scenos priekyje ant suoliuko gūžiasi mergina. Įeina Jonas

VERONIKA. Jonai, ar norėtum arbatos?

JONAS. Ne.

VERONIKA. Tada gal padarytum man? Labai mėgstu, kai man padarai.

JONAS. Juodos ar žolelių?

VERONIKA. Koks čia klausimas. Juk popietė, ne vakaras. Aišku, kad juodos. Su pienu, prašyčiau.

Jonas kaičia arbatą

VERONIKA. Ar apsipratai pas mus?

JONAS (*pasikaso koją ties apykoje*). Turėčiau eiti ruoštis egzaminui.

VERONIKA. Tau ir pailsėti reikia. Kodėl šlapi marškinėliai?

JONAS. Kostą maudėm.

VERONIKA. Buvai pas Mortą? Žaviuosi, kad jiems padedi. Vadinasi, ir mumis pasirūpinsi senatvėj. Vakar trumpai šnektelėjau su Teisės fakulteto dekanu. Jo manymu, apykojė netrukdytų studijuoti. Fakultetas netoli, po metų galėsim paprašyti išplėsti metražą bent iki penkių kilometrų, dar po penkerių – iki dešimt kilometrų. Būsi beveik laisvas. Aš jau viską susitariau, tave priims. O dėl to matematikos egzamino nesijaudink. Turiu porą pažįstamų Egzaminų centre. Jos viską sutvarkys.

JONAS. Aš į teisę nenoriu. Nenoriu sodinti žmonių į kalėjimą.

VERONIKA. Mąstyk plačiau, ne kaip skurdo užspeista žiurkė. Suprantu, kad tau dar neišeina apie ką nors kita galvoti, kaip nors kitaip įsivaizduoti. Teisininkai ne tik kalėjimuose dirba. Gal reiktų sakyti (*ironiškai*), kad būtent ten jie ir nedirba. Iki kalėjimo visą savo darbą padaro. (*Nusijuokia*) Bet teisininkas gali dirbti ir ne teisėsaugos srityje. Gali būti kokios nors korporacijos teisininku, dalininku, net prezidentu. Uždirbtum daug pinigų. Krūvas pinigų, patikėk. Vartytumeisi piniguose. Galėsi išpildyti bet kokį savo norą, turėti visko, visko!

JONAS. Man ir dabar visko užtenka. Net per daug.

VERONIKA. Dabar užtenka, bet anksčiau gyvenai skurde, žinai, ką tai reiškia.

JONAS. Man visada visko užteko.

VERONIKA. Jūs su Dovydu tokie skirtingi. Jam niekad neužteko. Vis buvo mažai ir mažai, norėjo kažko daugiau.

Jonas tyli. Veronika paragauja arbatos

VERONIKA. Dieviška. Man niekad taip neišeina. Kokios temperatūros vandeniu užpili?

JONAS. Devyniasdešimties. Bet reikia arbatinuką pašildyti.

VERONIKA. Iš tokios skylės, o tiek subtilybių išmanai.

JONAS (*truputį linksniau*). Taip, esu šio to prisigraibęs, kažkada mamai net pedikiūrą padariau, kol miegojo. (*Abu juokiasi*) Tik paskui įdūriau su dilde, tai ji šoko ir nubraukė laką.

VERONIKA. Koks malonus jaunuolis. Gal ir man padarytum?

Jonas sustingsta, purto galvą

JONAS. Nori, kad čiupinėčiau tau kojas? Man tai šlykštu.

VERONIKA. Šlykštu? Manikiūrinė mano stalčiuje prie lovos. Tik vieną kartą. Kitaip pavydulčiau Mortai – per daug tu jai geras. O pavyduliauti negerai, žinojai? Rūgštingumas kyla. (*Jonas purto galvą*) Na jau. Tu žinai, koks tai jausmas. Juk tu – tu visko Dovydui pavydėjai. Tiesa, ar ne?

Jonas tarsi užhipnotizuotas atsistoja, atneša manikiūrinę, atidaro, išbyra įrankiai. Veronika padeda surinkti, paima žirkutes ir krapštinėja, paskui kerpasi rankų nagus. Jonas atsiklaupia Veronikai prie kojų ir brūžina nagus

VERONIKA (*pakėlusi prieš akis nukirptą nagą*). Ant rankos jis toks gražus. O nukerpi ir lieka kažkas atgrasaus. Dabar čia sudėsiu, paskui tu surinksi, gerai? (*De-da nukirptus nagus Jonui prieš akis*) Gal čia slypi mūsų pasibjaurėjimas mirtim, kai kūnas lieka tarsi išnara, tarsi šiukšlė. O kur gyvenimas? Jį turi kiti, kiti juo mėgaujasi,

Lauros Adomavičiūtės Sargent ofortas

kemša jį savo šlykščiais srėbtais. Kemša tie, kurie turėjo mirti, o miršta tie, kurie turėjo gyventi. (*Viena ranka sugriebia Joną už plaukų*) Pasakyk, kodėl nužudei mano sūnų? Nes norėjai būti mano sūnumi? Žiūrėk man į akis. Aš tik noriu suprasti tiesą.

JONAS. Niekad nenorėjau būti vietoj Dovydo.

VERONIKA. Kurgi ne.

JONAS. Tu jį mušdavai. O tavo senis lisdavo prie jo. Šlykštus pedofilas. Dovydas viską papasakojo. Aš viską žinau.

VERONIKA. Koks išmintingas. Koks visažinis. Arba tu dabar, arba jis viską išsigalvoję. Geriausi draugai visada kažkuo panašūs.

JONAS. Jis nieko neprisigalvojo. Atsimeni, vieną vasarą važiauvau su jumis prie jūros? Paskui apsimėčiau, kad susirgau, ir grįžau anksčiau? Paskambinau mamai ir paprašiau, kad leistų grįžti. Nes tavo didelis ir prie manęs bandė lįsti. O Dovydas liko – su tėveliais. Tada viskas ir prasidėjo.

VERONIKA. Nagi, išminčiau. Melagienų karaliau. Jei kam nors apie tai pradėsi pliupti, pamatysi, kas tau bus. (*Ima laužti Jonui galvą*)

JONAS. Dovydas grįždavo iš tėvelio meno rezidencijų kaip nesavas, su niekuo nesikalbėdavo, vaikščiodavo pajudęs. Paskui papasakojo, kas ten vyksta. Visi girti, su savo bybiais. Nuogų bybių miškas. „Dovydėli, atsistok taip, pasilenk šitaip, pasilenk kitaip. Dovydėli, pas mane ateik, ateik...“

VERONIKA. Meluoji, šlykštyne. Kaip tu drįsti šitaip šmeižti mūsų šeimą? Tavo paties tėvas jus paliko, dėl to ir prasimanai visokių nesąmonių. Tu tik pavydi. Viskas dėl pavydo. Tu man šlykštus.

JONAS. O kai tau pasiskundė, ką jam padarei? Atsimeni?

VERONIKA. Viskas melas.

JONAS. Sumušei jį. Mušdavai jį nuolat. Dėl to Dovydas taip pasikeitė. Jis išprotėjo. Dėl to jis taip ir padarė.

VERONIKA (*laužia Jonui galvą*). Ką padarė?

JONAS. Išprievartavo mano brolių. Aš jį užtikau. Nes Kostas rėkė. Nesavu balsu. Paskui pats valiau jo kruviną užpakalį. Nuo to laiko jis bando žudyti... (*Patyli*) Kokius penkis kartus. Šiandien taip pat bandė. Mūsų mamos aki-vaizdoj. Ar supranti tu, kale? (*Bando išsilaisvinti*)

VERONIKA. Tą išnarą? Meluoji, šlykštus išsigimėli. Jis nebūtų galėjęs.

Sugniaužusi rankoje žirkles Veronika kerta Jonui per galvą, per rankas, per krūtinę. Šis krenta, nutempia Veroniką ant grindų, jie kaunasi. Iš krepšio pabyra siūlų kamuoliai, rieda į šalis. Besikaunantieji apsiraižgo siūlais. Jonas bando keltis ir bėgti, pargriūva.

Pro duris įslenka mergina

MERGINA. Jonai, atleisk, atleisk, tu nesupratai... Aš viską kitaip sugalvojau, kitaip tavo mamai pasakiau. Ir tam policininkui. Atleisk... (*Pamato Joną ir Veroniką besikaunančius ant grindų*) Jonai... Pagalbos! Pagalbos! (*Šaukdama išbėga pro duris*)

7 scena

Šviesa dega kairėje pusėje. Morta ruošia arbatą. Įsispraudusi kamputyje sėdi mergina. Gilumoje negaliojo vežimėlyje sėdi Kostas. Nesibeldęs įeina policininkas

POLICININKAS. Atėjau patikslinti datos. Teismo posėdis numatytas penktadienį. (*Pauzė*) Jūs esate tikra, kad to norite? Jūsų sūnus užpuolė globėją.

MORTA. Mano sūnus teigia kitaip.

POLICININKAS. Jei ponios Veronikos versija pasitvirtintų, o aš nė neabejoju, kad taip ir bus, jis atsidurs

kalėjime. Aišku, jam seniai ten vieta. (*Didžiudamasis*) Aš visada buvau už griežtesnes bausmes.

MORTA. Pažiūrėsim.

MERGINA (*policininkui*). Tai Veronika jį užpuolė. Juk įrodymai aiškūs. Galų gale, ar ji bent vieną mėlynę turi? O Jonas – ar matėt, kaip jis atrodo? Tai kuris kurį čia sumušė?

POLICININKAS. Jūsų niekas neklausia, mergele. Nesikiškite ne į savo reikalus.

MERGINA. Tai mano reikalas. Aš nebetylėsiu. Ne-ty-lė-siu. Jūs net nesuprantat, kaip visa tai yra mano reikalas.

MORTA. Taip. Mes nebetylėsime. Ir dėl Dovydo yra naujų aplinkybių. Viskas pasikeis.

MERGINA. Aš liudysiu.

POLICININKAS (*žiūrėdamas į merginą, pašaipiai*). Kažką esu girdėjęs vieną vakarą ant miesto suoliuko. Čia apie tą patį?

MORTA. Dovydas bandė išprievartauti Liuciją. Liucija, ar taip? Skaudu, baisu pasakoti, bet prašau tavęs.

Policininkas niekinamai šypsosi

POLICININKAS. Nelabai protingas nusikaltėlio gelbėjimo planas. Bandymas išprievartauti – dar ne išprievartavimas. Ir kaip čia įrodyti po šitiek laiko? Be to, gal pati norėjai?

MERGINA (*pasiryžta*). Aš melavau. (*Mortai*) Ir jums melavau...

Policininkas triumfuoja. Morta susmunka ant kėdės

MERGINA. ...ne mane jis bandė... (*Mortai*) Jonas to niekaip jums negalėjo pasakyti. Norėjo jus apsaugoti. (*Įkvėpia*) Jis prievartavo Kostą. (*Morta pradeda verkti*) Buvom visi kartu, paskui mudu su Jonu išėjom... (*Mergina šiek tiek patyli*) Kai grįžom čia (*ji rodo į kambarį, kuriame visi sėdi*), užtikom Dovydą. Jonas šoko tarp jų. Stūmė. Rėkė. O paskui visi griuvo. Kostas trenkėsi galva į stalą. O Dovydas – į grindis. Taip, Dovydas krito pastumtas. Taip. Bet tai buvo nelaimingas atsitikimas. (*Verkia pati*) Kostas, manau, irgi tą patį paliudys. Tik paklauskit jo.

POLICININKAS. Kodėl tik dabar tai sakai?

MERGINA. Jonas neleido. Dėl Kosto. Jonas sakė, kad neišvertų tokios gėdos.

MORTA (*palinguoja galvą, skausmingai nusišypso*). Jis visada gynė brolių. Gėdijosi jo, bet ir gynė. Arba dėl to ir gynė, kad gėdijosi.

MERGINA. Man visada atrodė, kad Jonas myli Kostą.

MORTA (*žiūrėdama į Kostą, sėdintį vežimėlyje kambario gilumoje*). Tai štai ką jis vis bando pasakyti. O aš – aš jo visai nesiklausau. Rūpinuosi tik maistu, kad atsigertų, nesusaltų... O visai nesiklausau, nemoku jo klausytis, supasti... (*Merginai*) Tiesą sakai, Jonas tikrai visada mylėjo brolių. Jie visada buvo... tarsi vienas. Tarsi Jonas būtų jaučęs, ką Kostas jaučia, ką nori pasakyti, ko paprašyti. Visai kitaip nei aš.

POLICININKAS (*pasikeitusiu balsu merginai*). Jūs liudysit... Ir jis. Yra būdų apklausti tokius žmones. Gal juo ir patikėtų. (*Po pauzės, sutrikęs*) Turėjau brolių... Jis jau miręs. Aš jo gėdijausi. Kai buvau vaikas.

MORTA. O mylėjot? (*Nueina ir į kambario priekį atstumia Kostą su vežimėliu*) Kostai? Kostai? Atleisk man.

POLICININKAS. Jis mane augino. Buvo pats geriausias. (*Prieina prie Kosto, šis pakelia galvą*) Ar girdi mane? (*Kostas linkteli*) Ar nori pasikalbėti? (*Kostas linkteli galva, stojasi ir pradeda šokti*)

Šviesos gęsta. Kostas šoka scenoje

8 scena

Miesto suoliukas scenos viduryje. Ant jo sėdi Jonas aptvarstyta galva, apsvilkęs kalinio uniformą juodais ir baltais dryžiais. Šviesa krinta tik ant jo. Pamažu prie jo prieina Gabrieliūs, atsisėdą šalia

GABRIELIUS. Užjaučiu dėl brolio. Labai užjaučiu.

Jonas kiek pasisuka į jį, linkteli galva. Gabrieliūs iš maišelio ištraukia termosą, įpila garuojančios arbatos ir ištisia Jonui

GABRIELIUS. Imk, šildykis.

JONAS. Kas čia?

GABRIELIUS. Arbata. Juk šalta.

JONAS (*neima puodelio, sėdi, žiūri prieš save*). Man gerai, kad vėsiu. Norėjau gryo oro įkvėpti.

GABRIELIUS. Pabėgai iš teismo salės.

JONAS. Ne pabėgau, o išėjau.

GABRIELIUS. Kaip pažiūrėsi.

JONAS. Teismas pripažino mane nekaltu. Tad ir persodinimas nereikalingas.

GABRIELIUS. Ji nėra bloga, nėra žiauri. Tik... (*Pauzė*) Nori pakeisti pasaulį taip, kaip jai atrodo teisinga. Kad turėtų sūnų...

MARIJANA KIJANOVSKA

Ukrainiečių poetė, eseistė, vertėja, literatūrologė, keliolikos knygų autorė; Ukrainos nacionalinės – Taraso Ševčenkos premijos laureatė. Poezijos į lietuvių kalbą dar yra vertę V. Dekšnys, V. Braziūnas, A. A. Jonynas.

- Volodymyrui Vakulenkai

iš tiesų sakau jums buvo
danguje virš Ukrainos
raudona poliarinė karo pašvaistė –
kraujo bioluminescencija
ant žalios žolės –
kaip purpurinė migla virš mūšio
kaitri raibuliuojanti

mūsų dangaus šimtinėms –
kas žino kiek jų yra dabar
mūsų dangaus šimtinių
iš mūsų kruvinų mūšių laukų
iš mūsų nužudytų dangiškųjų miestų
iš mūsų subombarduotų dramos teatrų
ir moterims ir vaikams ir dar negimusiems –
atsivėrė Eliziejaus laukai

visa našta liko žemėje
skausmas abejonės žaizdos akmenys iš gaisrų ir
svaidyklių

kryžiai ir antkapiai iš sunaikintų kapinių
griuvėsių plytos gelžbetonio geležis
jūrų ežerų ir upių dugne
pakelėse metalas ir negyvi drugiai
kregždės ir kiti bežadžiai daiktai

apdegę laikrodžiai peršauti monitoriai
velykinės paschos su kulkomis galvose
mašinėlės iš žaidimų aikštelių
išpurvinti baldai knygų griuvėsiai
ant žemės ant grindų druska plytos ir čerpės
sudaužytas į gabalus asfaltas
ant stogų jūrų ežerų ir upių dugne
šalikelėse porcelianas
ir siuvinėti rankšluosčiai

bet šie Eliziejaus laukai atsivėrė
ir visiems mūsų arkliams šunims ir katėms
ištikimiems bičiuliams
numylėtiniams
kurie už tėvynę ir mylimus žmones
kentė durtines šautines žaizdas nudegimus
jie buvo šventieji ir nekaltieji
pasiaukoję savo brangiausiems
jaukiose namų ir trobų bažnytėlėse
dorybingi ir gailestingi beveik pranašai
atidavę gyvybes iš meilės už meilę
palikę apie save šeimnininkams
tyrą ir šviesų atminimą nes nė vienas iš jų ne našta
meilumo ir kitų nuopelnų pasaulyje

iš tiesų sakau jums danguje virš Ukrainos
atsivėrė Eliziejaus laukai
apsireiškė visur visame pasaulyje

raudona poliarinė pašvaistė
kaip vyzdys
kaip Akis

Eliziejaus laukų lęšis
parodė
mūsų dangaus šimtinėms
kas žino kiek jų yra dabar
mūsų dangaus šimtinių
iš mūsų kruvinų mūšių laukų
iš mūsų nužudytų dangiškųjų miestų
iš mūsų subombarduotų dramos teatrų
ir moterims ir vaikams ir dar negimusiems –
jų žudikų motinas
jų žudikų tėvus
jų žudikų vaikus
ir dar negimusius
jų žudikų vaikus
jų budelių brolius ir seseris
visur visame pasaulyje
bet ypač rusijoje

o dar
Eliziejaus laukų lęšis
parodė

visiems mūsų arkliams šunims ir katėms
mūsų ištikimiems bičiuliams

numylėtiniams ir augintiniams –
augintinius
jų šeimnininkų žudikų motinų
jų šeimnininkų žudikų tėvų
jų šeimnininkų žudikų vaikų
jų šeimnininkų budelių brolių ir seserų
visur visame pasaulyje
ir ypač rusijoje

iš tiesų sakau jums sukilo didis saulės vėjas
nuplėšė didį šydą

ir štai atsidengė
ateis diena
ir sukils karšta kaip kraujas Eliziejaus laukų geležis
ir sujudės karšta kaip kraujas mūsų mūšių laukų geležis
ir atsidus karšta kaip kraujas geležis žuvusiųjų žaizdose
ir žaizdose

mūsų griuvėsių
ir ims kaukti šimtai milijonų rusų minų mūsų
soduose vaikų aikštelėse ir miškuose
lankose ir pievose
ir kils į beribę dangaus bedugnę

nes iš tiesų sakau jums
kraujo bioluminescencija
turi savo kainą
savo tiesą
savo neišsenkančią atmintį

nes Eliziejaus laukai turi ypatingą galią
meilės galią
ir atpildo galią

iš tiesų sakau jums
ateis diena
ir kris šimtai milijonų rusų minų
karštų kaip kraujas
ant mūsų žudikų galvų

ypač rusijoje

FEDIR RUDYJ

Ukrainiečių poetas, rašytojas, dailininkas. Poezijos rin-kinio „Po rudens“ (*Після осені*) ir romano „Arka palieka prieplauką“ (*Ковчег залишає пристань*) autorius. 2023–2024 m. tarnavo 72-ojoje mechanizuotojoje pėstininkų bri-gadoje, buvo sužeistas. Apdovanotas brigados ordinu „Už Vuhledaro gynybą“. Šie eilėraščiai iš šiemet išleistos kny-gos „Pozicija: poezija iš ten“ (*Позиція. Поезія звідту*).

Diena, kai

ir ateis diena
kai po tylos skraiste
šildysis mūsų sielos
kaip akli kačiukai, gimę
nesibaigiančiose vasario tranšėjoje

bus šviesa ir bus Žodis
bus išpažintis sausa kaip riekelė
sužiedėjusios skausmo duonos
bus vakaras ir bus rytas
nakties krešuliai skardiniame puodelyje
ir mūšio aidai, kurie ištirps
kai apsivalęs nuo kraujo rytojus
pripildys pilnus lagaminus laiko

ir kelias džiaugsmingai bėgs priešais mus
kaip pamirštas šuo, sulaukęs šeimnininko
o iš dangaus kaip sapnai
byrės saulės tūtelės
lopydamos apkasų
suplėšytą stepės pikselį

bus lengva tarsi juokas diena:
gegužės pabaiga, o gal pati vasaros pradžia
kai takas, pripratęs prie nutryptų pilkų batų
mirkys kojas skaidrioje tyloje
ir sugrąžins namo išlikusius
tą dieną, kai viskas baigsis ir prasidės

o drėkstančią gyvenimo spintose praeitį
mūsų galvose grauš
amžinai alkanos blindazų pelės
ir kai žemėlapiuose pranyks visas raudonis
mes sugrįšime (kiekvienas savo laiku)
į senus fronto kelius

kurie kaip pražilę tėvai dairėsi mūsų
pro suskilusius prisiminimų stiklus
ir eisime tais takais
kur kažkada kūnais gaudėme skeveldras
be baimės kaip maži vaikai
vėl nusileisime į apkasus
kur gyvenimas liejosi per kraštus
sruvo kaip vanduo

ir užsiplikysime juodos arbatos
aprūdijusiuose skardiniuose puodeliuose
kad susirinktų visi savi
bevardžiai ir nepamiršti
visi, pažinoti pagal šaukinius
ir jiems tylint, tyloje
baltuoju triukšmu kaip pirmasis sniegas
suskambės balsai
tų, kurie pasiliko čia
amžiams

Ukraina

Taip jau susiklostė
nuo pat vaikystės,
kad viskas, kas nepatogu, netinkama ir gremėzdiška,
atitekdavo man:
- netelpantis į burną šaukštas,
- pusę puodo talpinantis dubuo,
- brolio drabužiai, kuriuos atiduodavo man,
paprastai keliais dydžiais per didelius.

Bet vienas daiktas man visgi patiko:
tėvo dviratis „Ukraina“,
su dideliais kaip pusė Berdyčevo ratais,
su pedalais, kuriuos vos pasiekdavau,
ir bagažine,
ant kurios laisvai atsisėstų dramblys.
Bet kai paspausdavau
lygiu keliu,
toli pasilikdavo
visi kalnų dviračiai, kuriais taip gyrėsi
vietiniai mažorai.

O aš tada galvodavau:
„Tai štai kokia ji,
tėvynės pramonė,
nesunaikinama ir beveik amžina,
kaip šitas apsilaupęs rėmas
ir izoliacija apvyniotos rankenos,
štai jis, nepalaužiamumas,
pati tyriausia jo išraiška.“

Ir kai dabar, jau suaugęs,
įstojau į kariuomenę,
tai vienintelis visame dalinyje RPK,
ilgutėlis kaip irklas
ir netinkamas kaip juokas kapinėse,
žinoma, atiteko man.

Bet žiūrėdamas į ginklo brolius,
apdaužytus, kontūzytus, išvargusius,
hipertonikus ir širdininkus,
susidėvėjusiais sąnariais
ir patemptomis nugaromis,
bet geležine valia,
kurie tyliai velka šį jungą, –
nes „kas, jei ne aš?“ –
stebėtina,
bet nesijaučiu nei įsižeidęs,
nei nuskriaustas.

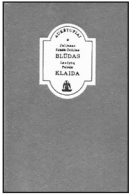
Ir kai mes vėl
einame į pozicijas,
tempiu tą prakeiktą RPK ant nugaros,
jis kaip arkliui penkta koja,
tempiu ir kažkodėl prisimenu
seną dviratį,
nes atrodo,
kad mes visi juo važiuojame,
ta iš tėvo paveldėta „Ukraina“. Apsilaupęs rėmas,
izoliacija apvyniotos rankenos,
ratai
tuoj tuoj nukris.

Ir net tada,
net tada,
žinau,
jis
ir toliau važiuos.

Vertė Marius Burokas

Senienos ir naujienos (27)

Julijonas Lindė-Dobilas. *Blūdas*;
Lazdynų Pelėda. *Klaida*. V.: Vaga, 1990. 598 p.

„Blūdo“ ėmiausi kaip tik tada, kai Vyskupų konferencija į LRT tarybą delegavo teisingumo ministrės patarėją, o pabaigiau skaityti sulig vyskupo Jono Kaunecko pasisakymais apie mitinguotojus. „Aukštupių“ serija kadaise buvo skirta lietuvių romanui; iš jos pamenu ir Vinco Pietario „Algimanto“ leidimą. Apie „Blūdą“ studijų metais intriguojančiai dėstė Regimantas Tamošaitis – labai norėjosi skaityti, bet vis nebuvo laiko. Romanas parodo įtampą tarp konservatyvaus klerikalizmo ir visuomenės demokratėjimo: pagrindinis veikėjas, viršaitis Bajoriūnas, išgyvena religinę pagavą. Jį patraukia prieštaringos reputacijos kunigas Kantička, sakantis virkdančius pamokslus ir pats svajojantis tapti kankiniu. Itin komiškai atrodo jo pasisakymai apie stiprėjančias socialistų (cicilikų) gretas. Bajoriūnas vėliau patenka liberalesnių pažiūrų kunigo įtakon: kova prieš autoritetą visada konfliktiška, nes įprasta laikytis pagarbos ir klusnumo. Skaitydama mažiau, jog nė vienas rašytojas nėra toks naivus, kad nesuvoktų skirtumo tarp autobiografijos ir savo kūrinio, net jei vadina savo produktą „autofikcija“. Įsidėmėjau Kantiškos frazę „gatvinė literatūra“ (neva pasaulietinė), gal reiks ir pavartoti reikalui esant. Vaižgantas recenzijoje Dobilo romaną kaltino kunigofobija ir katalikofobija, bet čia su juo nesutinku. Spalvingai pavaizduotos davatkos ir nevalyvas zakristijonas Kuprevičius: romano stilius ironiškas, atskiri epizodai juokingi ir galioja šiais laikais.

Vaižgantas. *Raštai, t. 4. Pragiedruliai: vaizdai kovos dėl kultūros*. Parengė Ilona Čiužauskaitė. V.: Pradai, 1996. 647 p.

Vaižgantas buvo kunigas, kuris per savo smalsumą tikrai pažinojo gyvenimą: nuo įsimylėjimo požymių ligi fakto, kaip atrodo pakaruoklės veidas. Deimančių meistras, nors „Pragiedruliai“ daug nuobodesni už pesimistiškąjį Vinco Mykoliaičio-Putino romaną „Altorių šešėly“. Moralistas, bet skaitydama galvoje beveik ir pastačiau serialą, panašų į lenkų „1670“. Juolab aktualu – tautinio išsivadavimo kova prieš carinę Rusiją. „Gondingos krašte“ Šešiavilkis aprašė taip tiksliai, kad atpažįstu savo mirtinai taupios ir viską reguliuoti linkusios šeimos mentalitetą. Kalbą, prisodrintą senovinių žodžių, Vaižgantas minko kaip kepėjas duoną. Napalys, mano nuo vaikystės

mėgstamas veikėjas vunderkindas, išsipildymą atradęs žemdirbystėje, – kadaise jo istorija buvo išleista vaikams ir pavadinta „Napalys darbus dirba“. Taip pat „Aleksiukas ir motutė“ su Reginos Ulbikaitės linoraižiniais (mano Vaižganto receptija prasideda vaikystėje). Kai pakvimpa tarpluomine meile, primena Elizos Orzeszkowos romaną „Prie Nemuno“. Tai pozityvi Vaižganto utopija: „alkolikas“ Gustis beveik pagydomas, nors ne ligi galo. Pasiglavau žodį „mažprotis“. Vaižganto veikėjas – Rimas Vizgirda, o Gavelio („Septyni savižudybės būdai“) – Rimas Vizbara. Vis ieškau – sutapimas ar parodija.

Antroje dalyje („Vaduvas kraštas“) neučia patenki į patį lietuviškumo epopėjos kosmosą: „Sodiečio siela turi tam tikrus čiuptukus, neapsakomai jautrius; jais nuolat aplink graibos, kas čia naujo nutvėrus, į savo vidų įsitraukus, idant bent tam akimirksniui jį papenėtų ir atgaivintų. Ką pagaudami, tuoj tai savotiškai suvirškina: nudažo savo kalbą, apgaubia asmeniškumu, paverčia pačiu savim“ (p. 437). Perskaitai ir pasijunti sodiete esanti. Epopėja „Pragiedrulius“ vadinti siūlė Vilmantė Levanavičiūtė, rašiusi apie Vaižgantą į „Metus“. Jautriai ir kartu komiškai vaizduojami vaikai (Aleksiukas, Saulius, Galinių „kvailės“), kaimo nepritapėliai (Valeras Kukulys). Tie atšiaurūs santykiai šeimoje, kuriais Vincas Mykolaitis-Putinas baisėjosi ir jautė nuoskaudas, atleidžiami ir paaškinami – Vaižgantas net ir didžiausią blogį, žmogžudystę (Valeras nuskandina maskolį), teisinga bent jau patriotinėmis pasakomis. Kritikos kliūva ir klerui – Tošynės klebonas tik barasi, bet negeba susikalbėti su keistuoliu.

John Steinbeck. *Mūsų nerimo žiema*. Iš anglų k. vertė Lilija Vanagienė. K.: Jotema, 2019. 384 p.

Leidime – nė žodelio apie autorių ir kūrinį; o juk buvo galima bent glaustai – nobelininkas, kairysis, romane akivaizdžios Didžiosios depresijos ir Antrojo pasaulinio karo žymės. Itin tikslus veikėjo alkoholio Denio portretas: neįmanoma nematyti ryšio su ekonominės krizės ir prarastosios kartos aplinkybėmis. Viena svarbiųjų temų – pinigai: „Kur pinigai, ten įprastoms elgesio normoms nėra kas veikti. [...] Pinigai netašyta, nemaloni tema tik tiems, kurie jų turi. Vargšui tai pati patraukiausia tema. Bet jūs privalote sutikti, kad žmogus, labai susidomėjęs pinigais, turi išmanyti šį tą apie jų prigimtį, charakterį, bruožus bei polinkius. Manau, kad tik nedaugeliui, tik patiems didžiausiems menininkams ir šykštuoliams pinigai dėl pinigų rūpi“ (p. 85). Nepasakyčiau, kad net ir dvasingiausiame gyvenimo tarpsnyje tai buvo visai neaktualu. Ir nors pagrindinis veikėjas Itenas Alenas Houlis sprendžia

veikiau sąžinės, o ne finansų problemą, siužete abi temos susipina ligi aukštos egzistencinės įtamos.

Ilja Bereznickas. *Iliustruota Čaimo Soutine'o gyvenimo istorija*. V.: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2025. 75 p.

Leidinį pamačiau knygų mugėje ir nuo tada apie jį galvoju: komiksai – slapta mano meilė. Čaimo Soutine'o konfliktas su štetlu įvyko dar vaikystėje: judaizmas draudžia vaizduoti žmogų ir kitus Dievo kūrinus. Radosi ir daugiau piešti linkusių litvakų – taip gimė Paryžiaus žydų mokykla. „Kai įsidarbindavo kroviku, apdailininku, padieniu darbininku, modeliu, iš visur būdavo išvaromas dėl visiško abejingumo ir aplaidumo“ (p. 32) – ak, kaip tai tipiška menininko biografijoje! Tapydavo nuogas (bijojo susitepti vienintelius drabužius). Tikrąja šio žodžio prasme badavo, vienu metu ausyje turėjo blakį lizdą. Jo paveikslai nuostabūs: deformuoti kūnai atspindi tragišką sąmonės luošumą. Mirė nuo peritonito 1943-iaisiais nacių okupuotame Paryžiuje, palaidotas su netikrais dokumentais. Iljos Bereznicko piešiniai, derinami su paveikslų reprodukcijomis, sukuria morališkai sunkios, sudėtingos medžiagos atraktivumą.

Vaiva Rykštaitė. *Viena Indijoje*. V.: Tyto alba, 2023. 394 p.

Man Vaivos Rykštaitės literatūrinė ir socialinė raiška yra kažkas Kito, priešingos asmenybės sanklodos, todėl ja dera domėtis. Nesu daug keliavusi, bet net aš nepatikėčiau taksistu, tvirtinančiu, kad sudegė mano užsakytas viešbutis. Nors gal tai literatūrinė režisūra? Iš pradžių keliautoja vaizduojama kaip naivi, vėliau pasimoko – juk turi įvykti poslinkis siužete. Tik neįtikina naivumas. Kaip ir Linos Simutytės pasakotojai, protagonistai (o gal ir visai kartai?) būdingas prakutimo ir vartojimo džiaugsmas. Baisiai keistas epizodas (p. 94), kuriame keliama versija, esą moterys klykia, pamačiusios tarakoną, kad atkreiptų vyrų dėmesį. Tikrai, Rykštaitė man yra šis tas radikaliai Kito. Į Indiją netraukia, per sudėtingai žvelgiu į skurdą.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

DIRBTINĮ INTELEKTĄ APTINKANTIS ŠUO

Miglės Anušauskaitės komiksas

Apie lietuviško ir ukrainietiško sekso lauko tyrimus

Drugeliai pilve, aptemęs protas, linkstantys keliai gali būti tiek seksualinio susijaudinimo, tiek nerimo simptomai. Patarimai, kaip suprasti save, nelabai ką paaiškina: klausyk savo širdies, proto, kūno, vidinio balso, vidinio kritiko, tarpkojo, intuicijos, pasąmonės, sąmonės, taro kortų, horoskopų... O kartais jie visi rėkia skirtingais balsais ir tai niekaip neprimena sutartinės. Iš šių meilės kančių kilo ne vienas kūrinys, kuriuos neretai feminizmas kritikuodamas deromantizavo. Nors patriarchato tulpės jau išmestos pro langą, vis tiek liko neatsakytas klausimas, kas yra malonumas.

„Pasitikėk savo kūnu“ [...] ir panašūs teiginiai seksualinio malonumo kontekste yra pavojingi“, – perspėja Kristina Morta Paškevičiūtė-Berulienė performatyvoje paskaitoje „tremolo“ (rež. Laura Kutkaitė). Juk sąmoningai suvokiamas seksualinis potraukis ir intensyvesnė kraujotaka genitalijose nėra tapatūs. Kūnas veikia iki galo mums visko neapmąščius. Pasitelkiant pavyzdį iš „tremolo“: gydytojui trenkus plaktuką į kelio girnelę, mūsų koja išsauna į viršų ne dėl to, kad norime trenkti gydytojui, o dėl to, kad tai – refleksas. Moksliniai tyrimai, pristatyti kūrinyje, įrodo, kad dėl šių automatinų procesų atsiranda skirtumas tarp lytinių organų ir sąmonės reakcijų – negalima šimtu procentų (pasi)tikėti kūnu: jam gali būti malonu viena, mums kita.

Vis dėlto ne tik kūnas gali būti apgaulingas, bet ir mūsų mąstymas. Sąmonės srautu parašytame Oksanos Zabužko romane „Ukrainietiško sekso lauko tyrimai“ (1996, liet. 2025, iš ukrainiečių k. vertė Beatričė Beliaev, eilėraščius vertė Antanas A. Jonynas) skaitytojai gali gana greitai suprasti, kad pagrindinė veikėja santykiuose patiria smurtą. Tai išduoda aprašomas kūnas, pavyzdžiui, sutrikęs miegas ir skausmai: „Štai tuomet jis ir sužeidė ją, nes tikrai jai skaudėjo taip, kad netgi prisiminimas apie nekaltybės praradimą atrodė palyginti niekai.“ Vis dėlto nei pagrindinė veikėja, nei gydytoja, pas kurią apsilanko, nesuteikia kūniškiems simptomams reikšmės – „I don’t see any problems“. Gydytoja gal ir nieko nepastebi, o pacientė? Ji turi matyti, kas su ja vyksta, bet tai nesuvokiama kaip pavojus, nuo kurio reiktų bėgti. Mat mūsų mąstymas nėra toks racionalus, kaip gali atrodyti. Kokius triukus jis gali atlikti, kad realybė mums būtų pakeliama, suprantama ar paaiškinama!

„Ponios ir ponai, prašau jūsų neskubėti kvalifikuoti šio įsimylėjimo atvejo kaip patologiško, nes pranešėja dar nepasakė svarbiausio dalyko: svarbiausia gi, ponios ir ponai, yra tai, kad šios moters, kaip tiriamo objekto, gyvenime tai buvo pirmas *ukrainietis* vyras.“ Pagrindinė romano veikėja skaudžią realybę nustumia, nes yra sužavėta ukrainiečių kalbos, kuri kaip vaizdingas Humberto

Humberto tekstas gražina nusikaltimus ir vilioja. Juk kalboje yra įamžinta bendra istorinė patirtis ir kultūra. Taip iš karto atsiranda žodžiais nepaaiškinamas artumas, kurį ukrainiečių patirtos represijos tik sustiprina: „Kad mus augino vyrai, užpisti kaip tik įmanoma iš visų galų, kad vėliau tokie pat vyrai mus dulkino, ir kad abiem atvejais jie su mumis darė tai, ką kiti, svetimi vyrai padarė su jais? Ir kad mes juos priėmėme ir mylėjome tokius, kokie jie yra, nes nepriimti jų reikštų atsidurti tų, svetimųjų pusėje?“ Pasirinkimą, su kuo būti, lemia įsiklausymas ne tik į savo balsą, bet ir į visos tautos istoriją. Taip Zabužko romane ant psichoanalitiko kušetės paguldoma visa Ukraina: šalies traumas tampa individualios ir atvirkščiai.

O štai „tremolo“ neveda tautos pas psichoanalitiką, o užsiima patriarchato genealogija. Dėmesys kreipiamas ne į patirtą spaudą, palikusią sunkiai gyjančias traumas, kurių išraiška – smurtas artimoje aplinkoje, o į ugdymą, kurio diskursas palaikė tokią šeimos dinamiką. Performatyvoje paskaitoje patosiškai cituojamos vėlyvuojų sovietmečiu išleistos knygos apie lytiškumą, pavyzdžiui, aiškinančios, kaip moterims pajusti vyro orgazmą visu savo kūnu. Į skirtingus pavidalus įvelkama ta pati mintis apie vyrų malonumo ir moters buvimo gera motina ir žmona svarbą. Vieniems – orgazmas, kitoms – vaikai. Šias citatas lydi nuogų atlikėjų atkartojamos socrealistinių skulptūrų pozos: tvirtai kojomis remiantis į žemę žiūrima į šviesų rytojų. Tokia ironija lyg ir leidžia palaikyti atstumą nuo sovietmečio, tačiau pozoms besikartojant ir atlikėjoms panašėjant į paklusnius kareivius subversyvumo mažėja. Knygų turinys tampa visą kūną valdančiomis komandomis. Tai pradeda vimdyti tiek jas, tiek mane. Čia ir dabar. Sovietines skulptūras išvežėm į Grūto parką, tačiau jos kitu formatu vis dar lūkuriuoja mumyse. Gal neįmanoma taip lengvai apsivalyti, juk vis dėlto cituotos knygos garbina ne Leniną, o, kaip dabar tai įvardintume, „tradicinę šeimą“.

„Ukrainietiškuose sekso lauko tyrimuose“ atsikratyti okupacijos likučių Vakarų feminizmas nepadaeda. Zabužko pabrėžia jo naujumą ką tik nepriklausomybę atgavusioje Ukrainoje. Juk tai nėra universali teorija. Visame romane vakarietiškos sąvokos ne tik lieka svetimkūniais, bet ir yra pristatomos lyg suniveliuojančios pagrindinės veikėjos patirtis. Terminai neapėpia individualumo, situacijų kompleksiskumo ir išgyvenamo skausmo unikalumo, „o tuomet viskas jau kaip iš psichiatrijos vadovėlių: *fear of intimacy, fear of frigidity, suicidal moods*, – vienu žodžiu, klasikinis atvejis, netgi pas psichiatrą eit neverta...“ Ne sąvokos yra per stiprios, o realybė joms per žiauri.

Vis dėlto kažkas keičiasi: gal terminai neprisijaukinami, tačiau bevažinėjant į užsienį smurtiniai santykiai

nutrūksta. Pagrindinė veikėja pradeda nauju žvilgsniu matyti ir savo eiles: „Dienų geltona jūra, mėlyna – sapnų, / Ta mirštančio dangaus spalvų paletė, – / Aš dar plaukiu – o tu jau ties dugnu, / Ir mums abiem baisu save regėti.“ Nors anksčiau ji nesuvokė, tačiau jau buvo raštu užfiksavusi, kad jos romantiniai santykiai bus tragiški. Matyt, trūko kažko, kas leistų atrakinti šių eilių reikšmes. Nei vakarietiški terminai, nei poezija patys sau nėra pakankami. Romanas tampa feministinis ne dėl tinkamai parinktų sąvokų, o dėl dėmesio vienos moters istorijai, dėl jos seksualinio gyvenimo ir valstybės traumų iškėlimo į paviršių.

Taip pat ir „tremolo“ paveikiausios vietos yra asmeninės moterų istorijos. Kūrinio pradžia primena paskaitą, kurioje pasitelkiant mokslą yra demaskuojami patriarchato mitai. Vis dėlto ši dėstymą vis kas nors pertraukia: pradeda veržtis kūnai, kurie netelpa į profesionalų pasakojimą. Pirmiausia ekrane parodomos skaidrės, kuriose rašoma apie juodaodžių, neheteroseksualių, turinčių negalią ar kitokių moterų neįtraukimą į lytiškumo tyrimus. Trūkumas įvardinamas, tačiau jis nėra šalinamas. Vėliau atlikėjų paskaitą pradeda pertraukinėti jų pačių kūno garsai: vandens gargaliavimas, keisti gerkliniai garsai, pereinantys į dejones ar šnabždesį, kol galiausiai jos atsistoja priešais auditoriją ir pradeda virpėti. Vis dėlto jos toliau dėsto paskaitą apie mokslinius seksualumo tyrimus, tik besikratančios kūnas išduoda asmeniškumo trūkumą. Atlikėjoms nusirengus – nebedrebama. Nors nuogumo daugiau, tačiau pats kūrinys pereina iš kalbėjimo apie fiziologiją prie kalbėjimo apie individualų malonumą. Pirmiausia geriau susipažįstame su tuo, kas malonu Laurai ir Kristinai, o jau paties kūrinio pabaigoje išgirstame kitų moterų pasidalinimus. Juose susipina skausmas, juokas, narkotikai, seksas, bučiniai, šuns prausimas, gimdymas ir t. t. – nebelieka aiškos perskyros tarp kūniško patyrimo ir sielos ar dvasios.

Pavieniai kūno refleksai gali nieko nereikšti, sąmonė ne viską suvokti, o istorinės traumos dar kartą viską iškreipti. Tad siekiant artėti prie radikalaus individualaus malonumo liekia tik reflektuoti, gromuliuoti ir atrajoti savo ir visos tautos patirtis. Taip „tremolo“ ir „Ukrainietiško sekso lauko tyrimai“ tampa terapiniai. Esam girdeje, o gal ir patyrę tiek smurto, tiek meilės istorijų, jau turim posovietinių valstybių diagnozę, tačiau šių kūrinių neblėstantis populiarumas parodo, kad, matyt, reikia dar kartą išsikalbėti. Kažkas vis dirgina.

– AISTĖ BRAZDŽIŪNAITĖ –

„Žmogus dirbo be atvangos“: Algimanto Žižiūno portretai

Vilniaus rotušėje eksponuojama Lietuvos centrinio valstybės archyvo parengta fotomenininko Algimanto Žižiūno darbų paroda „Veidai ir mintys“. Ekspozicijoje – iškilų Lietuvos kultūros, mokslo ir visuomenės veikėjų portretai: fotografo įamžintas režisierius Juozas Miltinis, aktoriai Nijolė Oželytė ir Rimgaudas Karvelis, rašytojai Icchokas Meras ir Jurga Ivanauskaitė, muzikai Saulius Sondeckis ir Vytautas Kernagis, poetai Bernardas Brazdžionis, Kazys Bradūnas ir Sigitas Geda ir kiti. Taip pat eksponuojami diplomatų, išeivių ir Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpio veikėjų portretai.

Per parodos atidarymą Lietuvos centrinio valstybės archyvo Fotodokumentų skyriaus vedėja Simona Juzėnienė atkreipė dėmesį, kad kiekvieną portretą pagyvina nufotografuoto asmens autografas – parašas ir ranka užrašyti įžvalgūs žodžiai. „Įamžintų žmonių mintys dažnai atspindi laikmetį, kuriame jie gyveno. Pavyzdžiui, jeigu fotografija yra iš dešimtojo dešimtmečio, tada mintys bus dažnai susijusios su išeivijos lietuvių grįžimu į Lietuvą“, – pasakojo S. Juzėnienė.

Ji netiesiogiai antrino fotografo žmonai Pranciškai Reginai Liubertaitei-Žižiūnienei, kuri per parodos atidarymą pasakojo, kad jos vyras buvo nepailstantis darboholikas, kokių reta ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. „Žmogus dirbo be atvangos. Dažnai naktimis ryškindavo fotografijas ir kitą dieną susitikdavo su portretuotu asmeniu, kad galėtų paimti iš jo autografa. Ant daugelio fotografijų yra užrašai, kokiomis aplinkybėmis buvo paimti autografs, [pastebėjimai], kaip žmogus reaguodavo, pamatęs savo portretą. Veikiausiai Algimantas Žižiūnas yra neįmintas paslaptis, kaip galima šešiasdešimt metų fotografuoti su tokia aistra darbui“, – mintimis dalijosi parodos rengėja.

Pasak jos, A. Žižiūnas buvo vienas ryškiausių Lietuvos fotografų – menininko darbai pristatomi Lietuvoje ir užsienyje, publikuojami periodinėje spaudoje ir knygose. Dar 2009 metais fotomenininkas padovanojo visus savo darbus Lietuvos centriniam valstybės archyviui. „Sutvarkėme apie dešimt tūkstančių nuotraukų, bet dar šimtai

Algimantas Žižiūnas. Prozininkė humoristė, satyrinė, vaikų literatūros rašytoja Vytautė Žilinskaitė. 1983

tūkstančių laukia savo eilės. Tikimės, kad mūsų – kaip archyvo – kruopštus darbas metai iš metų padės atskleisti aktualesnes temas. Bet sutvarkyti visą archyvą veikiausiai prireiks daugiau kaip dvidešimtys metų“, – kalbėjo S. Juzėnienė.

Begalinį A. Žižiūno atsidavimą fotografijai liudija ne tik parodos rengėjai, bet ir artimi bičiuliai. Parodos atidarymo dalyviams smuiku griežęs maestro Andrius Krevnevičius su fotografu susibičiuliavo maždaug 1980 metais. Pasak smuikininko, šis buvo įdomus ir iš prigimties kūrybingas žmogus. „Jis man krito į akį ir širdį, nes buvo žmogus menininkas. Tai iš karto matėsi iš jo įsitraukimo į

darbą. Jis visur aktyviai dalyvaudavo: muzikiniuose renginiuose, Vilniaus rotušėje, Mažvydo bibliotekoje vykusiuose renginiuose. Man irgi teko visur koncertuoti, todėl tarp mūsų susiklostė malonus bendravimas. Algimantas pradėjo fotografuoti mano koncertinį kolektyvą – Smuikininkų ansamblį. Jis nepaprastai gerai pagaudavo situaciją“, – bičiulį prisiminė A. Krevnevičius.

Smuikininkas atkreipė dėmesį, kad A. Žižiūnas buvo profesionalus vyndirbys, bet pats, paradoksalu, alkoholio nevartojo. Be to, fotografas buvo itin darbštus menininkas, kurdavęs net ir sudėtingomis sąlygomis. „Jis turėjo glaustis rūsyje, kurį nuomojosi. Buitiniame standartiniam namo rūsyje, kuriame sunku apsiskuti, buvo visas jo archyvas, spauda ir fotolaboratorija“, – pasakojo smuikininkas.

A. Krevnevičius su bičiuliu dažniausiai bendraudavo telefonu, mat irgi, kaip pats sako, daug dirbdavo ir neturėjo laisvo laiko. Kartais draugai nuvykdavo į jūdviejų gimtąjį Kauną, kur aplankydavo šeimos narius. Fotografas įamžino kai kuriuos savo ir bičiulio smuikininko artimuosius.

Fotomenininko žmona P. R. Liubertaitė-Žižiūnienė pernai parašė A. Žižiūno biografiją „Lentis būti fotografu. Algimantas Žižiūnas: gyvenimas ir kūryba“. Pasak autorės, jis nuolat tobulino save, susitelkė į savo profesiją ir kryptingai siekė tikslo, „buvo santūrus, labai kuklus, rūstokai tvirtu būdo, slepiantis pernelyg didelį jautrumą – neišsiduoti, neatskleisti savo tikrosios esaties. Klasikinis vienišius, turintis subtilų humoro jausmą, maloniai bendraujantis ir kolegų bei bendradarbių prisimenamas kaip labai geras žmogus.“

– EMILIS JAKŠTYS –

Algimanto Žižiūno fotografijų paroda „Veidai ir mintys“ Vilniaus rotušėje veikia iki rugpjūčio 30 d.

Būti mielam / mielai

Giedrė Mačiulaitė. Unlovable. 2025

Neproporcingai didelė galva, mažas apvalainas kūnelis su trumpomis galūnėmis, didelės akys, putlūs skruostai, maža nosytė ir burnytė – būtent šios savybės, kiek teko susidurti, žmonėms kelia mielumą pojūtį; infantilumo požymiai, būdingi kūdikiams, mažiems gyvūnėliams ir personažams, kaip žymioji antropomorfinė katė Hello Kitty ar triušytė Miffy. „Mielumo pojūtis kyla iš paprastumo“, – rašo Singapūro nacionalinio universiteto lektorius Joelis Gn straipsnyje „Miela metafora: apie mielumą afektą, kalbą ir dizainą“ (*A lovable metaphor: On the affect, language and design of 'cute'*, 2016). Pasak autoriaus, paprastos, aptakios gyvūnėlių formos kelia simpatijos ir rūpestingumo jausmus. Tuo pat metu abiejų veikėjų antropomorfiškumas tampa ir indu vartotojų fantazijoms, lūkesčiams ar savirealizacijai. Abi veikėjos „gyvena“ itin žmogiškus gyvenimus – mezga socialinius ryšius, tvarko mielus reikaliukus, rengiasi žmonių drabužėliais ir panašiai. Jų mielas gyvenimo būdas praskleidžia ir už dvimačio pasaulio ribų – nešiodami veikėjų atributiką, atkartodami veikėjų rutiną žmonės ne tik išreiškia save, bet ir kuria tarpusavio santykius, mat mielumai yra labai efektyvus socialinis lubrikantas.

Tačiau mielumai sąsaja su infantilumu iš karto asocijuojasi su nenorimu dėmesiu, komentarais, klausimais, užgauliojimu, emocinių ir / ar fizinių ribų peržengimu. Aš ir tu, mes ir jos tikriausiai buvome mokomos būti gerutėmis, švelniausėmis zuikutėmis. Mielas vaizdas ar būdas sukelia stiprų emocinį, dažniausiai teigiamą, atsaką. Šito (primetina) išmokstama. Mielumas taip pat iš karto siejasi su moteriškumu, gal net labiau su mergaitiškumu. Gal dėl to, kad mielos prekės daugiausia reklamuojamos mergaitėms ir moterims ir pasižymi stereotipiniais moteriškumo bruožais – švelnumu, nuolankumu, rūpesčio siekimu ir davimu, pastelinėmis spalvomis. Mielos moterys iš karto laikomos infantiliomis, o mieli ar mielus daiktus mėgstantys berniukai, vaikinai ir vyrai iš karto nurašomi kaip nevyriški. Galbūt dėl to, kai mane pavadina miela, aš noriu staugti. Jaučiuosi ne miela, o kvaila. Jaučiuosi maža ir kvaila kaip niekad.

Pasak žodyno, miela – tai mylima, brangi; suteikianti pasitenkinimo, maloni; meili, mylimoji. Niekas blogo nereiškiančios, netgi pozityvios reikšmės. Tačiau angliškas *cute* kyla iš neigiamas asociacijas turinčio žodžio *acute* – ūmi (kalbant apie ligą) ar įžvalgi. Mieliau jau būčiau ūmi ir atstumianti. Noriu būti mylima, brangi ir maloni, bet persistengiu. Pamažu prarandu save mielume. Tampu tuščiagalviu pliušiniu žaisliuku. Mielumas perauga į rožinę meilumo pabaisą, pamažu šliaužiančią į edančią viską savo kelyje. Drebu jį pajautusi, jis mane pasiglemė. Bijau tapti kvailu zuikiu ant pagalvėlės, laukiančiu kito paglostymo ir pagyrimo. Dėl šių asociacijų mielumai tampa lyg uždraustu vaisiumi, kažkuo, kuo negaliu džiaugtis savyje, kituose ir aplinkoje. Miela mergina kaip dailus indelis fantazijoms ar žalia veja galios žaidimams. Tačiau Rytų Azijoje, o ypač Japonijoje, mielumai judėjimas, vadinamas *kawaii*, siejamas su išsilaisvinimu iš griežtų socialinių normų ir reiklios visuomenės standartų. *Kawaii* išlaisvina per žaidimą su socialinėmis taisyklėmis ir lyties normatyvais ir, priešingai nei vakarietiška mielumai sąvoka, nenuneigia galimybės būti *cool*, būti mielai, kiek vaikiškai, žaislingai yra įgalinantys veiksmi.

Galvodama apie savo santykį su mielumai prisimenu prieš metus vykusią parodą „miela, gražu, žavu / Cuute!!!“. Parodoje mielumai įgavo dantis, aštrias iltis ir giliai dreskiančius nagus. Tarp

rausvų tonų įsiterpė ir juodos voro kojos po saldaininiu drugeliu (Ievos Marijos Andrulytės „Beyond the Ken“), neapdirbtų šakų struktūros (Gabijos Pernavitės kūrinių ciklas „Jei netapai vandenynų, pašauk kaip laikosi marios paraudus“) bei įsibrovimas į nepažintą asmeninę erdvę (Nojaus Juškos „Už tavo kambario sienų: apie paslaptis“). Dar tarp švelnumo aštriai į atmintį įsirėžė Juliaus Jančiausko kūrinys „Tai dirgina“. Gyvių primenantys, tarsi prisilietimo laukiantys pakaušiai su lygiu sklasytumu ir pirštais, lyg bandančiais perplėsti skalpą. Nors kūrinys apie savo kūno, šiuo atveju – plaukų spalvos kontrolę, man jis susisiejo ir su nuolankumu. Kitos pakaušį matai tik būdamas aukščiau. Aukščiau mielos ir nusižeminusios, patvirtintos tik per Kitą. Prisimenu, kad priėjusi arčiau išgirdau pro apvalius garsiakalbius sklindantį skrebenimą. Kiek ilgai gali ištvirti klūpėdama ar pasilenkusi?

Žiaurus Nancie Naive kūrinys „Jane“ priminė apie opią feminicido problemą. Dvi imautės nusikaltimo ataskaitos tonu atpasakojo neatpažintos merginos – vadinamos Jane Doe – nužudymą. Paliepimai „būk miela“, „šypsokis“, „nesiraityk“ aidi galvoje, bet – „prisimink: kai tave nuskriaus, tai irgi tavo kaltė“. Tuomet ateina perspėjimai – „būk atsargi“, „neik iš namų vėlai vakare“, „nekalbėk su nepažįstamais“, „visada pranešk, kur eini“. Tik tu esi atsakinga už savo saugumą. Kitoje imautėje įdėta sidabrinė grandinėlė su raidės J formos pakabuku. Ji galėjo būti tavo draugė, sesuo, mama arba tu pati.

Mielumas atsiranda ir kasdienybės sėkmės ritualuose. Onos Barboros Šlapšinskaitės kūrinys „double yolk“ – širdelės, kruopščiai išgildintos iš kiaušinių lukštų ir lyg atsitiktinai sudėliotos ant lengvai peršviečiamo audinio. Dvigubas trynys simbolizuoja sėkmę. Kūrinio anotacijoje menininkė aprašė idilę obsesiškai sutvarkytame sode. Pagalvojau ir apie savikontrolę – kruopščius, apskaičiuotus judesius lukštenant kiaušinio lukštą į nedidelę trapią širdelę, atsargius delnus nešant jas iki ekspozicijų salės, švelnų prisilietimą jas dėliojant. Prisimenu savo nedrąsius žingsnius aplink kūrinių bijant įskelti širdutes.

Atsiimdama apdovanojimą aktorė ir dramaturgė Pheobe Waller-Bridge prisiminė mamos palinkėjimą – *be outrageous*. Margaret Atwood įvardytas vyras vujaristas, gyvenantis kiekvienos moters galvoje ir stebintis, taip pat ir kontroliuojantis, sakyti priešingai – būk miela ir mandagi. Vidinis diedo ir išorinis visuomenės balsas įskiepija baimę prasižengti. *East Asian Journal of Popular Culture* numerio, skirto mielumai tyrimams, sudarytojas ir mielumai tyrėjas Joshua Tayloras Dale'as įvade rašo, kad mielumai – tai pakvietimas draugauti, bendradarbiauti ar žaisti per emocinį atsaką. Atpažindami, kad objektas yra mielas, reaguojame į jo siekį būti suvoktam kaip mielumai, nesvarbu, tai objekto dizaino dalis ar savęs pateikimo elementas. Mielumas tampa į išorę nukreiptu ir į kitus orientuotu performatyviu veiksmu. Pasak Dale'o, taikant tokį požiūrį galima išplėsti mielumai reiškinį už pasyvaus infantiliškumo ribų ir perkelti jį į veikimo sritį. Taigi, mielumai galia ateina su pasirinkimu būti ar atrodyti mielumai / mielai. Sąmoningame sprendime yra galia, agentiškumas. Noriu norėti atvirai ir drąsiai, noriu nebijoti konfliktų ir konkurencijos, noriu tikėti savo sakomais ir rašomais žodžiais, o ne kritikuoti kiekvieną savo žingsnį. Noriu būti miela ir drąsi.

Nuogirdos iš „Literatūros salų“

Klasikai mums skyrė bausmę ir šios Salos yra skirtos bausmei atlikti.

Mindaugas Kvietkauskas

Taip gražiai susisieja, kad nors verk.
Bronė Stundžienė

Reikia nieko netrukdyti, net savęs.
Paula Lāce

Šiuo metu mane tenkina sintetinis skonis.
Monika Vilkauskaitė

Vos iškrenta maistas, nieko nebereikia.
Ieva Kristinaitytė

Svarbūs išprotėjimai, bet svarbu ir Nacionalinė kultūros ir meno premija.
Pijus Opera

Sėdi dviese ir gedi: grikliai.
Danielė Ramanauskaitė

Ir Stokholme galima būtų gyventi ir juokauti, peizažas netrukdytų.
Gintaras Grajauskas

Reikia įtraukti ir tuos rašytojus, kurie čia kabo kaip skalbiniai.
Laima Kreivytė

Tu mėgsti visokias mankštas ir formas.
Ieva Bieliūnaitė

Turėjau bandomuosius pusryčius ir normalius.
Augustina Andriūškevičiūtė

Pereinam prie kito dalyko, gal Kantas neužpyks ant manęs.
Arnoldas Šumanas

Kartais pametu mintį vidury anekdoto ir paskui juokiuosi.
Lukas Šidlauskas

Įvertinkim savo skrandžio gebą.
Kornelija Mikalauskaitė

Matai, skaitytojau? Mes jau čia.
Iveta Ivanauskaitė

Neturit žuvies ant liežuvio galo?
Aistė Kučinskienė

Ir vyras juokiasi iš to netikėtumo, kad sutilpo į skrynią.
Ignas Račickas

Nemėgstu žmonėms skaityti iš lapų, jie patys moka skaityti. Bet ketvirtą dieną nebeimprovizuosiu.
Žana Raškevičiūtė

Per šitą pranešimą atsisėdau prie lango. Ir nesigailiu.
Marijus Šidlauskas

Jis gali pasigirti, kad turi prieigą prie tualetinio popieriaus.
Valdemaras Klumbys

Tie, kurie išėjo kavos, dar nė vienas negrįžo.
Laima Kreivytė

Kodėl į tikrovę reaguojame leisdami šitas trumpas garų serijas?
Mindaugas Kvietkauskas

Kai Dievas sukūrė žmogų, nebesakė, kad tai gera, matyt, žinojo, ką daro.
Marijus Šidlauskas

Galit nueiti sausainiuko užkąsti, neįsiseisui.
Justina Semčenkaitė

Aristokratas paslysta ant banano žievės ir supranta, kad yra pavaldus dėsniams.
Teodora Grigaitė

Santykiavimas vagoje yra paplitusi žemdirbių tradicija.
Bronė Stundžienė

Yra lyčių lygybė, nes ir moterys, ir vyrai sėdi kalėjime.
Ieva Kristinaitytė

Apie humorą nereikia galvoti. Tik vadovautis.
Marijus Šidlauskas

Mergaitė siuvinėtais džinsais

Klausučių kaimo pradinė mokykla – mano mokykla nevisiškai tiesiogine prasme ar požiūriu. Mums su Roma tai buvo pradinė draugystės, erotikos, grožio ir svajonių mokykla.

Nebuvau šios įstaigos mokinė. Turėjau privilegiją joje lankytis per mokinių atostogas. Šioje ypatingoje įstaigoje mokytoja dirbo mano vienmetės draugės Romos mama. Virš mokyklos, antrame pastato aukšte, buvo įkurti du valdiški butai mokytojų šeimoms. Klausučių pradinės mokyklos mokytojos ir mano tetos šeimai – pastarojoje mokytojai buvo du, važinėdavo autobusu į Butniūnų kaimo aštuonmetę už keleto kilometrų.

Mokytojų šeimų butų laiptinės aikštelėje stovėjo ilgas medinis suolas. Po ilgesnio laiko susitikusios su Roma iš džiugaus susijaudinimo vos galėdavome viena kitai prartarti žodį. Sėsdavomės to suolo galuose ir po truputį, vis pasijuokdamos, artindavomės viena prie kitos tarytum tiltu. Laiptinėje buvo šilta ir šviesu, čia mus šildė ir nekalta vaikiška abipusė meilė. Kol galiausiai kas nors praverdavo duris, ragindamas skirtis – valgyti, miegoti. Mokytojos duktė Roma turėjo ir kitų kaimo vaikams privalomų darbų. Po pamokų mokytojų laukdavo karvės, kiaulės, vištos, triušiai, daržai ar šienas. Taip sovietinė sistema įsivaizdavo tobulą kaimo mokytojo gyvenimą. Toks jis, tuometinėmis mano akimis, ir buvo. Su gyvulėliais ant žemės, su lūžtančiomis knygų lentynomis aukščiau. Savo tetą prisimenu skaitančią vakarais, akiniais pabalnota nosimi – tai man reiškė, kad ji tikrai protinga. Sakydavo, kad prie knygos – jos laimingiausios gyvenimo valandos.

Butai buvo be vandentiekio ir kanalizacijos, vandenį iš šulinio kibirais tekdavo užsinešti laiptais aukštyn, tokia pačia tvarka žemyn keliaudavo paplautos. Paleidus vidurius, iki lauko tualetu galėjai ir nebesuspėti. Jeigu kam nors panašiai nepasisekė, nutikimas nebuvo juokingas, anekdotų apie tai niekas nepasakojo. Sykį susukus pilvą, panaudojau polietileninį maišelį, jį pabandžiau atsargiai nuleisti žemyn pro langą. Ankstyva mokyklos mokytoja, atradusi keistą dovanėlę anksčiau už mane, spėliojo, kas gi čia taip bjauriai pokštauja. Pasirinkau patylėti.

Iki šiol prisimenu šviežiai latviškais emaliniais dažais išdažytos mokyklos salės kvapą. Erdvė, kurioje palei vieną sieną stovėjo juodas pianinas, palei kitą – medinė gimnastikos sienelė, atrodo įkvepianti. Tobula, asketiška scena savęs negebančiam suvokti „aš“, nesuvaldytai minčiai, neapibrėžtam garsui. Čia mano balsas skambėjo, o kūnas užėmė reikšmingą vietą. Kiekvienas judesys, kaip man atrodo, tapdavo ryškus, kaip kad tampa bet kuris judantis objektas ten, kur aplink tvyro daiktais ar bruzdesiu neužgriozdinti laikas ir erdvė. Šokdavau priešais, kaip įsivaizdavau, geranoriškai nusiteikusias nematomas dvasias, vaидуoklius ar visa regintį Dievą. Mano draugė buvo supratinga veiksmo bendrininkė – scenos veikėja ir žiūrovė.

Betgi ten, kur daug Dievo, beveik visada netrūksta ir velniavos. Dabar galėčiau sakyti, kad kur kas geriau visiems būtų buvę, jei draugės mamos stalčiuje nebūtume radusios tų pornografinių nuotraukų. Labiausiai prisimenu valtyje nufotografuotus išsikėtojusius nuogalius, vienas jų – vyrukas padžiūvusiais raumenimis ir neįtikėtinais stambiu, kaip mums pasirodė, lyties organu. Tarsi visa jo vyriška stiprybė būtų susitelkusi vien tik ten. Mums, dvylikametėms, tokie vaizdai labiau priminė vaikams skirtas šurpes nei ką nors,

Persodinimas

► Atkelta iš p. 8

JONAS. Aš nesu jos pasaulis. Ir ne jos sūnus.
GABRIELIUS. Tu kaip skylė jos širdy. Dovydo formos skylė.
JONAS. Aš ne skylė. Aš neužmušiau Dovydo. Jis par-krito. Ir jis prievartavo mano brolių.
GABRIELIUS. Taip, dabar jau visi viską žinom.
JONAS. Ir kad tu lindai prie jo.

Gabrielius tyli. Jonas per galvą nusitraukia kalinio švarką, nusimauna kelnes. Pasimato daugiau sutvars-tytų vietų. Drabužius ramiai sudeda ant žemės. Pas-kui lengvai nusega apykoję, padeda ją šalia suolo

GABRIELIUS (*po pauzės*). Persodinimas – net ne bausmė už nusikaltimą. Persodinimas – bausmė, kad esi, kad buvai laimingesnis... už Dovydą. Ir net už mus visus. Mes visi nubausti.

Gabrielius gurkšnoja arbatą

GABRIELIUS (*po pauzės parodo į žaizdas*). Dar krau-juoja?

JONAS (*kilsteli koją, kur buvo apykoję*). Nuo pat pra-džių. Ar tave teis?

Pauzė

GABRIELIUS. Jis nebepasiskųs. Iš dalies man labai padėjai.
JONAS. Šlykštus iškrypėlis.
GABRIELIUS. Man labai gaila. Aš jau nubaustas. Iki gyvos galvos nubaustas.
JONAS. Nubaustas. Gali pasiimti. Arba grąžink jai. Čia ji numezgė. (*Nusijuokia, paspiria ant žemės besivoliojan-čius drabužius*)
GABRIELIUS (*po pauzės*). Kur eisi? Ką darysi?
JONAS. Kol kas liksiu čia. (*Patapšnoja per suoliuką*)
Turiu laiko pagalvoti.

Scenos gilumoje pasirodo Veronika. Apsirengusi kostiumėliu, susiūkavusi, pasitempusi

VERONIKA (*nemato, kad Jonas nusisegė apykoję, šaukia iš toli*). Jonai, einam namo. Laikas arbatos.

Veronika prieina, suolas tampa ją atribojančia kliū-timi. Jonas atsistoja. Gabrielius ramiai sėdi

JONAS. Aš neisiu.
VERONIKA. Jonai, niekas nepasikeitė. Tu persodintas. Tu mums kaip sūnus, tu man tikras sūnus. Kaip Dovydas.
JONAS. Veronika, aš negrįšiu.
VERONIKA. Ne tau spręsti.
JONAS. Šį kartą man.

Jonas išeina

GABRIELIUS. Leisk jam. Užtenka jau. Paleisk. (*Po pauzės*) Paleiskim jį. Abu juos paleiskim.

džinsai nebuvo mados avangarde. O tie netgi nebuvo fir-miniai. Ir būtent siuvinėtos gėlės ant paprasto sovietinės pramonės gaminio, apgulusio sumoteriškėjusius paauglės klubus, tapo tuo, kas man skleidėsi kaip revoliucingas gėris, užuomina į nematomą grožį, racionalumą, kūrybą, drąsą, gebėjimą išeiti iš taisyklės, padiktuoti savo tiesą, galų gale – pasikliauti savimi. Drąsiai, linksmai, išdidžiai. Nesivaikant visuotinai priimtų standartų. Jau paauglystės metais siekti firminių „Wrangler“ ar „Levi Strauss“, tur-guje pas spekuliantus kainuojančių tiek, kiek daugelis neuždirbdavo ir per mėnesį, man atrodė amoralu ir ab-surdiška. Už pirmąjį savo atlyginimą, padirbusi kur nors gamykloje ar kolūkyje, svajojau nusipirkti ne džinsus, o kambarinį gauruotą šuniuką.

Mergina siuvinėtais džinsais nebuvo perdėm liekna, gal greičiau priešingai. Į akis krito tvirti platoki klubai, ku-rie tarsi ir nebuvo to meto grožio standartas paauglei. Prie tvirto merginos stoto gražiai derėjo skaisčius veidas, vešlių tamsių plaukų kasa, skaidri plati šypsena. Mudviem su Roma ši visuma reiškė pasigėrėtiną grožį ir meilės, dar ne-įsikūnijusios, pažadą. Jautėmės tą mergaitę įsimylėjusios. Nesavanaudiškai, neskausmingai susidūrusios su meile, neturinčia praeities nei ateities, bet kažkaip susijusia su tuo, kas nekintama. Galbūt amžinybe? Tam tikras tos mei-lingos asmenybės apkūnumas mums atrodė tarsi naujas, nepripažintas grožio standartas, jautėmės jo atradėjos. Su-vokimas apie tai užgulė mane tarsi atsakomybė: atradęs naują grožį privalai apie jį paskelbti, jį paženklinti, išaukš-tinti, išryškinti, apdovanoti. Bet kaipgi tai turėtų atrodyti?

Vieną tų trumpos stovyklos dienų pasiūliau Romai suskinti džinsuotai mergaitei puokštelę, prisegti prie jos raštelį, kam skirta. Kokios tai buvo gėlės? Prisimenu tik užrašą „Mergaitei siuvinėtais džinsais“ ir nervą, kai prieš stovyklautojų darbo dienos pabaigą padėjome gėles kaž-kur šešėlyje prie mokyklos durų. Ar pritaisėme prie durų rankenos? Visa tai tarsi kokios nematomos žiedadulkės lydėjo kutenantis, kvapą gniaužiantis jaudulys. Vaizdavo-mės, kaip mūsų pripažinimo ženklas atsiduria mūsų gar-binamos merginos rankose. Ir, žinoma, tai visiškai nieko bendra neturėjo su tomis gąsdinančiomis nuotraukomis pradinės mokyklos mokytojos stalčiuje. O gal vis dėlto priešingai – kaip tik turėjo? Galbūt tai, ką pamatėme tose nuotraukose, pasirodė kaip tikras bet kurio vyro pavojus, grožį ir švelnumą pakeičiant jėga, agresija, nuspėjamu brutalumu. Ankstyvoje paauglystėje, atrodytų, jau turėjo-me tam tikrą kultūrinį užtaisą, kuris įgalina pakoreguoti ne itin saugų ir ne visada gražų pasaulį. Žinoma, buvome linkusios supratingai manyti, kad mūsų puokštelę mergi-na priims kaip ženklą iš paslaptingo vaikino, bet mums tai neturėjo didelės reikšmės. Svajojome padovanoti jai akimirkos laimę, atsidėkodamos už suteiktą džiaugsmą ja grožėtis. Galų gale grožėjomės tuo, ką sumanėme ir įgy-vendinome, šis mažas veiksmas buvo pasigėrėtinas mūsų kūrinys, performansas. Per jį jutome savo galią, kūrybinę energiją mus nešė ten, kur dar nebuvome, užpildė mūsų mintis kažkuo, ko dar nebuvome mačiusios nei girdėju-sios, nei pačios sugalvojusios kada nors anksčiau.

– SARA POISSON –

Giedrės Kazlauskaitės piešinys

VERONIKA. Ne ne ne.

Gabrielius žiūri į Veroniką, mėgina ją paimti už rankos. Ši atstumia jį

GABRIELIUS. Tu nesigaili. Tu nieko nesigaili.
VERONIKA. O tu? Tu ko nors gailiesi? Žinoma, aš ne-patikėčiau, kad lindai prie jo...
GABRIELIUS. O tu jį mušei. Kankinai jį.
VERONIKA. O ką man reikėjo daryti? Ar galėjau leisti jam prisigalvoti visų tų dalykų apie tave? Visų tų šlykšty-nių, tų bjaurasčių apie mūsų šeimą? Kad eitų ir pasakotų visiems? Darytų mums gėdą? Ar aš turėjau kitą išeitį? Tu juk tylėjai. Nieko nedarei. Tau juk menas rūpi. Prasigėręs menininkas!..

GABRIELIUS (*išsitraukia gertuvę, užsiverčia, žagte-li*). Aš būčiau sustojęs, jei ne tu.

Veronika sušnypščia

GABRIELIUS. Man labai gaila, Veronika.

Gabrielius pasilenkęs surenka Jono drabužius, užsimeta ant pečių švarką. Veronika į jį nežiūri. Gabrielius išeina. Veronika atsisėda ant suoliuko. Sėdi. Verkia

Pabaiga

– RIMA MALICKAITĖ –

Žanrų vaiduokliai: kelionės pasakojimas

Žanras, besivaidenantis skirtinguose diskursuose

Visus žanrus atpažįstame iš pasikartojančių temų, tropų, naratyvinių ėjimų, tačiau bet kuris žanras gyvas tik todėl, kad nuolat randama būdų atsinaujinti – dažniausiai pasitelkiant kitus žanrus ar naujas medijas. Vaiduokliškose literatūrinių žanrų gretose vienas yra ypač takus, beveik niekada neišsitenkantis vieno diskurso rėmuose – tai kelionės pasakojimas. Turintis bene ilgiausią istoriją, itin paplitęs didžiųjų geografinių atradimų laikais, šis žanras neišnyko net ir žmonijai prisijaukinus Žemės rutulį.

Kas lemia šio žanro neišsenkamumą, jei pažintinė literatūrinių kelionių pasakojimų funkcija šiuolaikiniame pasaulyje nebėra svarbiausia? Atrodo, kad žanro gyvybingumą nulėmė visų pirma atsigręžimas į kelionę išgyvenantį subjektą. Pasaulį anapus pažįstamos kasdienybės erdvės keliautojas patiria *savo kūnu* ir sugrįžta, jei sugrįžta, vienaip ar kitaip pasikeitęs. Užrašytas pasakojimas apie kelionę liudija išgyventą autentišką nuotykį, paverčia asmeninę patirtį kultūros faktu. Dėsninga, kad didžioji dauguma šiuolaikinių kelionių romanų – tai pasakojimai pirmuoju asmeniu. Pasibaigus didžiųjų kolonijinių atradimų epochai, tebesitęsias asmeninių horizontų ir vidinių erdvių praplėtimo idėjų įkvėptos kelionės. „Pirmą kartą patekusi į svečią šalį, – dalinosi Jurga Ivanauskaitė, – visuomet jaučiu, kad manyje subanguoja ir atgyja nauja erdvė, iki tol buvusi tik balta dėmė neištirtame kontinente“ („Kelionių alchemija“, 2003). XXI a. gyventojams tenka susidurti ir su unikaliomis pagundomis: galimybė viešinti „egodokumentiką“ realiu laiku bei kartografuoti savus išgyvenimus, suteikiant jiems tikslas „Google Maps“ koordinatas. Technologijos pasiūlo naujų struktūrų keliautojo patirčiai įforminti / įprasminti ir neišvengiamai paveikia kelionių pasakojimų žanrą.

Cambridge History of Travel Writing (2019) apibrėžia kelionės pasakojimą labai plačiai – kaip užrašytą pasakojimą apie kelionę, kurią yra atlikęs pats autorius. Toks apibrėžimas išryškina kai ką labai svarbaus – detektyvo ir distopijos žanriniai ypatumai paprastai nusakomi be nuorodos į autoriaus figūrą, o kelionių pasakojimuose santykis su tikrove, autobiografiškumo / fikciškumo ir autentiškumo klausimai atsiduria žanrinės diskusijos centre. Tai nereiškia, kad kelionės pasakojimo neįmanoma apibrėžti implicitiškai, remiantis išskirtinai teksto savybėmis – ypač jeigu kalbama apie romaną, o ne visus iš karto kelionių naratyvus (dienoraščius, laiškus, užrašus, apybraižas, diplomatinės ir mokslinės ataskaitas, kelionių vadovus ir t. t.). Kelionių romaną galėtume apibrėžti kaip tokį pasakojimą, kuriame naratyvinė struktūra neatsiejama nuo kelionės maršruto sekos (fikciškumo laipsnis šiuo atveju nerūpėtų). Tuomet tai būtų *visų pirma* kelionės pasakojimas, net jei turėtų ir kitokių žanrinių bruožų.

Piligriminio kelionių pasakojimai tam tikra prasme yra visų šiuolaikinių kelionių romanų pirmtakai. Būtent Viduramžių piligriminio kelionių tradicijos suteikė kultūrinės reikšmės individualiajai patirčiai ir pasiūlė kelionių aprašymų struktūrą. Įdomu, kad vienas ankstyviausių žinomų piligriminio kelionių pasakojimų europinėje tradicijoje priklauso moters autorystei – tai maždaug IV a. pabaigoje gyvenusios Egerios laiškas tikėjimo seserims apie kelerius metus trūkusią kelionę į Šventąją Žemę. Šis tik dalinai ir kur kas vėlesniuose nuorašuose išlikęs tekstas dar kartais laikomas Ispanijos moterų literatūros pradžia. Autorinė moterų literatūra Anglijoje irgi prasideda nuo piligriminio kelionių aprašymo – tai XIV–XV a. gyvenusios Margery Kempe padiktuota knyga apie jos keliones ir mistinę patirtį (šis kūrinys kartais vadinamas ir pirmąja autobiografija anglų kalba). Taigi kelionių pasakojimai yra neatsiejama Vakarų autobiografinės literatūros ir moterų literatūros istorijos dalis.

Imelda Vedrickaitė knygoje „Kelionė. Keliautojas. Literatūra“ (2010) konstatavo, kad piligriminio kelionių įkvėptų literatūrinių pasakojimų lietuvių tradicijoje yra reta. Be Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio „Kelionės į Jeruzalę“, „radikalios piligrimystės“ apraiškų mokslininkė atranda tik Jurgos Ivanauskaitės Tibeto trilogijoje. „Neradikalios piligrimystės“ naratyvų, numanoma, rastume daugiau. Bet svarbiausia tai, kad piligriminei kelionei būdingas tikėjimas (jog egzistuoja galios vietos, kurių lankymas esmiškai transformuoja subjektą) dažnai glūdi ir sekuliarių keliautojų pasąmonėje – pasirinkta vieta (kažkodėl būtent *ši* iš visų įmanomų) privalo būti ypatinga, ji turi mus atnaujinti, atjauninti, nustebinti, praturtinti, atpalaiduoti, įkvėpti ir pan. Savanoriška kelionė, atliekama ne iš prievartos ar būtinybės, visada yra savotiška utopija, o siekis paversti ją pasakojimu byloja, kad kelionė suvokiama kaip vertinga kultūrinė ir egzistencinė patirtis. Vedrickaitė atkreipė dėmesį į tai, kad krikščioniškojoje tradicijoje kelionės pasakojimas dažnai suvokiamas kaip gyvenimo vadovas, dorybių žinybas. Kelionė tik tuomet verta aprašyti, jei siekiama vidinio gyvenimo

tobulinimo ir tame kelyje susiduriama su iššūkiais ir nuotykiu. Kažkuriuo metu krikščionims piligrimams tapo svarbu ne tik nukeliauti į šventąją vietą, bet ir per paviešintą pasakojimą įtvirtinti savo naują statusą bei „pasidailinti Dievo palaiminimu su gentimi“. Didžioji dalis šių pasakojimų rėmėsi tam tikra schema ir net plagijavo kitus pasakojimus, tad apie autentiškumą nebuvo kalbos. Tačiau kelionės logika grįsto pasakojimo forma ilgainiui, anot Vedrickaitės, „pasirodė esanti palanki kaupti nevienalyčius pasaulio fragmentus ir sieti juos enciklopediniu principu“ – kelionės siužetas lyg siūlas, ant kurio galima verti bet kokius karoliukus.

Nors greta į autentiškumą pretenduojančių pasakojimų visuomet egzistavo ir mitologinių bei išgalvotų kelionių pasakojimų tradicija, būtent romantinėje vaizduotėje kelionės liudijimas pradėjo užleisti vietą literatūriškumui, vaizduotei ir impresijoms. Kadangi kelionių aprašymai tuo metu jau sudarė nemažą korpusą ir formavo tradiciją, skaitytojų lūkesčių horizontą, kuriame atpažįstamumas turėjo derėti su naujumu, rašytojai ėmėsi įvairių gudrybių. Literatūroje nebe vietų egzotiškumas ar dvasinės paieškos, o paties keliautojo figūra tapo pagrindiniu kelionės turiniu. Laurence'o Sterne'o „Sentimentali kelionė“ (1768) žymi šį perėjimą. Nuo tol keliautojo impresijos, įvairiausi atsitiktinimai pasidarė gal net svarbesni už patį maršrutą. Šalia piligrimo, kurį traukia „galios vietos“, ir keliauninko mokslininko, atrandančio pasaulį visiems, kultūriškai sankcionuotas tapo ir lengvabūdiškas keliautojas, kuriam nauja vieta yra tik proga *kažką* patirti. Romantinę tradiciją paveldėjęs šiuolaikinis žmogus nebesugebėjo nepastebėti savęs peizaže, į jį neįsirašyti. XIX a. keliautojų skaičiai Europoje išaugo eksponentiškai, įvyko laisvalaikio kelionių demokratizacija. Masinis turizmas pradėjo formuotis kaip socialinis reiškinys, nuo kurio siekė atsiriboti autentiškų kelionių įspūdžių siekiantys rašytojai. Ieškant alternatyvų, dažnai buvo atsigręžiama būtent į piligriminio kelionių tradiciją.

Vienai kartai priklausantys (ir net tais pačiais 1985 m. gimę) lietuvių rašytojai Narius Kairys ir Vaiva Rykštaitė yra parašę kelionių knygų, kurios, mano manymu, gali būti perskaitytos kaip šiuolaikiniai pilgriminiai pasakojimai.

Kelionių pasakojimai kaip pilgrimystės antropologija

Nariaus Kairio „Toliau nei vandenynas“ (2019) yra debiutinis romanas, kuriame veikejas-pasakotojas leidžiasi į kelionę – pradžioje autostopu iki Prancūzijos, o toliau pėsčiomis Šv. Jokūbo keliu. Antroji Kairio knyga „Yura yura. 88 šventyklų kelias“ (2024), taip pat grįsta pilgriminės kelionės Japonijoje maršrutu, jau yra ne (auto)-fikcinis romanas, o iš įvairaus ilgio esė susidedantis autobiografinis pasakojimas. Kairys yra parašęs ir daugiau kelionių įkvėptų esė ir apybraižų, publikuotų periodikoje, tačiau dėsninga, kad būtent pilgriminės kelionės suvokiama kaip romano formos ar romano apimties knygos verta medžiaga. Atrodo, jog tam, kad susidėliotų kelionės romanas, fizinė kelionė turi įgauti alegorijos matmenį.

Abiejuose Kairio knygose pasakotojas reflektuoja savo vaidmens ambivalentiškumą: jei religijos neapraktikuojantis žmogus leidžiasi į kelionę piligrimu maršrutu – ar tai reiškia, kad jis tampa pilgrimu? Vedrickaitė tiek Našlaitėlio, tiek Ivanauskaitės pasakojimus yra priskyrusi prie „radikalios pilgrimystės“ pavyzdžių (kas, matyt, reiškia, kad nuo pat pradžių abiem tai yra mistinė kelionė). Tokiu atveju Nariaus Kairio pasakojimai – tai „švelnios pilgrimystės“ pavyzdžiai, kur subjekto virsmo kryptis nėra iš anksto nubrėžta. Abiejų kelionių naratyvų atvejais galima teigti, kad pasakotojai, pradžioje būdami turistais, žaidžiančiais pilgrimus, kelionės metu pavirsta tikrais pilgrimais tuomet, kai iškyla grėsmė nepasiekti tikslo, nebesugrįžti namo, kai kelionė nustoja būti suplanuota, iš anksto kontroliuojamu nustatytos trukmės turu ir priverčia keliautoją pasiduoti „vietos galiai“.

Tarp dviejų Kairio knygų mezgasi dialogas – nors jos priklauso skirtingiems diskursams (*fiction* ir *nonfiction*), antroji tampa pirmosios tęsiniu ir komentaru. Ketvirtame knygos skyriuje pavadinimu „Šiuolaikinis pilgrimas: nei čia, nei nebe“ teigiama, kad „nebėra esminio skirtumo tarp turisto ar pilgrimo, nes tiek vieno, tiek kito pirminė intencija ta pati – aplankyti ypatingą vietą“, „nesvarbu, kuo save laikai [...], vis vien viliesi, kad kelio gale tavęs lauks stebuklas“. Siekdamas antropologiškai apibrėžti šiuolaikinį pilgrimą, autorius analizuoja ir savo paties romaną, priedamas išvadą, kad pilgrimo „kelionė nėra linijinė ir baigtinė, ji primena judėjimą Möbiiaus lapu“. Kairiui pilgrimystė nėra anachronistiška, vien tik konkrečių religinių praktikų ribose reikšminga sąvoka, žyminti eskapistinį požiūrį į pasaulį. Jam būti pilgrimu reiškia „jausti nūdienos tikrovės pulsą“.

Esminis skirtumas tarp dviejų knygų – romanizuoto ir autobiografinio kelionės pasakojimo – išbandomos skirtingos pasakojimo technikos. Romano atveju siekiama kurti intriga, todėl neužbėgama įvykiams už akių: fikcinio romano pasakotojui gali nutikti *bet kas* – jis gali pasiekti savo tikslą, bet gali ir pasimesti, žūti. Autobiografinio kelionės pasakojimo atveju skaitytojas pradeda skaityti, žinodamas, kad autorius kelionėje ne tik išgyvens, bet ir turės noro apie ją papasakoti. „88 šventyklų kelyje“ atsiranda daug proleptinių fragmentų, ateitis išibrauna į kelionės laiką, intriga nebe ta, kas nutiks keliautojui, bet kas nutiks pasakotojui, prisimenančiam pandemijos metų kelionę, kad susigyventų su naująja karo realybe. Kad ir kokia beprasmė sekuliariai ir į produktyvumą orientuotai šiuolaikinei kultūrai atrodytų pilgrimo kelionė, ji, anot rašytojo, turi savyje užslėptą judėjimo-veiksmo ir nušvitimo pažadą, kuris kolektyvinėmis prasmės praradimo akimirkomis atrodo patrauklesnis už grimzdimą į bejėgiškumą.

Tokiu būdu pilgrimystė (kelionė pėsčiomis) suvokiama ne kaip tikslo (mistinio patyrimo, stebuklo) siekimas, bet kaip vienas iš šiuolaikiniam žmogui prieinamų autentiškų gyvenimo būdų. Kairio knygose ėjimas tampa savytikslu, savotišku apsidimu ir sykiu conceptualizuojamas kaip etiškas pasirinkimas. Nušvitimas, malonė gali įvykti, o gali ir neįvykti, bet, net ir netekdamas aiškaus tikslo, judėjimas nepraranda prasmės.

Japoniška sąvoka *yura yura* („svyruoti“, „banguoti“) dėl fonetinės ir dalinės reikšmės giminystės su *jūra* aktualizuoja pavadinime ambivalentišką atpažįstamumo / keistumo momentą. Panašus lingvistinis atpažinimas įvyksta ir Vaivos Rykštaitės romane „Viena Indijoje“: aplankiusi nedidelį Tur Tuko kaimelį prie Indijos ir Pakistano sienos, kur žmonės kalba „balčių“ kalba, autorė išgirsta, kad padėka šia kalba skamba kaip „ačiū“, ir „per kūną nubėga šurpuliukas“. Išryškindami šiuos epizodus, abu pasakotojai tarsi pažymi, kad net ir egzotiškas *kitas* kartais gali atsiskleisti kaip slapta giminaitis, kad tolimuose pasaulio kraštuose įmanoma pasijusti kaip namie.

Pokolonijinės bastūnės kelionė kaip tapsmas žmogui

Vaivos Rykštaitės „Viena Indijoje“ pirmą kartą pasirodė 2014 m. ir po 10 metų sulaukė pakartotinio leidimo. Naujojo leidimo viršelyje Rykštaitė – tiek komercinio pasisekimo, tiek ekspertų pripažinimo sulaukusi rašytoja – prisipažįsta, kad būtent šią knygą laiko savo geriausią knygą. Knygą siūloma skaityti kaip autobiografiją: „Visa, kas joje papasakota, nutiko iš tiesų. Nieko neperdedu, kai ką nutylėjau.“ „Viena Indijoje“ nėra pilgriminės kelionės pagrindu sukurta knyga, bet ją galima priskirti prie dvasinių paieškų naratyvų, kurie sudaro reikšmingą kelionių pasakojimų apie Indiją Vakarų literatūroje dalį. Knyga jungia į vieną pasakojimą kelias skirtingas keliones į Indiją, tarp kurių keliautoją kaskart ištinka sugrįžimo į Europą šokas: „Vakarų pasaulis [...] atrodo kaip nervingas prisiminimas, kurį norisi nuvyti šalin.“

Pasakotoja nuo pirmų puslapių pateikia save ne kaip komforto siekiančią turistę, bet kaip keliautoją hipę, kuri nesibaimina gyventi pigiausiuose būstuose nesaugiuose rajonuose, valgyti sanitarijos principų nesilaikančiose vietinėse užseigose ir veltis į visokiausius nuotykius. Pasakotojai būdinga dvejopa optika: kartais ji žiūri į vietinius gyventojus egzotizuojančiu žvilgsniu, kartais – refleksyvesniu pokolonijiniu. Pasakojimas sluoksniuojasi taip, kaip yra būdinga autobiografiniams kelionių naratyvams: kelionės įvykių plotmė; tekstų tekste, reflektuojančių kelionės patirtį, plotmė (cituojami elektroniniai laišakai mamai, draugams); naratyvo plotmė (apie kelionę pasakojama tai esamuoj, tai būtuoj laiku). Santykiai tarp šių trijų plotmių skirtingai reiškiasi įvairiuose kelionių pasakojimuose – tarkime, Nariaus Kairio knygose pasakotojas pasirodo užrašantis įspūdžius kelionės metu. Kelionės pasakojimai dažnai dar vadinami „mišriuoju žanru“, nes jiems būdinga inkorporuoti įvairių diskursų fragmentus.

Rykštaitės knygos pavadinime užkoduotos keliautojos filosofijos esmė – kad keliauti reikia vienai, tik tuomet kelionė tampa tikruoju kitos šalies pažinimu ir žmogiškumo mokykla: „Baisu nebent naktimis, kai atsibudusi tamsoje nebeprisimenu, kokiame kambaryje esu ir kur šviesos jungiklis. Tačiau niekada nesijaučiu vieniša. Priešingai, vienatvėje tampu pažeidžiamesnė, todėl ir atviresnė žmonėms.“ Apie grįžimą į gimtąjį kraštą iš viso nėra kalbos, pasakotoja pasirodo kaip šiuolaikinė nomadė ir avantiūristė, kuriai „kritinis kelionės taškas“ yra persisotinimo įspūdžiais momentas, įvardijamas kaip „įspūdžių krizė“. Ši krizė pagimdo ir gilesnes įžvalgas, verčiančias suabejoti kelionės prasmingumu: „ežerui nusispjaut, kad aš į jį žiūriu, kad aš čia atsibeldžiau [...] dulkėtais keliais, kratydamasi surūdijusiu džipu, uosdama svetimą prakaitą“. ►

Archyvų razinkos (9)

Tekstą pradėsiu nuo bambėjimo ir aukšto laipsnio moralizavimo, tad jei nesate šio žanro gerbėjai, rekomenduoju pirmas dvi pastraipas praleisti. Likusiems su manimi – bambeklė Archyvė B. nori jums šį tą papostringauti. Jeigu matėte diskusijas socialiniuose tinkluose ar girdėjote pasakojimus iš lūpų į lūpas, galėjo pasirodyti, kad pastaruoju metu „-iausieji“ žmonės įgyvendina projektą „Archyvas be skaitytojų ir tyrėjų“. Pagrindinis tikslas – trijų archyvų skaityklas sutalpinti degtukų dėžutėje. Kitaip tariant, sugrūsti jas į vieną, beveik beorę, patalpą. Neabejotina, kad toks mobilizacijos planas skamba ambicingai ir net patraukliai. Sutaupysime elektros, tuščiose pastato erdvėse ganysis iš saugyklų išlaisvintos kūrėjų dvaselės, suaktyvės dulkių turizmas. Svarbiausia – liks vietos parodoms, kurias aplankysime mes, patys sau faini (archyvarai), o jei užklys Skrajojantis Olandas, vienas kitas lankytojas – turėsime net ką įrašyti ataskaiton! Taigi viskas apskaičiuota, pamatuota dešimt kartų, kaip lietuviškos patarlės moko, išskyrus vieną smulkmę – skaitytojas, net su kafkiškom metamorfozėm, degtukų dėžutėje vargiai norės užsibūti, o juolab į ją sugrįžti. Tamsu, karšta, nėra kuo kvėpuoti, nuolat įsitraukiama į smurtą artimoj aplinkoj, su alkūne stuktelint šalimais dirbančiam kolegai.

Skaityklų reorganizacija kelia daug klausimų ir neramina net mane, nuo gyvenamos tikrovės atitrūkusį personažą. Ar projektuojant *Naująjį* archyvų pastatą nebuvo iš anksto numatytos skaityklų erdvės, jeigu atliekamos migracijos „lydekai paliepus, man panorėjus“? Juk pagrindinis archyvo klientas neabejotinai – skaitytojas. Trijų archyvų skaityklų perkėlimas į užuolaidom iščiustytą

degtukų dėžutę, rodosi, motyvuojamas metiniu lankytojų skaičiumi. Tačiau degtukų dėžutė niekur nedings, nesvarbu – jos viduje sėdi vienas ar dešimt skaitytojų (nepamirškime ir darbuotojų). Kaip Archyvė B. dar nuo pirmų *razinkų*, nugulusių į „Šiaurės Atėnus“ prieš beveik metus, turėjau naivų tikslą: parodyti, kad archyvaras ne kažkur rūsyje nuobodulio ašaras ir dokumentų lapus skaičiuojantis valstybės tarnautojas. Sąmoningai plėtodama apokaliptinį scenarijų klausiu: ar neteks archyvarams ateityje į delniukus rinkti ir vėliau numeruoti krokodilo ašaras dėl archyvo be skaitytojų? Jūs sakysite, kad bet kuriuo atveju gali tekti, bambekle archyware, – su oria skaitykla ar be jos. Taip, bet juk galima tokių „projektų“ neinicijuoti bent jau mums patiems. Suspenduojant tolesnį nepasitenkinimą lieka tikėtis, kad archyvo skaitytojų skundai pasieks tinkamas ausis.

Norėčiau, kad anksčiau aprašytą situaciją (tyrėjų darbą degtukų dėžutėje) būtų stebėjusi mane itin intriguojanti moteris. Paprašyčiau, kad Ji viename iš savo 1935–1938 m. feljtonų rinkinių sukurptų pasakojimą apie ateities archyvą be skaitytojų. Pasirodžius tekstui, visokiausi archyvarai prunkštų iš juoko, kol galiausiai suprastų, kad tie tarpusavyje nesusikalbantys veikėjai – jie patys. Tvarkydamos šios moters asmeninį fondą archyvarės net sukūrė atskirą bylą, kurioje abėcėlės tvarka išdėliojo skirtingų menininkų (vyrų) nuotraukas su širdį veriančiomis dedikacijomis. Tokių „romantiškų“ moterų bylų archyve reikia stropiai paieškoti. Ne dėl to, kad kitos esą neturėjo itin savimi pasitikinčių gerbėjų genijų, kaip jie patys save

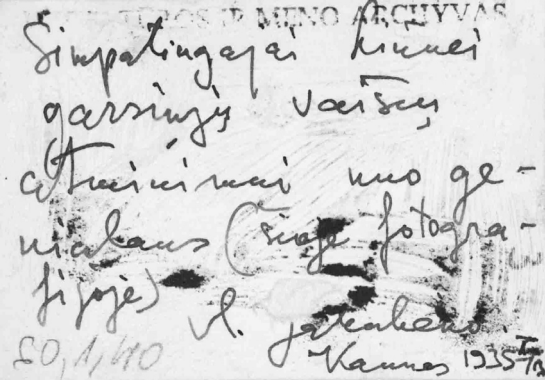
mėgsta įvardinti. Archyve moterų (išskyrus archyvarės) nėra tiek jau daug: saugoma virš 800 asmenų fondų, kurių mažiau nei 20 % sudaro menininkės moterys.

Ta Ji, apie kurią pradėjau pasakoti leisdamas sau ne-skoningai romantizuoti, – satyrikė, feljtonistė, vėlinių prišveitusi grynakraujė bohemietė Liūnė Janušytė (1909–1965). Liūnės asmeninis fondas mane patraukė dar tik pradėjus vaidintis archyve. Jos nuotraukų albumuose matyti liūniška kasdienybė, nesuskaičiuojamas kiekis šelmiškų išgertuvių ir žavusis ketvirtojo dešimtmečio Paryžius. Galima rasti ir neaiškių Liūnės giminaičių su Viktorijos laikų šukuosenom, kurias kadaise mėginau atkartoti žiūrėdama „YouTube“. Atiduodami dokumentus į archyvą menininkai, ypač jų giminaičiai, kartais įvykdo dokumentų sterilizaciją. Archyvą pasiekia tik reprezentatyvios fotografijos ar kitokio pobūdžio medžiaga, kuri ateities skaitytojų galės būti vertinama tik vienareikšmiškai, juoba moraliai teisingai. Liūnės archyvas tuo ir įdomus, nes medžiaga nenugludinta, banaliai sakytume, kaip ir jos pačios pasirinktas gyvenimo kelias. Sunku pro akis praleisti meilingas avangardistų dedikacijas (net jei jų nuomonės apie L. esą buvo visokios), chaotiškus užrašus ar albumuose iškarpytus bičiulių veidus. Kyla vilionių prisijungti prie fotografijose įamžintų bohemiškų ratelių, drauge Lietuvos pajūry užsirūkyti cigaretę, o po to neaiškiais būdais išvykti į Paryžių. Gal dar pasiskolinti jos gelėtą suknelę, tikintis, kad kartu apsilvksiu žavesį ir humoro jausmą. Jeigu galėčiau įlindusi į nuotraukas keliauti laiku, neabejotinai rastumėte mane šokančią su Liūnės užstalės kompanijom.

Archyvė B.

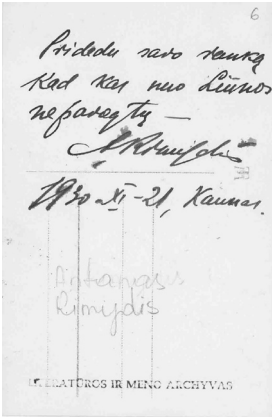

Iš Liūnės Janušytės nuotraukų albumo, Lietuvos literatūros ir meno archyvas, f. 60, ap. 1, b. 38

Simpatingajai Liūnei garsiųjų vaišių atminimui nuo genialaus (šioje fotografijoje) Vl. Jakubėno

[Vladas Jakubėnas]
Kaunas 1935 X [neįskaityta]

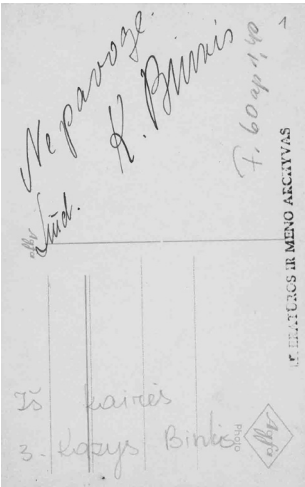

Pridedu savo ranką kad kas nuo Liūnos nepavogtų 1930.XI.21, Kaunas

[Antanas Rimydis]

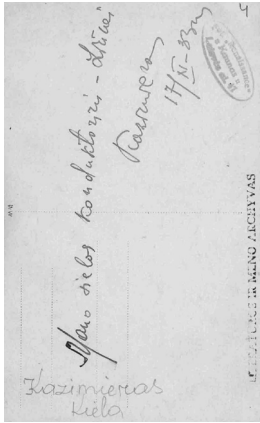

Liūnė Janušytė su bičiuliais, Lietuvos literatūros ir meno archyvas, f. 60, ap. 1, b. 36, l. 23

Nepavogė Liūd. K. Binkis

[Kazys Binkis]

Mano sielos konduktorėi – Liūnei

Kazimieras [Kiela]
[data neįskaityta]

Liūnei Janušytei skirtos fotografijos su įrašais, Lietuvos literatūros ir meno archyvas, f. 60, ap. 1, b. 40

Dienoraščio rašymas kaip greitasis maistas (15)

Liepos 1 d., trečiadienis

Vienas taivaniečių studentas, kuris kiekvieną dieną lankydavosi knygyne, prieš išvykdamas namo, paprašė nufotografuoti jį prie knygyno.

Vienas turistas iš Austrijos, pamatęs Ričardo Šileikos stiklainius su smėliu (jų knygyne nemažai pridėliotų lentynose yra), paklausė, ar ten žmonių pelenai.

Studentė iš Japonijos, taip pat išvykstanti namo, užėjo paskutinį kartą išgerti „Alisos Stebuklų šalyje“ – kakavos su visais priedais.

Iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo gavau leidimą publikuoti Povilo dienoraštį.

Liepos 8 d., trečiadienis

Išvykdamas į Prahą oro uoste sužinojau apie Marčėno mirtį.

Liepos 13 d., pirmadienis

Vienas vyras knygyne suplanavo siurprizą žmonai gimtadienio proga. Užsakė staliuką su paruošta kava ir pakvietė dainininkę Gabrielę Vilkickytę pagroti pianinu ir padainuoti kelias dainas. Buvo labai jauku ir miela.

Kitas vyriškis, pamatęs Hemingway'aus portretą, paklausė, ar autorius yra buvęs knygyne. To paties pasiteiravo ir apie Matthew Perry. Gerai, kad nepaklausė apie Ariją Stark.

Liepos 17 d., penktadienis

Sulaukiau pirmo teiravimosi, ar turiu Marčėną.

Liepos 18 d., šeštadienis

Tik ryte (apie 11 val.) eidamas į knygyną ir matydamas tuščias gatves supratau, kad šiandien šeštadienis. Vasarą Vilniuje nuobodu. Netinka Vilniui karštis...

Knygyne žmonių labai mažai. Niekam neįdomu, kad yra gerų knygų, neįdomu ir nuolaidos joms. Stumti laiką sunkiausia. Mane labai blogai veikia šis betikslis sėdėjimas. Seniau, prieš kokius 10 metų, dar buvo entuziazmo laukti ar ką nors daryti, kad prikviestum užteiti. Dabar šitas nestabilumas žlugdo ir patį, ne tik knygyną. Visgi seniau buvo kitaip. Neseniai užėjęs vienas vaikinai pasiteiravo, ar aš nepažįstu ko nors, kas su juo galėtų praleisti keletą valandų, parodyti Vilnių, kol jis dar jame. Tai ir pasakiau jam, kad jei būtų pasirodęs knygyne prieš 10 metų, tikrai būtų radęs kokį nors asmenį, kuris mielai su juo būtų pabuvęs. Greičiausiai ir aš pats po darbo būčiau išėjęs su juo vynelio į „Tappo d'Oro“. Kur tie žmonės dabar? Užaugo, surimtėjo, vaikų prisidarė... O naujų, tokių, kuriems būtų įdomu nuolat trintis knygyne, mažuma ir jie drovesni.

Kaip tik prisiminiau prieš kelias dienas buvusios Gabrielės Vilkickytės žodžius. Ji knygyne lankosi nuo devintos klasės. Kartą, dar būdama mokykloje, man pasakė, kad norėtų, jog aš knygyne dirbčiau ir po 20 metų. Štai jau 17-iejį eina.

Liepos 19 d., sekmadienis

Išvykome į Panevėžį aplankyti mamos. Pasivaišinę arbata ir skanėstais, toliau tęsėme kelionę į Labanorą. Pagaliau, pirmą kartą šiais metais, išsimaudžiau. Baltųjų Lakajų paplūdimys prie Mindūnų apžvalgos bokšto švarus ir saikingai gilėjantis. Žmonių nedaug, o tai čia reta. Gaila, kad Mindūnų parduotuvėje tyro itin smarkus pelėsio kvapas – tokia gera vieta prekybai vasarą, o jokių pastangų nors kiek pasitempti.

Liepos 20 d., pirmadienis

Ryte Labanore pažadino užgiedojęs gaidys. Išvedęs Skaską išgirdau klegenančius gandrų, tolumoje gerves. Vykstant į Vilnių pradėjo smarkiai lyti.

12 val. jau buvau Vilniaus universiteto bibliotekoje, Rankraščių skyriuje. Užsakęs keletą laiškų ir laukdamas, kol juos atneš, užrašiau dienoraštį.

Liepos 21 d., antradienis

Lietinga diena, na kaip ir Lietuvoje vasaromis įprasta – pusvalandį lyja, pusvalandį šviečia saulė, todėl knygynas pilnas žmonių.

Užėjo mergina, nešina pagaliu, pasižvalgiusi ir išėjusi jį užmiršo. Po dešimties minučių grįžo pasiimti. Geras pagaly – vertingas daiktas.

Užėjo Deividas Preišegalavičius, Marijus Gailius, Burokų šeima. Vakare Zigmas atvežė knygų.

Liepos 22 d., trečiadienis

Knygyne tuščia. Užėjo du vaikinai. Kalbasi apie Kafkos „Metamorfozę“. Ją skaitęs pasakojo neskaiciusiam. Pabaigoje pabrėžė du pagrindinius knygos moralus: tave visuomet gali palikti tavo šeima ir jei „nepajudėsi“ gyvenime – virsi vabalu.

Mergina iš Pasvalio, pirmą kartą knygyną suradusi pernai rudenį, prisipažino, kad kiekvieną kartą būdama Vilniuje užaina į knygyną. Sako, kad Pasvalyje nieko gero. Nerekomenduoja ten vykti.

Liepos 26 d., sekmadienis

Ispanų pora teiravosi apie XIV–XV a. lietuvių karių aprangą ir ginkluotę. Pasakojo, kad Tanenbergo (Žalgirio) mūšį ispanai pateikia kaip pavyzdį dėl jame kryžiuočių panaudotų bombardų.

Vienas vaikinai jau teiravosi „Iliados“, nors greičiausiai norėjo „Odisejos“. Dar vienas užsisakė šalto pieno stiklinę.

Man patinka pro knygyną gatvėje praeinantys ir persižegnojantys žmonės. Kitoje gatvės pusėje Šv. Dvasios bažnyčios pagrindinis altorius...

Viena užsienietė eidama pro knygyną paskambino varpu, pakabintu ant knygyno iškabos, ir paklausė, kodėl jis čia. Atsakiau, jog tam, kad paskambinčiau juo kiekvieną kartą, kai atveriu knygyną.

Liepos 31 d., penktadienis

Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyve. Peržiūrėjęs Liudo Giros ir Juozo Paukštelio korespondenciją įsitikinau, kad čia nieko nėra, kas man reikalinga. Maloniai šnektelėjęs su vyriausiąja muziejaus rinkinių kuratore Reda Rėklyte apie muziejaus kartoteką ir archyvistiką, pasivaikščiojau muziejaus kiemelyje.

Prieš išvykdamas užsukau Kauno arkikatedron, pasimeldžiau. Paskui dar įlindau į Šv. Jurgio Kankinio bažnyčią. Tik užėjus smarkiai trenkė pelėsiu. Liūdna. Grįždamas į Vilnių užsukau į Žaslius. Miestelio bažnyčia ant kalniuko prie pat ežero, kurio pakrantėje prirakinti vandens dviračiai. Keistai sumišus karštam dienos orui ir vandens vėsi padvelkė aštuoniasdešimtinių, vaikystės vasaros, kvapu. Apėjau bažnyčią, apžiūrėjau šventoriuje palaidotų kunigų kapus, pasėdėjau ant suoliuko. Jau keletą kartą pastebiu, kad mane aplanko keistas jausmas ant antkapių matant žmonių, apie kuriuos skaitau, kuriuos studijuju, pavardes. Rodos, lyg pažinojau juos, nors nemačiau, o dabar išvydęs antkapius lyg sugretinu žinias apie juos su jų kūnu. Antkapį tapatinu su kūnu. Raidės ant antkapio, išskaptuoti raidžių grioveliai – žmogaus fiziniai bruožai.

Grįžęs į Vilnių, 18 val. nuėjau į mišias Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Prieš mišias galingai užgrojus vargonams, juos išgirdau pirmą kartą, net sietynei sujudėjo. Tai mane nustebino ir sudomino.

Rugpjūčio 3 d., pirmadienis

Dalyvavau atidengime arba, kaip sakė Norbertas Černiauskas, „apskaityme“ atminimo lentos Alfonsui Nykai-Niliūnui ant J. Savickio g. 13 namo, kuriame jis gyveno 1941–1944 m. Emilija papasakojo apie Nykos apsigyvenimo čia istoriją. Susirinkusieji: Saulius Žukas, Manfredas Žvirgždas, Aurimas Švedas ir kiti, paskaitė Nykos eilėraščių.

Rugpjūčio 6 d., ketvirtadienis

Molėtuose. Trumpam susitikę su Molėtų krašto muziejaus vyriausiąja rinkinių kuratore Jolanta Slavinskienė pakalbėjome apie Molėtus prieš šimtą metų. Jolanta aprodė ekspoziciją, kuri puikiai supažindina su Molėtų krašto istorija pradedant net nuo Luokesų ežero gyvenviečių. Dėmesys detalėms, bendradarbiavimas su kitais muziejais ir kūrybiškumas ekspoziciją pavertė viena geriausių iš visų krašto muziejų ekspozicijų, kuriose iki šiol esu buvęs.

Apžiūrėjau bažnyčią, prie jos jau ir prieš šimtą metų prilipusias, perpildytas kapines. Pastovėjau prie Molėtų bažnyčios statytojo kunigo Kazimiero Bandzevičiaus kapo. Nuėjau iki buvusios vidurinės mokyklos pastato, kuriame dabar „šmukelėlynas“. Kitoje gatvės pusėje siaubingu virtęs, nes čia buvo NKVD būstinė, gydytojo Jau-nišio namas.

Buvusio šetlo traukos centras – žydų prekybininkų namai. Nors yra keletas tuščių patalpų, raudonų plytų statinyje įsikūrusios kavinės, maisto parduotuvės, grožio paslaugas teikiančios įstaigos, avalynės taisykla. Užėjęs į „Vanilinį dangų“ paprašiau galimybės pasinaudoti tualetu. Gavęs raktą ir nurodymus, kaip jį pasiekti, patyriau įdomų pasivaikščiojimą vienoje iš to pastato dalių. Rekomenduoju.

Pašte, siųsdamas atviruką Em, darbuotojos paklausiau, kur čia būtų galima fainoj vietoj nusimaudyti. Patarė nuvykti prie Dūrių ežero.

Atsivėsinęs ežere, beje, puikioje prieigoje prie ežero, vykdamas Vilniun dar sustojau apžiūrėti Bijutiškio bažnyčios.

Rugpjūčio 7 d., penktadienis

Nuo 9 iki 15 val. darbavau si Kaišiadoryse. Grįždamas užvažiauvau apžiūrėti Gegužinės bažnyčios. Nuėjau prie upės pro senuosius parapijos namus ir sugalvojau persikelti į kitą Neries krantą, todėl, dar pakeliui stabtelėjęs ir užlipęs ant Budelių piliakalnio, kirtau Nerį Padalių–Čiobiškio keltininko Gedimino vieninteliu Lietuvoje srovės varomu lyniniu keltu. Rekomenduoju.

– JONAS VALONIS –

Asmeninio archyvo nuotrauka